

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

**OECD ÜLKELERİ ÇERÇEVESİNDE EĞİTİM HARCAMALARININ
EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN
PANEL VERİ ANALİZİYLE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Havvanur KARA

Çorum - 2022

**OECD ÜLKELERİ ÇERÇEVESİNDE EĞİTİM HARCAMALARININ
EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN PANEL
VERİ ANALİZİYLE İNCELENMESİ**

Havvanur KARA

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Selçuk KENDİRLİ

Çorum 2022

Havvanur KARA tarafından hazırlanan “Oecd Ülkeleri Çerçevesinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı ile İlişkisinin Panel Veri Analiziyle İncelenmesi” adlı tez çalışması 27/01/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tolga ULUSOY

.....

Prof. Dr. Selçuk KENDİRLİ

.....

Doç. Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile Havvanur KARA'nın Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Unvanı Adı SOYADI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Havvanur KARA

OECD ÜLKELERİ ÇERÇEVESİNDE EĞİTİM HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN PANEL VERİ ANALİZİYLE İNCELENMESİ

Havvanur KARA

ORCID:0000-0001-7714-5062

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2022

ÖZET

Günümüzde çağdaş ve gelişmiş toplumların belli bir seviyeye gelmelerindeki temel faktörlerin başında eğitim yer almaktadır. Eğitim hizmetleri ve bu alana yapılan harcamalar sayesinde kıt olan kamusal kaynaklar daha etkin ve mantıklı şekilde israf edilmeden kullanılmaktadır. Bunun yanısıra eğitim, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde en önemli unsurlardan biridir. Özellikle toplumlar daha adil bir gelir dağılımı için nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Nitelikli insan gücü de denilen beşerî sermaye ise kaliteli bir eğitim hizmeti ile meydana gelmektedir. Bu nedenle eğitime yapılan harcamalar ayrılan bütçeler önem teşkil etmektedir.

Devletin eğitim hizmetleri ve bu alana yaptığı harcamalar ile ekonomik ve sosyal olarak gerçekleştirmek istediği politikalar vardır. Örneğin ekonomik alanda sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması, üretimde verimlilik artışının gerçekleştirilmesi; sosyal alanda ise işsizlik ve yoksulluğu önlemek için çözümler bulmak ve gelir dağılımını iyileştirebilmek bu amaçlardan bazılarıdır. Eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ile gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etkilerle bu üçlü arasında nasıl ve ne yönde bir ilişki bulunduğu, ülkeler için bu ilişkinin önemi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Kısaca çalışmanın temel amacı, eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile olan ilişkisinin belirlenmesidir.

Çalışmada öncelikle teorik çerçeve oluşturulmuş Türkiye dahil 35 OECD üyesi ülkelerindeki gelişim 2000-2020 dönemlerine ait aylık veriler halinde incelenmiş ve son olarak eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında olan ilişki Panel Veri Analizi yöntemlerinden Havuzlanmış Regresyon Modeli veya Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli

(POLS) ile analiz edilmiştir. Analizde belirtilen 35 OECD ülkesine (İsviçre, Kolombiya ve Kosta Rika hariç) ait 2000-2020 dönemleri aylık verileri OECD.stat sitesinden elde edilmiş ve analiz SPSS ve Eviews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucuna göre gelir dağılımını etkileyen değişkenin çalışan başına düşen GSYİH olduğu görülmektedir. Çalışan başına düşen GSYİH payına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar : Beşerî Sermaye, Eğitim, Eğitim Harcamaları, Gelir Dağılımı, Ekonomik Büyüme

Bilim Kodu : 115301

**EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP OF EDUCATION EXPENDITURES WITH
ECONOMIC GROWTH AND INCOME DISTRIBUTION WITHIN THE FRAMEWORK OF OECD
COUNTRIES WITH PANEL DATA ANALYSIS**

Havvanur KARA

ORCID:

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

Master Thesis

January 2022

ABSTRACT

Today, education is one of the main factors for modern and developed societies to reach a certain level. Thanks to education services and the expenditures made in this field, scarce public resources are used more effectively and sensibly without wasting them. In addition, education is one of the most important elements in ensuring fairness in income distribution and realizing a sustainable economic growth for developed and developing countries. In particular, societies need qualified manpower for a more equitable distribution of income. Human capital, also called qualified manpower, occurs with a quality education service. For this reason, the budgets allocated for the expenditures made on education are important.

There are policies that the state wants to realize economically and socially with education services and expenditures made in this field. For example, ensuring a sustainable growth in the economic field, realizing an increase in productivity in production; In the social field, finding solutions to prevent unemployment and poverty and improving income distribution are some of these purposes. The purpose of the study is how and in what direction there is a relationship between the effects of education expenditures on economic growth and income distribution, and the importance of this relationship for countries. Briefly, the main purpose of the study is to determine the relationship between education expenditures and economic growth and income distribution.

In the study, first of all, a theoretical framework was created, and the development in 35 OECD member countries, including Turkey, was examined in monthly data for the 2000-2020

periods, and finally, the relationship between education expenditures, economic growth and income distribution, Pooled Regression Model or Pooled Least Squares Model (POLS) from Panel Data Analysis methods.) were analyzed with The monthly data of the 35 OECD countries (excluding Switzerland, Colombia and Costa Rica) specified in the analysis for the 2000-2020 periods were obtained from the OECD.stat website and the analysis was carried out with SPSS and Eviews 10 program. According to the results of the analysis, it is seen that the variable affecting the income distribution is the GDP per employee. A one-way causality relationship has been determined towards the GDP share per employee.

Key Terms: Human Capital, Education, Education Expenditures, Income Distribution, Economic Growth.

Science Code : 115301

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimi ve tez çalışması boyunca bana yol gösteren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve tezimin şekillenmesinde çok yardımı geçen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Selçuk KENDİRLİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezimin hazırlanmasında desteğini ve yardımını esirgemeyen sayın Öğr. Gör. Dr. Servet KILIÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Özellikle tezimin analiz kısmında desteğini hiç esirgemeyen sayın Mahmut KARAKAYA'ya teşekkürlerimi sunarım. Yine hem lisans hem de yüksek lisans eğitimi ve tez dönemi sürecinde yanımda olan saygıdeğer hocalarım sayın Prof. Dr. Deniz AYTAÇ'a, Doç. Dr. Eyyüp Ensari Şahin'e, Doç. Dr. Özgür Emre KOÇ'a, Doç. Dr. Neslihan KOÇ'a ve Arş. Gör. Necmi Ocak'a teşekkürlerimi sunarım.

Bütün eğitim-öğretim hayatım boyunca maddi ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan babam Şaban KARA'ya, annem Zülfiye KARA'ya, biricik kardeşlerim Muhammet KARA ve Şeymanur KARA'ya, büyükbabam Cemal KARA'ya, dedem Fedai ÇAY'a, anneannem Nesime ÇAY'a, teyzem Fahriye ÇELİK'e, amcam Hasan KARA'ya, teyzem Hafize KARA'ya, biricik kuzenim Zeynep İpek KARA'ya, bütün KARA ve ÇAY ailesine teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezi sevgili amcam şehit P. Onb. Kadir KARA'ya, rahmetli babaannem Seniye KARA'ya ve rahmetli dayım Faruk ÇAY'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARI, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Eğitim Harcamalarının Teorik Çerçevesi	3
1.1.1. Eğitimin Tanımı.....	3
1.1.2. Eğitimin Amacı.....	6
1.1.3. Eğitimin Önemi.....	10
1.1.4. Eğitim Harcamaları.....	15
1.2. Ekonomik Büyüme Kuramı	19
1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı	20
1.2.2. Ekonomik Büyümenin Çeşitleri.....	22
1.2.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	24
1.2.4. Ekonomik Büyüme Modelleri.....	29
1.3. Gelir Dağılımına İlişkin Kuramsal Açıklamalar.....	45
1.3.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Önemi.....	45
1.3.2. Gelir Dağılımının Türleri	46
1.3.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Ölçüm Metotları.....	49

2. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNE DAİR LİTERATÜR TARAMASI

	Sayfa
2.1. Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	55
2.2. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi	59
2.3. Eğitim , Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi İle İlgili Yapılan Çalışmalar	62
2.3.1. Eğitim ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Literatür	62
2.3.2. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi ile İlgili Çalışmalar	68

3. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK UYGULAMA İLE ANALİZİ

3.1. Ekonometrik Yöntem: Panel Veri Analizi.....	73
3.1.1. Panel Veri Analizinin Uygulanması.....	73
3.1.2. Çoklu Regresyon Modeli.....	77
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1 Eğitimin Toplum ve Birey Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkisi.....	11
Tablo 1.2. Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)	16
Tablo 1.3. Bazı OECD Ülkeleri Tahmini Toplam İşsizlik Verileri (Toplam İşgücünün %si).....	23
Tablo 1.4. OECD Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) (Cari ABD Doları)	25
Tablo 1.5. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri	27
Tablo 1.6. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri	27
Tablo 1.7. Hane halkı fertlerinin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri (2015-2019).....	48
Tablo 1.8. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2015-2019)	49
Tablo 1.9. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı (2015).....	53
Tablo 1.10. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı (2015).....	54
Tablo 3.1. Tanımlayıcı İstatistikler	73
Tablo 3.2.: Gelir Dağılımına Ait Çoklu Regresyon Modeli.....	77
Tablo 3.3. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı	78
Tablo 3.4. Normallik Testi	79
Tablo 3.5. Oto-korelasyon Varsayımı.....	79
Tablo 3.6. Değişen Varyans Varsayımı	80
Tablo 3.7. Eğitim Harcamalarına Ait Çoklu Regresyon Modeli	81
Tablo 3.8. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı	82
Tablo 3.9. Normallik Testi	82
Tablo 3.10. Oto-korelasyon Varsayımı.....	83
Tablo 3.11. Değişen Varyans Varsayımı	84
Tablo 3.12. Çalışan Kişi Başına Düşen GSYH'ya Ait Çoklu Regresyon Modeli.....	84
Tablo 3.13. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı	85
Tablo 3.14. Normallik Testi	86

Tablo 3.15. Oto-korelasyon Varsayımı.....86

Tablo 3.16. Değişen Varyans Varsayımı 87

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Ekonomik Büyüme (Kaynak: Parasız, 2008).....	20
Şekil 1.2. Varsayımlarına Göre İçsel Büyüme Modelleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Şekil 1.3. Adam Smith'in Büyüme Modeli: İşbölümü ve Büyüme.....	39
Şekil 1.4. Lorenz Eğrisi (Kaynak: Ünsal, 2005:601).....	51
Şekil 2.1. Eğitim Harcaması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	57
Şekil 3.1. Yıllara Göre Kişi Başına Düşen Eğitim Harcamaları Değişkeni (EGT-ORT).....	74
Şekil 3.2. Yıllara Göre Gelir Dağılımını Eşitsizliğini Belirten GINI Değeri Değişkeni (GINI-ORT)	75
Şekil 3.3. Yıllara Göre Ekonomik Büyüme İçin İşçi Başına Düşen GSYH Değişkeni (GSYH-ORT)	76
Şekil 3.4. Gelir Dağılımı Modeli.....	77
Şekil 3.5. Eğitim Harcamaları Modeli.....	81
Şekil 3.6. Çalışan Kişi Başına Düşen GSYH Modeli.....	84

GİRİŞ

Eğitim, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlar başta olmak üzere pek çok alanda gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Günümüzde de sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi ve gelir dağılımındaki adaletin gerçekleştirilebilmesi için eğitime dair yapılan harcamalar önem teşkil etmektedir. Özellikle gelirin yeniden dağılımında bir araç olarak eğitimin kullanılması ile eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınmadaki işlevi eğitimi önemli kılan göstergelerdendir. Eğitimle beşerî sermayenin kalitesi ve gücü artırılarak beşerî sermayenin daha nitelikli hale gelmesiyle üretimde verimlilik artışı sağlanır ve bu da ekonomik büyümeyi beraberinde getirir. Öte yandan devlet eğitim hizmetinde eşit bir dağılım ve beraberinde kaliteli bir eğitim de sağlayabilirse toplumun refah seviyesi artar ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler azalır. Bu sebeple eğitim, devletin ekonomik ve sosyal alandaki gelişimine önemli katkı sunarken, eğitime yapılan harcamalar ekonomik ve sosyal alanda hem bireylerin hem de toplumların gelişimi için önemli bir faktördür (Saygılı vd. 2006: 15). Eğitime yönelik yapılan harcamalar, sınırlı olan kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasında, gelişebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasında ve adaletli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesinde önem arz etmektedir.

Çalışmanın temel amacı, eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkisinin belirlenmesidir. Çalışmada öncelikle teorik çerçeve oluşturulmuş Türkiye dahil OECD ülkelerindeki gelişim incelenmiş ve son olarak eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki yorumlanarak sonuca bağlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve varılmak istenilen sonuç açıklanmıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde ilk etapta eğitim kavramı, eğitimin amacı ve önemi ile eğitim harcamalarının öneminden teorik olarak bahsedilmiştir. Daha sonra ekonomik büyüme teriminin tanımı yapılmış ve ekonomik büyümenin belirleyicilerinden ve teorilerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde son olarak gelir dağılımına ilişkin tanıma, gelir dağılımının önemine, türlerine ve gelir dağılımını ölçmekte kullanılan metotlar açıklandıktan sonra gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesinde eğitim ve kamu harcamalarının rolüne yer verilerek ilk bölüm bitirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde eğitimin ekonomik büyümeyle ilişkisi, eğitimin kişisel gelir ve gelir dağılımı ile ilişkisi son olarak da eğitimin ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye ve diğer ülkelerle ilgili bu zamana kadar yapılmış olan uygulamalı çalışmalar kapsamlı literatür çalışması ile ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise OECD ülkeleri çerçevesinde eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ekonometrik uygulamalardan biri olan panel veri analizi ile incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan ekonometrik analizde önce analiz yöntemi tanıtılmıştır daha sonra uygulamada kullanılan model ve yöntemler tanıtılmış ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Türkiye dahil 35 OECD üyesi ülkelerindeki gelişim 2000-

2020 dönemlerine ait aylık veriler halinde incelenmiş ve son olarak eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında olan ilişki Panel Veri Analizi yöntemlerinden Havuzlanmış Regresyon Modeli veya Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli (POLS) ile analiz edilmiştir. Analizde belirtilen 35 OECD ülkesine (İsviçre, Kolombiya ve Kosta Rika hariç) ait 2000-2020 dönemleri aylık verileri OECD.stat sitesinden elde edilmiş ve analiz SPSS ve Eviews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise genel olarak çalışma sonucunda elde edilen ampirik bulguların genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre gelir dağılımını etkileyen değişkenin çalışan başına düşen GSYİH olduğu görülmektedir. Çalışan başına düşen GSYİH payına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

1. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARI, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Eğitim Harcamalarının Teorik Çerçevesi

Ekonomik, kültürel ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde, gelir dağılımındaki bozulmanın ya da adaletsizliğin giderilmesinde, toplumsal değişimin ve kalkınmanın sağlanmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında bireylerin ya da toplumun her aşamada aldığı eğitim büyük önem arz etmektedir (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2011:1-2). Özellikle ülkeler ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek, etkin bir üretim sistemi gerçekleştirmek ve devamlılığını sağlamak, bu sayede kıt kaynakları etkin kullanabilmek ve kişiler arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlik de dahil olmak üzere sosyal eşitsizlikleri en aza indirebilmek amacıyla eğitim hizmetlerine bu hizmetlerin sağlandığı eğitim kurumlarına yatırım yapmakta ve eğitim harcamaları gerçekleştirmektedir (OECD, 2016). Ülkelerin bu sebeplerle gerçekleştirdiği eğitim harcamaları ve eğitim hizmetiyle eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki son derece önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmanın bu başlığı altında eğitimin tanımına, amacına, önemine ve eğitim harcamaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

1.1.1. Eğitimin Tanımı

İnsan, çeşitli bilim alanları tarafından biyolojik, psikolojik, sosyal veya ekonomik bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2007:1-2). Bu şekilde tanımlama yapılmasının nedeni bireyin çok yönlü yapıya sahip olmasıdır ve bu yapının sağlanabilmesinde eğitim başrolde yer almaktadır. İnsanın biyolojik, sosyal, psikolojik ya da ekonomik olarak şekillenmesinde önem arz eden eğitim hakkında pek çok tanım mevcuttur. Çünkü eğitim toplumu oluşturan alanlardaki her konuda, bireysel veya toplumsal olarak hayatın her aşamasında var olan çok geniş kapsamlı önemli bir süreçtir. Literatürde yer alan eğitimle ilgili bilgilere yer verildiğinde eğitimin gerçekten ne kadar önemli olduğu hatta bireyin ve toplumun temelinde büyük ölçüde eğitimin yer aldığı son derece açıktır.

Öncelikle "eğitim" kelimesi kök olarak ele alındığında "eğmek" fiilinin kökünden ortaya çıktığı görülmektedir ve eğitim kavramı esasen "eğmek" veya "biçim vermek" şeklinde anlamlar taşımaktadır (Kızılluluk, 2007). İngilizcede yer alan "education" kelimesi Türkçe'de "eğitim" şeklinde karşılık bulmaktadır. "Education" sözcüğü Latince iki ayrı fiil kökü olan "educare" ve "educere" köklerinden türetilmektedir ve bu fillerin bir araya gelmesiyle "education" oluşmuştur. "Education" sözcüğü kullanıldığı yere göre farklı anlamlar içermektedir. Bahsedilen "educare" fiil köküne göre eğitimin tanımı bireye yeni yetenekler katmak ve "pratik

beceriler kazandırmak” şeklinde açıklanabilir. Diğer fiil köküne (educere) göre ise eğitimin anlamı bireye “zihinsel düşünme becerisi kazandırma” ya yönelik süreçlerin tümüdür (Günay, 2018:71).

Türk Dil Kurumu'nda ise eğitimle ilgili şu şekilde bir tanıma yer verilmektedir: "Eğitim, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiyedir " (TDK, 2002).

Dictionary of Education'da eğitim, toplumda yer alan bireyin kendi yetenekleri ve arzusu dâhilinde toplumdaki statüsünü yükseltmek ya da belirlemek adına kendini nitelikli, donanımlı seviyeye taşıyacak süreçler toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kişisel olarak gelişmesi dışında ayrıca sosyal beceriler kazanarak sosyalleşmesinde bireye birçok etkinlikler, olanaklar sağlayan toplumsal bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 1987).

Eğitimin, süreci temel olarak yapılmış tanımına bakıldığında yine eğitim, birtakım davranışlar neticesinde kişilerde spontane gelişen ya da onların bir durumdan etkilenmeleri sonucunda kendi rızalarıyla kendilerinde değişime neden olan bir süreçtir ya da gelecek nesilleri toplum hayatına hazırlarken gereken her türlü bilgi, beceri, tecrübe ve topluma uyum sağlayabilmelerine destek verme, yardımcı olma durumu olarak da ifade edilmektedir (Afşar, 2009:86). Ertürk'e göre eğitim, bireyin hayatında ve davranışlarında belli bir amaca yönelik olarak bireyin kendi isteğiyle değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1975).

İnsan doğuştan gelen fakat henüz tek başına keşfedemediği birçok yetenek ve beceriyle donatılmıştır. Bu yeteneklerin ve becerilerin kişiye kazandırılmasında ve kişiyle beraber “doğuştan gelen bu potansiyelin ortaya çıkarılmasında” eğitim başrolde yer almaktadır (Tozlu, 2014:242-243). Eğitim, bir toplumdaki bireylerin sahip olduğu kabiliyetlerin bir amaç doğrultusunda geliştirilmesidir ya da “eğitim, toplumun ana ögesi olan insanın duygusal ve iradi hayatını, sosyal çevrenin saptayacağı plan ve beklentilere göre gerçekleştirme fonksiyonu veya işidir” (Erendil, 1989:523). Eğitim, kişinin zihinsel, bedensel, duygusal ya da toplumsal anlamdaki yetenek ve davranışlarının istenilen hedefte ve düzeyde geliştirilmesi veya belli başlı amaçlara yönelik olarak kişilere birtakım yetenekler, davranışlar, bilgiler ve beceriler sağlaması açısından yapılan çalışmaların tümü olarak da ifade edilebilir (Akyüz, 1985). Bir başka şekilde tanım yapan Akyüz'e göre ise “eğitim kişinin bireysel ve toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen doğrultuda geliştirilmesidir ve eğitim, ömür boyu süren bir olgudur ve belirli bir plan amaç dahilinde ya da rastlantı sonucu meydana gelebilir” (Akyüz, 2008).

Eğitim esasında tüm topluluk tarafından gerçekleştirilen bir eylemdir ve yaşamayı öğrenmektir ya da bir topluluğun aslında tüm yaşamıdır (Ottaway, 1968:7). Eğitim sosyal bir kavram olması yönüyle de toplumların ekonomik ve sosyal yapısına, örf ve adetlerine göre farklılıklar gösterebilmektedir (Şirin, 2008:2). Eğitim, kültürel ve toplumsal değerleri koruyan

ve bu değerlerin sonraki nesillere aktarılmasına katkı sağlayan, iktisadi anlamda kalkınmaya destek veren ve son derece önemlilik arz eden bir süreçtir (Karaarslan, 2005). Aynı şekilde Ziya Gökalp'e göre eğitim, "bir cemiyette yetişmiş neslin, henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini aktarmasıdır." (Demircioğlu, 2019:12). Ergül'e göre eğitim "toplumun içindeki bireylerin veya grupların olumlu yönde gelişimlerini tamamlamalarına yardımcı olan bilinçli ve planlı bir süreçtir" (Ergül, 2019). Eğitim genel olarak raslantısal olmayan bir davranış değiştirme sürecine karşılık gelmektedir (Soydan, 2007:181). Başka bir ifadeyle eğitim "sosyal ve kültürel olgular ile bireysel olgulara ilişkin değişkenlerin etkileşimidir" (Varış, 1991). Bu etkileşim sonucunda birey toplum yaşayışında yerini alırken toplumun ahlaki özelliklerini de kendine katarak davranış ve tutumları ile amaçları doğrultusunda şekillenir (Gül, 2004). Eğitim, bireyin kişiliğinin gelişmesine olanak sağlayan ve bu gelişimi temel alarak bireyi toplumsal yaşama hazırlayan onlara ihtiyaç duyacakları her türlü nitelik, bilgi, beceri ve davranışlar kazanmasına yardımcı olan bir süreçtir (Tezcan, 1991). Yapılan bu tanımda, eğitimin yeni nesillere verileceği gösterilmekte; eğitimin ne amaçla verileceği "toplumsal yaşamda bireylerin yerlerini alabilmesi için" olarak açıklanmakta; eğitimle bireylere neler verileceği ise "bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazanmak ile kişilik geliştirmek" şeklinde belirtilmektedir (Gül, 2004).

Pamuk ve Bektaş'a göre eğitim; toplumun, toplumu oluşturan bireylerin ve gelecek nesillerin "gelişmişlik düzeylerini ve refah seviyelerini" iyileştirmede rol oynayan sosyal sürecin tümüdür (Pamuk & Bektaş, 2014). Hoşgörür ve Gezgin'e göre eğitim kişilerin gelişimine önemli katkılar sağlayan ve bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran ve bireylere mutluluk katan bir etkinlik olarak nitelendirilmiştir (Hoşgörür & Gezgin, 2005).

John Dewey'e göre eğitim ilerlemenin temel dinamiğidir, demokratik problem çözme sağlayan bir araçtır (Bakır, 2011). E. Durkheim' göre eğitim, toplum yaşayışı için kendini henüz hazır hissetmeyenlere, yetişkin bireyler tarafından uygulanmış bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Gül, 2004). Durkheim'e göre eğitim başka bir tanımla, topluma yeni dahil edilecek kişilerin birçok açıdan (ahlaki, fiziki gibi) geliştirilmesi ve toplumun özelliklerinin bu kişilere aşılması sürecidir (Gezer, 2012:15). Topluma yeni kazandırılacak bireylerin o toplumun kültürüne yetişkin bireylerce bilinçli, amaçlı ve planlı şekilde hazırlanması sürecidir (Ozankaya, 1980).

Tolstoy'a göre, "eğitim, eğitimi veren kişinin eğitimi alan kişiyi kendi gibi kılma eğilimidir. Eğitimci, çocuğu eğitme çabası içine girer çünkü bu yaklaşımının nedeni çocukluğunun saflığını kıskanması ve onu kendi gibi kılma isteğini içinde barındırmasıdır" (Tolstoy, 2008). Aristo'ya göre ise eğitim, ilk olarak toplumun en küçük üyelerine toplumsal ve ahlaki değerleri kazandırmaktır ve çocukların, toplumsal değerlere ve kurallara oldukça hakim olan ve bunları en doğru şekilde aktarabilen bir öğretim programının var olduğu okullarda okumaları gerektiğini vurgulamaktadır (McMillan, 2010). Platon (Eflatun)'a göre eğitim, bedeni ve ruhu

becerilerle donatarak kişiye mükemmellikler katarak erdem kazandırmaktır (Arslan, 2015:117).

Akyüz yine başka bir çalışmasında, eğitimi bireylerin kişisel ve toplumsal becerilerinin ve davranışlarının optimum düzeyde geliştirilmesi; bireye birtakım hedefler doğrultusunda yeni yetenekler, davranış ve tutumlar ile bilgiler edindirilmesi için yapılan çalışmaların toplamı şeklinde tanımlamaktadır (Akyüz, 2013).

Sonuç olarak eğitim, toplumu oluşturan bireylerin ve toplumun; sosyal, ekonomik ve politik gelişmeler neticesindeki değişimlere ayak uydurabilmesini sağlayan süreçtir (Taymaz, 1984). Eğitim, bireyin eksik yönlerini tamamlayarak bireye yeni nitelikler kazandıran ve bu nitelikleri geliştirerek, bireyin ekonomide üretken ve verimli olmasına olanak sağlarken aynı zamanda yaşamı ve içinde bulunduğu süreci sorgulayabilen; sanat, kültür, sosyal, ekonomik gibi pek çok alanda kendine yetkinlikler katan bununla birlikte bireyin hem bireyselleşmesini hem de toplumsallaşmasını sağlayan, insanın insan olmasına yardımcı olan bilim ve sanat şeklinde tanımlanabilir (Eroğlu, 1998). Kısacası eğitim, yaygın bir biçimde “insanın kişilik özelliklerini besleme veya iyileştirme süreci” ile “insan sermayesine yapılan yatırım” olarak kabul edilmektedir (Senemoğlu, 2007).

1.1.2. Eğitimin Amacı

Eğitimin genel amacı, çocuklarla birlikte gençlerin de toplum yaşayışına verimli ve mutlu şekilde uyum sağlamalarına yardımcı olabilmektir. Bu uyumun sağlanabilmesi için, kişilerin ilgi ve yetenekleri, eğitim sayesinde maksimum seviyeye, sınırlara kadar geliştirilir ve kişilerin tutum ile davranışlarının eğitimle amaçlanan şekilde, doğrultuda olgunluk kazanması sağlanır. Kısaca eğitimin amacı, bireyleri içinde bulunduğu toplumun ve çağın koşullarına ayak uydurabilir hale getirip bireyleri gerekli bilgi ve becerilerle donatmaktır (Yiğit Koyunkaya, 2015:4). Eğitim, bireylere bilgi, beceri ve yetenek sağlamanın yanında, toplumun varlığını sürdürebilmesinin ve kalkınmasının da devamlılığını sağlayabilecek kapasitede ve nitelikte değerler üretmek, var olan değerlerin devamlılığını sağlamak gibi işlevleri bulunmaktadır (Varış, 1994). Eğitimin amacı aslında bireyin kendi potansiyelini fark etmesine imkân sağlayarak “insan ilişkilerini, ekonomik etkinliğini ve vatandaşlık sorumluluğunu geliştirmektir” (Varış, 1991:162-163).

Eğitim hizmetlerinin ekonomik, sosyal, kültürel alanlardaki amaçları başta olmak üzere birçok amacı ve işlevi bulunmaktadır. Eğitim bireysel açıdan öğrenme ve gelişmeyi ifade ederken toplumsal açıdan ise bu ihtiyacın karşılanmasını sağlayan hizmetlerin tümünü sağlayan kurum şeklinde açıklanabilir. Eğitim toplumsal bir ihtiyaçtan ortaya çıktığı için eğitimden beklentiler hem bireysel hem de toplumsal olarak maksimum seviyededir. Bu nedenle eğitime toplumun her alanında ihtiyaç duyulmaktadır ve eğitime ait amaçlar, işlevler çok geniş kapsam taşımakta ve oldukça çeşitlilik göstermektedir. Eğitimin bu işlevlerinin ve amaçlarının birkaçını

maddeler halinde toplamak olanaklıdır (Hoşgörür & Taştan, Eğitimin İşlevleri, 2007:282). Eğitimin genel olarak işlevleri ve amaçları şunlardır:

- Toplumsal veya Sosyal İşlevler: Bireyi toplumsallaştırma ve bireyin mevcut sosyal değişikliklere ayak uydurmasına olanak sağlama, kültürel mirası yeni nesillere aktarma, kültürün devamlılığını ve gelişimini sağlama, toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla bireylere toplumun çeşitli kural, norm gibi toplum değerlerinin öğretilmesini kapsamaktadır.
- Ekonomik İşlevler: Bilinçli veya rasyonel üreticiler ve tüketiciler yetiştirme, nitelikli veya kalifiye insan gücü yetiştirme, üretilen bilgi ve teknolojiyi tüm insanlığın kullanımına sunma.
- Siyasal İşlevler: Anayasada belirlenmiş olan siyasal, ekonomik ve toplumsal yapıya uyum sağlayan ve bu yapıyı geliştirmeyi hedefleyen iyi yurttaşlar, nitelikli insanlar yetiştirme, girişimci, öncü ve lider bireyler yetiştirme, siyasal tercihlerinde bilinçli yurttaşlar yetiştirme, demokratik bireyler yetiştirme.
- Bireysel İşlevler: Bireyin kendisini kanıtlamasına ve yeteneklerinin geliştirilmesine olanak sağlama, bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verme; bireylere meslek, bilimsel bilgiler ve beceriler kazandırarak bireyi bütün yönleriyle geliştirme.
- Gizli İşlevler: Eş seçme, tanıdık sağlama veya geniş kapsamlı bir çevre edinmesine katkıda bulunma (Sosyolog, 2018).

Eğitim temel ihtiyaçlara cevap verdikçe zamanla bu ihtiyaçlar isteklere ve beklentilere dönüşmüş ve eğitimin üstlendiği görevler de zaman içerisinde değişime uğramıştır. Eskiden eğitimin toplumsal veya sosyal işlevleri ön plandayken zamanla bu durum değişmiş ve yerini eğitimin bireysel işlevlerine bırakmıştır. Günümüzde çağdaş dünyada her geçen gün bilimsel ve teknolojik ilerlemeler yaşanmakta ve bu hızla küreselleşen dünyanın yaşadığı gelişmeler ve değişimler sonucunda eğitimin önemi de uluslararası alanlara yayılmaktadır. Açıkçası eğitim içinde bulunduğumuz çağın yaşadığı gelişmeler ve değişimlere göre kendini yenilemekte ve o çağın gereksinimlerine göre hareket etmektedir. Kısaca eğitimin işlevleri ve amaçları zamanla değiştikçe, ülkeler geliştikçe ve bu ülkelerin amaçları doğrultusunda farklı boyutlar kazanmaktadır (Hoşgörür & Taştan, Eğitimin İşlevleri, 2007:282).

Eğitim sayesinde bireyin hem bugüne hem de geleceğe dair yaşam kalitesinin yükselmesi ve ülkenin kalkınmasının sağlanması amaçlanır (Başaran, 1982). Eğitim öncelikle bireyin kalitesini maksimum seviyeye taşıyarak kendine ve çevresine faydalı olabilmesini sağlamaktadır ve bu şekilde birey eğitim sürecinin devamında hem kendi faydasını ya da refah seviyesini hem de toplumun refah seviyesini yükseltmiş olur. Eğitimde amaç istenmeyen davranışların yerine istenilen davranışların kazandırılarak bireyin kendini istenilen doğrultuda ve kalitede donatması sağlanır (Kızılloluk, 2007). Eğitim sayesinde kültür düzeyini

arttırıp kültürlü insanı çoğaltmak, genç kuşağı ülkesine ve milletine sevgiyle hizmet eden bireyler olarak yetiştirmek eğitimin amaçları arasındadır. Bu açıdan bakıldığında eğitimin amacı millî duyguların yeni nesillere aşılması onların bu bilinçle yetiştirilmesidir. Eğitimin temel amacı topluma nitelikli, donanımlı bireyler kazandırmaktır. Eğitimle nitelikli hale gelen bireyler, toplumsal kalkınmanın olmazsa olmaz ilk faktörüdür. Bu nedenle eğitimin asıl amacı da çalışkan, donanımlı, ailesine ve ülkesine değer veren, ailesine ve ülkesine bağlı kaliteli birey yetiştirmektir (Erendil, 1989:534).

Eğitim sayesinde düşünme, anlama ve kavrama becerilerini geliştiren bireyler en iyi, en kaliteli ve mutlu bir hayat için davranışlarını o yönde şekillendireceklerdir. Bugünün eğitim modeliyle amaçlanan birey tipi seçenekler arasında ne istediğini bilen, toplum içerisinde kendi düşüncelerinin, amaçlarının arkasında durabilen kimliklerini belirleyebilen insan modelidir. Bu doğrultuda eğitilecek bireyler, kendini ifade edebilen geleceğe daha güvenli bakan, sağlam adımlarla ilerleyen mutlu bireyler olarak görülmektedir (Yılmaz, 2004:158). Kutadgu Bilig eserinin yazarı Yusuf Has Hacıp'e göre ise eğitimin amacı saadete kavuşmak ve kavuşunca da onu elinde tutmaktır. Yusuf Has Hacıp'e göre toplumun ve bireylerin mutluluğu yani saadete ulaşabilmeleri eğitimle mümkündür (Kaya , 2017:12).

Temel kamu hizmetlerinden biri olan eğitimin amacı, bireyleri etkin veya aktif ya da çalışkan kişiler haline getirmek ve kişilerin sahip oldukları beyin kapasitelerini gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmak ve bireyleri toplumda da yetenek, beceri ve azimlerine göre belirli statülere taşıyabilmektir. Eğitim, toplumu oluşturan bireylerin değer yargılarıyla birlikte inançlarını da etkilerken bireylerin hayata olan bakış açılarını da belirginleştirir. Bununla birlikte eğitim bireyin işini veya kariyerini, toplumdaki statüsünü, elde edeceği geliri ve diğer imkanları belirleyen bir süreçtir (Dönmez, et al., 2007). Bu sayede bireyler hem kendilerine hem de topluma fayda sağlayarak refah seviyelerini maksimum düzeye ulaştırmakta ve toplumda beşerî sermaye dediğimiz değerler ile üretkenlik artmaktadır.

Toplumun refah ve mutluluğunu maksimum seviyeye taşımak ayrıca milli birlik ve beraberlik içinde hareket ederek ekonomik büyümeyi, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamak Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesine üretken ve nitelikli bireyler olarak erdirmek eğitimin varlığının temel amacıdır (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2011:1).

Aristo'ya göre ise eğitimin amacı insan tabiatının en mükemmel hale getirilmesidir. İnsanın refahı veya mutluluğu mükemmelleşme faaliyetinden ibarettir. Bu sebepten ötürü eğitim hayat boyunca devam eden bir süreçtir (Tozlu, 2003). Durkheim'e göre eğitimin amacı çocukların eğitim aracılığıyla toplumda etkin yani aktif veya sosyal bireyler haline gelecek şekilde nasıl yetiştirilmeleri gerektiğini öğretmektir düşüncesiyle Durkheim eğitimi, ahlaki amaç için sosyolojik bir bakış açısıyla ele almıştır (McMillan, 2010). Eğitim sayesinde bireyler kişisel olarak geliştirilmekteyken toplumsal açıdan bakıldığında topluma ait olan kültür seviyesinde de artış yaşanmaktadır. Bu açıklamaya göre eğitimle hem devletin politik amaçları

gerçekleştirilmeye çalışılırken hem de vatandaşların mükemmel ya da mutlu bireyler olarak yetiştirilmeleri hedeflenmektedir (Yılmaz, 2004:153).

M.Ö. 1000-2000 yıllarındaki Mısırlılar zamanında, sistemli bir eğitim görülmektedir. Mısırlılar zamanındaki eğitimin amacı devletin memur ihtiyacını karşılamaktır. Sümerlerde ise eğitimin amacı ticarete hâkim olacak iyi tüccarlar ve iş adamları yetiştirmektir. Bunun nedeni Sümerler'in birçok ülke ile karadan ve denizden ticaret yapıyor olmasıydı. Mısırlıların eğitime hedefledikleri şey ise devlete nitelikli memurlar yetiştirmektir (Arslan, 2015:116).

Eğitimin bireysel anlamda amacı "bireye kişilik kazandırmak", "bireyde demokrasi bilincini oluşturmak ve geliştirmek" ve "bireyin yaşama ve topluma uyum yeteneğini geliştirmek" şeklinde söylenebilir (Karaman Kepenekci & Taşkın, 2017:19). Ünlü Alman Filozofu Goethe'ye göre eğitim "kişilik gelişimi" olarak anlam kazanmaktadır ve eğitim toplumu oluşturan bireylerin kişilik gelişimini baz almalıdır. Goethe'ye göre, eğitimin görevi mantığa uygun teknikler ile "zihinsel gelişimi sağlamak" şeklinde ifade edilebilir (Karşı, 2012:3).

Toplumsal olarak eğitimin amacı ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde bu hedeflerine ulaşmasında topluma hizmet sunmaktır. Toplumun refah ve mutluluğu devletler için ilk sırada yer almaktadır bunların sağlanabilmesi için bireylerin hem ekonomik yönden hem de sosyal gelişme yönünden güçlü olmaları gerekmektedir. Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme toplumun refah ve mutluluğu için olmazsa olmaz iki kriterdir ve eğitim hizmetlerinin de bu yönde bireylere ve topluma sunulması gerekir (Karaman Kepenekci & Taşkın, 2017:19). Guthrie'ye (1980: 91) göre eğitimin başlıca amacı gelirin eşit bir şekilde yeniden dağıtılmasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen bu eşitliğin sağlanabilmesi için eğitime devletin müdahale etmesi gereklidir. Çünkü devlet gelirin eşitlik çerçevesinde yeniden dağıtılmasında en yetkili ve en güvenilir kurum olarak tanımlanabilir (Şirin, 2008:5).

Toplumsal açıdan bakıldığında kapitalist toplumlarda eğitim, egemen sınıf olarak görülen burjuvazinin istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Burjuvazinin amacı sermayede düzenliliğin sürdürülebilmesi ve sermaye sahiplerinin güç kazanmasıdır eğitim de aslında bu amaca yöneliktir. Sosyalist toplumlara bakıldığında ise eğitimin kısaca görev ve amaçları şunlardır (Kaygısız, 1997:5):

- Bireyi toplumun bir üyesi veya yöneticisi olmaya hazırlamak;
- Bireyin kendi potansiyelini ortaya çıkarmak ve yeteneklerini geliştirmek;
- Bireyin yaratıcılığının farkına varmasını sağlamak ve kendi sınırlarını zorlayarak geliştirmek;
- Üretimde yer alan üreticilere gerekli teknik bilgileri ve üretimle ilgili bilgileri öğretmek onları birer nitelikli üretici haline getirmek;

- Bireylerin siyasal bilinçlerini yükselterek, onları toplumun yönetimine bir şekilde katılmaya hazırlamak;
- Uygulamalarla öğretilenleri pekiştirerek bilimsel bilgi ve düşünce ile davranışı kaynaştırmak.

Yukarıdaki maddelerden hareketle eğitim ve toplum karşılıklı etkileşim halindedir. Örneğin eğitim, bireyleri toplumun yapısına, kültürüne, değerlerine göre şekillendirirken toplumda eğitime hâkim olunan düşünce ve değerler doğrultusunda şekil verir, eğitimi geliştirir (Kaygısız, 1997:5).

Eğitim kavramını farklı bakış açısıyla ele alınan önemli düşünür Bertrand Russell'e göre, amaçları bakımından eğitim üç tür ele alınmaktadır. Birincisi, bireyi yetiştirmek ve yetiştirirken ona engel olacak şeyleri yok etmek, ikincisi bireyin kültürlü şekilde yetişmesini sağlamak ve yeteneklerini olabildiğince geliştirmek, üçüncüsü bireyi bireysel olarak değil de toplumsal açıdan topluma faydalı birey olarak geliştirmeyi amaçlamaktır. Russell'e göre bu üç amacı içinde barındıran eğitim sistemi en uygun eğitim düzeni olacaktır (Karlı, 2012:5).

Eğitim hizmetleriyle gerçekleştirilmek istenilen birtakım amaçlar ve işlevler vardır. Eğitim hizmetleriyle toplum için yetiştirilmesi planlanan bir insan tipi ve oluşturulmak istenen ayrıca toplum modeli vardır (Şişman, 2007:19). Özellikle toplumlar kendi üyelerini biçimlendirmek adına eğitici olmak zorundadır. Bir insanın eğitilmiş bir kişi olarak nitelenebilmesi için sahip olduğu bilginin şeylere bakış tarzına yansımaları gerekir yani bilginin hareketsiz değil, dinamik olması gerekir. Bilginin içselleştirilmiş veya özümsemiş olması gerekir. Şayet bir toplum, toplum olarak sürekliliğini korumak istiyorsa , gelişmek ve değişmek veya yeniliklere ayak uydurmak istiyorsa eğitimi kendine amaç ve araç edinmek zorundadır (Büyükdöven, 2019:588).

1.1.3. Eğitimin Önemi

Bireyler yaşadıkları andan itibaren hem başkalarından bir şeyler öğrenerek eğitilen hem de öğrendiklerini çevresine aktararak başkalarını eğiten varlıklar olmuşlardır. Dolayısıyla bireyler çevredeki başka bireylerden çeşitli yaşam becerileri öğrenerek ilerlemişler sonrasında ise edindikleri bu becerilerin en işlevsel olanlarını hem kendileri uygulamış hem de kendi çevrelerine ya da toplumun diğer bireyelerine öğretmek ilerlemişlerdir. Bu durum tüm insanlık tarihi boyunca süreklilik gösteren bir gelişme olarak devam etmiştir. Bu çerçevede itibarıyla günümüzdeki uygarlıklar sürekli değişimler sayesinde oluşmuştur. Bu değişim veya gelişmeler sonucu üretilen bilgi ve değerler eğitim süreci sayesinde nesilden nesile günümüze kadar ulaşmıştır. Nesilden nesile birikimli olarak aktarılan bilgiler sayesinde toplumlar günümüzdeki gelişmiş seviyelerine ulaşmışlardır (Başar, 2007).

İnsanoğlunun yeryüzünde varlığını sürdürmesini sağlayan eğitim; ekonomik olarak büyüme ve kalkınmayı, üretimde verimliliğin artmasını ve etkin rekabet gücünü sağlamaktayken sosyal açıdan da işsizlik, yoksulluk gibi sorunlarla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, bireyin sosyalleşip topluma uyum sağlayabilmesi ve çevrenin korunması gibi faaliyetlerin temelindedir (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, 2006:15). Gelişmiş ülkelerde bireye verilen değer diğer ülkelere göre daha fazladır. Bunun sebebi toplumu oluşturan bireylerin refah ve mutluluğunun sağlanması toplumun refahı için de son derece önemli olmasıdır. Bir ülkede bireyler diledikleri refaha ve mutluluğa kavuşmuşlarsa toplumda da o refah sağlanmış demektir. Eğitim sayesinde birey kendini geliştirip hem kendi menfaatlerini yerine getirir hem de topluma faydalı, üretken, nitelikli, donanımlı bir yurttaş olarak hayatına mutlu devam eder (Başaran, 2011).

Tablo 1.1. Eğitimin Toplum ve Birey Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkisi

	Toplumsal	Kişisel
Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> - Vergi gelirlerinde artış - Üretkenlik artışı - Tüketim Artışı - İşgücü esnekliği artışı - Devletin sağladığı finansal destekte yaşanan azalış 	<ul style="list-style-type: none"> -Yüksek gelir elde etme - İş bulma kolaylığı - Yatırımda artış - Daha iyi çalışma koşulları -Kişisel veya mesleki hareketlilik
Sosyal	<ul style="list-style-type: none"> -Suç oranlarında azalış -Bağış ve toplum hizmetlerinde artış -Vatandaşlık bilincindeki gelişme -Sosyal alanda birlik, beraberlik -Teknolojiye sağlanan uyum ve teknolojiyi kullanma becerisinde yaşanan gelişme 	<ul style="list-style-type: none"> -Daha sağlıklı ve uzun yaşam -Çocukları daha iyi koşullarda yetiştirebilme -Tüketicilerin karar alırken rasyonel davranabilmeleri -Kişisel statünün yükselmesi -Çeşitli etkinlikler ve hobiler edinebilme

Kaynak: (Kazancıgil, 2019:37).

İnsan doğduğunda sahip olmadığı ama büyüdüğünde ihtiyaç duyduğu her şeyi eğitim ile öğrenir (Jean-Jacques, 2017:6). Eğitimin amacı insanın doğal ve toplumsal çevrede kendi başına özgürce düşünebilme ve davranabilme kapasitesini geliştirmesi anlamına gelir. Böylelikle tüm güçlerini birbiriyle uyumlu halde kullanabilen insan olmuş olur (Tuğal, 2019:13).

Gelişen teknoloji ile çağdaş dünyanın sahip olduğu mükemmel iletişim ağı sayesinde günümüzde bilgi çok hızlı yayılmakta ve içinde bulunduğumuz toplum “bilgi toplumu” şeklinde adlandırılmaktadırlar. Toplumların yapısı, gelişmişlik düzeylerine göre eğitim sistemi şekillenmekte ve her geçen gün değişime uğramakta ve tüm dünya bu değişimlerden

etkilenmektedir (Hoşgörür, 2007:130). Geçmişten günümüze insanlığın en temel uğraş alanlarından biri haline gelmiş olan eğitim hem bireysel yaşamda hem de toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunları çözmeye en etkili araç olarak görülmektedir (Yılmaz, 2004:149). Eğitim sektörü özellikle ekonomi alanında üretimde verimliliği sağlamak için ekonomide ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü denilen beşerî sermayeyi yetiştirmede faydalanılan temel sektördür. Ekonomik büyümede ve kalkınmada fiziki sermaye tek başına yeterli olmayacağından beşerî sermaye denilen nitelikli insan gücü de son derece önemlidir bu nedenle beşerî sermayeyi yetiştirmek için eğitime ihtiyaç vardır. Beşerî sermaye denilen insan gücünün eğitim sayesinde nitelik kazanması, teknik bilgilerle donanımlı olması üretimde verimlilik açısından önemlidir (Levent, 2018). Özellikle ekonomik alanda da eğitim, mevcut kaynakların daha verimli ve etkin kullanılması için farklı tekniklerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kaynakların etkili biçimde, verimli ve iktisadi kullanılması rakip ülkelere karşı rekabet üstünlüğü sağlayarak daha fazla zenginleşmesini, zenginleşme ile birlikte toplumsal hayat standardının yükselmesi konusunda ciddi katkılar sağlayarak ülke ekonomilerinin gelişmesini ve büyümesini beklemektedir. Ülkelerin ekonomik olarak kalıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme politikaları sağlayabilmesi eğitim imkânlarının geliştirilmesiyle mümkündür (Dornbusch, Fischer, & Startz, 2016:75-79).

İnsan, yeryüzündeki tüm varlıklar içerisindeki en özel varlık olup potansiyel bakımından gelişime her zaman açıktır ve içinde bulunduğu ortamın sosyal, kültürel özelliklerin çeşitliliğine göre bireyin gelişimi ve eğitimi de farklılık göstermektedir (Şişman, 2007:1). Eğitim insanın yaşam seviyesini ve sosyal konumunu belirlemede önemli rol oynamaktadır ki insana bir şey katmayan eğitimin değeri ve bir anlamı yoktur. Eğitim hem birey açısından hem de toplumun gelişimi açısından son derece önemlidir en önemli işlevlerinden biri gelecek kuşaklara tüm bilgileri ve kültürel mirasını aktararak toplumun devamlılığını sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Tozlu, 2014). Her nesil yaşadıkları dönemlerdeki ortaya çıkan istek ve ihtiyaçlara göre eğitime yön verir (Bruner, 2009). Eğitim sayesinde demokratik değerlere sahip çıkan, bilgiyi yerinde kullanarak her şeyi sorgulayabilen üretken bireyler topluma kazandırılmaktadır. Değişim ve dönüşüme öncülük eden sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesinde, kültürel gelişmelerin artmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında bireylerin yaşamları süresince aldıkları eğitim son derece büyük önem taşımaktadır. 21. Yüzyıl neticesinde teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte bilgiyi üreten ve aynı zamanda üretilen bilgiyi kullanabilen toplumların ön planda olacağı yüzyıldır. Bundan dolayı bireylerin her alanda kendini geliştirmesi ve bunun için kaliteli bir eğitimle yetiştirilmeleri gerekmektedir (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2011:3). Aristoteles'e göre toplumu oluşturan farklı yapıdaki kişiler bir arada yaşama ihtiyaçlarından dolayı eğitim sayesinde topluma kolaylıkla uyum sağlayabilirler (Yılmaz, 2004:153). Eflatun'a göre devlet iyiliğin, mükemmelliğin, adaletin ve erdemini gerçekleştirilmesi için vardır (Tozlu, 2003).

Eğitim ülkelerin ya da toplumların pek çok alandaki (siyasal, sosyal ve ekonomik gibi) gelişmişlik seviyelerini ortaya koyan en önemli unsurlardan biridir. Eğitim sayesinde bireylerin kişisel fayda elde etmeleri neticesinde refah seviyeleri yükselmektedir. Bununla birlikte bireylerin refahının yükselişi toplumun da refahının yükselmesine olanak sağlar ve bu şekilde eğitim toplumsal bakımdan topluma pozitif dışsallıklar yaymaktadır. Bu nedenlerden dolayı eğitim ülkelerin kalkınmasında, gelişmesinde ve ekonomik olarak büyümesinde önemli işlevlere sahip olmaktadır (ztrk, 2015:387). Çelebi (2002)' ye göre "lkeler açısından ekonomik gelişmenin sağlanmasında kaliteli bir eğitim hizmeti ve gelişmiş yeterli düzeyde beyin gücünün varlığı son derece önemli ve etkilidir. Bir ülkenin sosyo-ekonomik faaliyetlerini, gelişmelerini, o ülkenin yetiştirdiği ihtisaslaşmış, gayretli, mücadeleci, dürüst, ülkesini seven, ileri görüşlü beyin gücü, irfan ordusu yönlendirir ve geliştirir" şeklindeki sözleriyle eğitimin önemini vurgulamıştır (Çelebi, 2002:44). Toplumunu oluşturan bireyler eğitim sayesinde emeğinin parasal değerini arttırmaktadır (Mutluer, ner, & Kesik, 2013). Eğitimle nitelikli hale gelen bireyler birer potansiyel iş gücü olarak işgücünün de kalite düzeyini arttırarak verimliliği ve yaratıcılığı da harekete geçirerek ulusal gelir düzeyini arttırmakta, yaratılan gelir daha adil paylaşılır hale gelmektedir. Ayrıca bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi bilimsel ve teknolojik yeniliklere de hız kazandırmaktadır (Grak, 2016). Eğitim toplumdaki bireylerin beceri düzeylerini geliştirdiği için beşeri sermaye birikimini arttırmaktadır. Beşeri sermaye birikiminin artması, fiziksel sermaye birikimine tamamlayıcılık sağlayarak ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir etki yaratmaktadır (Tuncer & Yüksel, 2011).

Eğitim bireylerin ekonomik ve sosyal hayatında refah seviyesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesinde son derece büyük öneme sahiptir (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, 2006:15). Eğitim toplumların ilerlemesi ve gelişmesindeki en önemli faktörlerdendir. Eğitim sayesinde ekonomik büyümenin sağlanması toplumun ve bireylerin refah ve yaşam kalitesinin yükseleceğini göstermektedir. Eğitime önem verip, kamu kaynaklarını eğitim için harcayan toplumların, diğer ülkelere göre yüksek refaha ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olacakları bilinmektedir (Akıncı, 2017:395). Günümüzdeki ülkelerin gelişmişliği artık her açıdan donanımlı yani eğitimle nitelikli hale gelmiş ve teknolojiye ayak uydurabilen üretken insan gücü ile llmektedir. Toplumsal kalkınmada ve gelişmede en büyük faktör olan eğitime verilen önem daha da artmaya devam etmektedir. Eğitimde zaman ilerledikçe teknolojik yenilikler yaşanmakta ve üretimde yeni teknikler kullanılarak verimlilik artırılmaya çalışılmaktadır. Eğitim sistemi sonuç itibariyle toplumların yapısına göre değişiklik göstermekte ve toplumdan topluma eğitimin işlevleri ve etkilendiği şeyler de farklılık taşımaktadır (Hoşgörür, 2007:130).

lkelerde belirli amaçları gerçekleştirmek veya belirli ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş olan bankalar, belediyeler gibi çeşitli kamusal ve özel kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluş işleyiş açısından farklılık taşımaktadır ve birbirine bağımlıdır. Toplumdaki retim ve dağıtım etkinliklerini gerçekleştiren bu kurum ya da kuruluşların işleyişi eğitim ile bağlantı içerisindeydir. Bu açıdan bakıldığında eğitimin önemli işlevlerinden bir tanesi de bu kamusal ya

da özel kurumların nitelikli insan gücü gereksinimlerini karşılamak ve bu şekilde ekonomiye üretken, nitelikli bireyler kazandırmaktır. Ekonomik faaliyetlerin her geçen gün bilgiye daha da bağlı olarak ilerlemesi eğitimin ekonomik açıdan da önemini göstermektedir (Ekinci, 2007:162).

Eğitim bireylere farklı beceriler, yetenekler kazandırarak yoksulluğu, işsizliği önlemektedir ve bu sayede bir ülkenin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca insanları hastalıklar hakkında bilgilendirerek ve sağlık hizmetlerini en etkin şekilde kullanmalarına yardımcı olarak bir ülkenin sağlık durumunu iyileştirir. Eğitim, bireylerin kazancını artırarak milli gelire katkı da sağlar. Birçok fakir ülkede, ücretler her ek eğitim yılında yüzde on artmaktadır. Eğitim hem kişisel gelirden artışı sağlar hem de bir ülkenin milli gelirini beraberinde artırır (İdress & Siddiqi, 2013:175).

Son olarak Türkiye Cumhuriyeti devletini çağdaş uygarlık seviyesine taşımayı hedefleyen Mustafa Kemal Atatürk bu hedefine giden yolda, milli eğitimle, milleti en kısa ve en doğru yoldan bu hedefine ulaştırabilecek bir eğitim kadrosunun oluşturulmasını amaç edinmiştir. Atatürk'ün yöntemini işaret ettiği "muasır medeniyet" hedefine ulaşabilme görevini Cumhuriyetin gelişmesinin simgesi olarak gördüğü gençlere emanet etmiştir. Cumhuriyet dönemindeki eğitimin iki temel ilkesinden biri; eğitimin toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi ve diğeri de çağın gereklerine uygunluk göstermesiydi. Atatürk'ün işaret ettiği, uygarlık yolunda başarılı ilerleyebilmenin yolu, aklın ve bilimin yol göstericiliğidir. Bu ilkeler günümüzdeki eğitim sistemleri için de çok büyük önem taşımaktadır (Kara, 2012:7).

Atatürk'e göre , eğitim politikasındaki temel amaçlar cahilliğin bitirilmesi ve Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine yükseltilmesidir. O'na göre ulusların kalkınmasını sağlayan en önemli faktör eğitim ve bilimdir. Eğitim ve bilimden uzak ülkeler ekonomik ve teknolojik açıdan yetersiz kaldıklarından çağa ayak uyduramazlar ve gelişmemiş, yoksul toplum olarak kalmaya devam ederler. Bu nedenle Atatürk, Türk toplumunun muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak yani toplumsal kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamak için eğitime ve teknolojiye çok önem vermiştir (Kayadibi, 2006:20). Atatürk'e göre hangi alanda bir sorun, eksiklik, yetersizlik varsa temel sebebi olarak eğitim gösterilmektedir (Senemoğlu, 2001:1). Atatürk Büyük Taarruz sonrası Bursa'da yaptığı bir konuşmada "En önemli ve en verimli görevlerimiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde kesinlikle başarı sağlamak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur" diyerek, eğitimin önemine vurgu yapmıştır ve "Cumhurbaşkanı olmasaydım Milli Eğitim Bakanı olmak isterdim" diyerek eğitim sistemi içerisindeki görevlerin de ne kadar kutsal bir görev olduğunu anlatmaya çalışmıştır (Kaya, Bahçeci, & Kaya, 2016:298). Ayrıca; "Eğitim ve öğretimde hızla yüksek bir seviyeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddi ve manevi bütün kudretlerinin artacağı gerçektir." şeklindeki açıklamalarıyla yine eğitimin önemine yer vermiştir (Baydar, 1981). Başka bir konuşmasında ise Atatürk "En önemli, en esaslı olan nokta eğitim (terbiye) meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir sosyal toplum halinde

yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefaletle terkeder." diyerek eğitimin toplumun kaderine nasıl yön verdiğine vurgu yapmıştır (Erendil, 1989:530).

1.1.4. Eğitim Harcamaları

Günümüzde eğitimin ülkeler için sağlamış olduğu toplumsal ve bireysel faydanın yanısıra aynı zamanda ekonomik, politik, sosyal ve kültürel açıdan sağladığı faydalar toplumun gelişmesinde önemli yer tutmaktadır. Bu sebepten dolayı yürütülmekte olan eğitim sistemindeki uygulamalar ve bu uygulamalarla benimsenen eğitim politikaları neticesinde eğitim, ülkelerin gelişmeleri veya kalkınmaları için doğrudan belirleyici nitelikteki faktörler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede itibarıyla eğitime yapılan harcamaların her geçen gün artmasına sebep olmakta ve eğitimin değeri, önemi her geçen gün daha da iyi anlaşılmaktadır (Işık & Koç, 2019:48).

Eğitim harcamaları son derece geniş bir alana sahiptir. Bir ülkedeki eğitim finansmanını sağlayan kişi ve topluluklar şunlardır:

1. Devlet
2. Öğrenciler ve aileleri
3. Eğitim kuruluşları
4. Özel kuruluşlar ve işletmeler
5. Gönüllü kişiler ve kuruluşlar
6. Yabancı ülkeler ve kuruluşlar ile uluslararası örgütlerden temin edilen kredi ve bağışlar eğitim finansmanını sağlayan kalemler arasında bulunmaktadır (Karakütük, 2006:222).

Ülkemizde eğitim için yapılan harcamalar dikkate alındığında, verilmekte olan eğitimin finansmanı için ayrılan kaynakları aşağıda maddeler halinde özetlenmektedir;

1. Devlet bütçesindeki gelir içerisinde eğitime ayrılan kısım
2. Belediyelerin bütçesi içerisinde eğitime ayrılan kısım
3. İl özel idarelerinin yıllık gelirleri içerisinde eğitime ayrılan kısım
4. Eğitim hizmetlerini iyileştirmek amacıyla direkt toplanan vergiler,
5. Eğitim hizmetinden faydalananların verdikleri katkı payları ve harçlar,
6. Mesleki eğitimde işverenlerin sağladığı fonlar,
7. Okullarda eğitimde kullanılmak üzere toplanan diğer parasal kaynaklar,
8. Diğer gelirler (Tural, 2002).

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi sonuç olarak hem kamusal hem de özel kaynaklar bakımından eğitim harcamaları dahilinde yer alan çok çeşitli ve farklı kalemler bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkemizdeki eğitim harcamalarının önemli bir kısmının devletin bütçe gelirlerinden elde edilen kaynaklarla ve bunun yanısıra diğer kamusal ve özel kuruluşlardan da elde edilen kaynaklarla karşılandığı görülmektedir.

Tablo 1.2. Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)

Ülkeler/ Yıllar	2000	2005	2010	2015	2016	2017
ABD	..	..	..	..	..	..
İngiltere	4,03119	4,93914	5,70324	5,55616	5,4267	5,44209
Türkiye	2,52908	..	..	..	..	..
İsviçre	4,7814	5,2041	4,92605	5,10057	5,10473	5,13019
İsveç	6,74015	6,5064	6,52269	7,4439	7,61862	7,56883
İspanya	4,16605	4,14432	4,85608	4,28657	4,22764	4,20774
Slovak Cumhuriyeti	3,86468	3,75996	4,08471	4,59954	3,91171	3,93913
Slovenya	..	5,60408	5,54546	4,90953	4,80178	4,78324
Romanya	2,86863	3,50039	3,49538	3,10676	2,97411	3,09539
Portekiz	5,16385	5,07395	5,41249	4,88554	..	5,01561
Polonya	4,99362	5,42612	5,06843	4,81226	4,63922	4,55957
Norveç	6,46727	6,86507	6,74634	7,56933	8,03055	7,91198
Hollanda	4,58512	5,1094	5,48909	5,34816	5,4796	5,1751
Yeni Zelanda	..	6,27896	7,00129	6,33739	6,43335	6,28367
Meksika	3,99244	4,84569	5,15922	5,23524	4,90949	4,52282
Lüksemburg	..	..	..	3,9182	..	3,56959
Litvanya	..	4,87319	5,31274	4,22989	4,00394	3,81283
Letonya	5,29065	..	5,07271	5,31413	4,71299	4,39712
Kore Cumhuriyeti	..	..	..	..	4,3331	..
İtalya	4,29108	4,2383	4,33412	4,07363	3,81579	4,04494
İsrail	6,11802	5,75976	5,53535	5,8673	5,85713	6,09262
İrlanda	4,13664	4,52216	6,03804	3,75829	3,71973	3,50686
İzlanda	6,44717	7,35609	6,97848	7,51291	7,49521	7,65822
Macaristan	4,8684	5,33092	4,76121	4,51866	4,65539	4,6671

Yunanistan	3,23019	3,96396	..	..	..	..
Almanya	..	..	4,94368	4,83498	4,84022	4,90512
Finlandiya	5,7093	6,02507	6,50445	7,03208	6,85153	6,37621
Fransa	..	..	..	..	..	5,4516
Estonya	5,33243	4,81316	5,47338	5,10685	5,17054	4,97338
Çek Cumhuriyeti	3,65089	3,89038	4,06446	5,78885	5,58738	3,85402
Danimarka	8,08434	8,08557	8,55955	..	..	7,81608
Şili	3,77583	3,26283	4,16209	4,87531	5,34201	5,41946
Kanada	5,442	4,78215	5,36993	..	..	..
Belçika	..	5,79586	6,44259	6,45157	6,45954	6,41228
Avusturya	5,58881	5,24937	5,70048	5,45658	5,48435	5,35804
Avustralya	4,89147	4,9103	5,55006	5,31127	5,27678	5,12425
Japonya	3,51617	3,36862	3,6395	..	3,18618	3,18218

Kaynak: The World Bank, <https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5E-all-indicators#>

Yukarıdaki tabloda OECD üyeleri olan ülkelerin kamusal eğitim harcamalarının GSYH içindeki payı yüzdesel bazda ve yıllar itibarıyla ele alınmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere Danimarka, İsveç, İngiltere, Belçika, İzlanda, Norveç gibi ülkelerin eğitim harcamaları Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere oranla daha fazladır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere kıyasla sanayi ve hizmet sektörünün yeterince gelişmediği hatta sanayi başlangıcı ile karşı karşıya kalan ülkelerdir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmek için daha çok sanayi gibi ekonomik yönü ağır basan kalemlere harcama yaparlar ve sanayileri gelişmediğinden hizmet sektörü ile tarımdan gelir elde ederler. Bu durum ise gelişmekte olan ülkelerin eğitim, altyapı, kültür ve sanata yeterince yatırım yapamamasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler ise sanayi sonrası ekonomilerdir ve gelirlerinin çoğunu sanayi sektöründen elde ederler ve artık ekonomik kalemlerin yanı sıra eğitim, sağlık, sanat ve kültür gibi sosyal kalemlere daha çok harcama yapabilme imkanlarına sahiptirler.

Sonuç olarak Türkiye ile diğer OECD ülkelerini karşılaştırdığımızda elde edilen ilk bulgu, Türkiye’nin elde etmiş olduğu milli gelirinden eğitime diğer ülkelere kıyasla yeterli kaynağı ayırmadığıdır. Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere 2017’de milli hasıladan eğitim harcamalarına en çok kaynak ayıran ülke 7,81608’lik bir oranla Danimarka olmuştur. İkinci sırada ise İzlanda ve ardından İsveç sıralamayı takip eden ülke olmuştur. 2000 yılında ise Türkiye milli hasılasından eğitime 2,52908’lik bir oran ayırırken Danimarka 8,08434’lük bir değerle yine ilk sırada yer almaktadır.

Eğitim ile ekonomi her daim birbirleriyle yakın ilişki içerisinde ve etkileşim halindedir. Çünkü ekonomi, doğadaki kıt kaynaklar yüzünden bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamaması sebebiyle mevcut kaynakların verimli kullanımını veya sahip olunan mevcut kaynakların arttırılmasını sağlamaya hizmet etmektedir. Kaynakların verimli kullanılabilmesi ya da mevcut kaynakların arttırılması yani tasarruf edilmesi bireylere eğitim yoluyla öğretilerek mümkün olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitimin ekonomik kurallar dahilinde şekillenmesi beklenir. Ayrıca eğitimden beklenen ekonomide ihtiyaç duyulan nitelikte ve sayıda insan gücünün yetiştirilmesidir. Bahsedilen insan gücü verimli üreticilerden ve bilinçli tüketicilerden oluşmaktadır (Karakütük, 2011). Sanayileşmenin öncesinde kişilerin ekonomik döngüye dahil olabilmeleri amacıyla geleneksel olarak usta-ıracak ilişkisi ile eğitilmeleri yeterliyken, Sanayileşmeden sonra bu eğitim, kapitalist üretim biçiminin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır bundan dolayı artık üretim aşamasında da bilgi kullanılmaya başlanmış haliyle üretim sürecinde yer alan insan gücünün de bu bilgiye sahip olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu sayede eğitim, üretim süreci ile uyumlu hale gelmiş ve böylelikle üretimde gerekli nitelikte veya donanımda bireylerin yetiştirilip ekonomiye kazandırılması eğitimin temel amaçları arasındadır. retime dahil etmek için istenilen nitelikte iş gücünün yetiştirilmesi üretim sürecinin verimliliği açısından yeterli olmayacağından kişilere tüketim yaparken rasyonel davranmalarının değeri ve tasarruf yapmalarının da önemi anlatılarak bireyler bilinçlendirilmelidir. Bireysel ve toplumsal zenginleşme ancak bu şekilde elde edilebilir yani sonuç olarak yine eğitim aracılığıyla bu değerlerin kazanımı mümkündür ve eğitim sayesinde bilinçli tüketiciler de yetiştirilebilecektir (Uras, 2002).

Eğitim harcamalarına aktarılan kaynakların oranı, ülkelerin ekonomik büyümelerini sağlamada belirleyici bir rol oynamaktadır. Eğitim harcamaları kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde çarpan etkisi ile etkili olmaktadır. Uzun vadede beşerî sermayenin gelişmesi ve bu sayede teknoloji üretebilmeleri, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması bakımından önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Ekonomik büyüme sağlayan ülkeler, eğitim harcamalarına aktarılan kaynakların oranını da daha rahat arttırabileceklerdir. Eğitimin bir diğer önemli boyutu ise, toplumda yaşayan insanların refahını doğrudan etkilemesidir. Eğitim sayesinde toplumda yaşayan bireyler ya daha nitelikli işlere ya da eğitim sayesinde kazandıkları özelliklerle daha iyi ücret imkânlarına sahip olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, toplumun refah seviyesinin yükselmesinde eğitimin ve dolayısıyla eğitim harcamalarının çok önemli rolü vardır.

Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve toplumsal refahın artırılmasını isteyen ülkelerin eğitim harcamalarına büyük önem vermeleri gerekmektedir. Türkiye’de eğitim harcamalarının hem bt içerisindeki oranının hem de gayrisafi milli hasılaya oranının artması eğitime verilen önemi göstermektedir. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğundan eğitime verilen önem daha da öncelik kazanmakta olup, politika yapıcıların eğitim hizmetlerine yönelik harcamaları niceliksel olarak geliştirmeleri yanında niteliğinin gelişimini de dikkate almaları gerekliliği bir politika nerisi olarak ifade edilebilir. Ayrıca, gelir dağılımı adaleti, fırsat eşitliği

ve sosyal adalet göstergelerine de olumlu katkılar sağlaması göz önüne alındığında eğitim harcamaları toplumun sosyal gelişimi açısından son derece önemli olmaktadır. Türkiye'nin ekonomik büyüme ve kalkınmasını sağlayarak gelişmekte olan ülkeler kategorisinden gelişmiş ülkeler kategorisine geçebilmesi için eğitim harcamalarının ve eğitim hizmetinin kalitesini arttırması büyük önem taşımaktadır (Akıncı, 2017:396).

Eğitim harcamaları aynı zamanda yatırım harcamaları kapsamında değerlendirilebilir. Bunun nedeni eğitim harcamalarının gelirin yeniden dağılımında bir araç olması ve ekonomik büyümenin, kalkınmanın ve ekonomik istikrarın sağlanmasında etkili olmasıdır. Ayrıca eğitim harcamaları tüketim harcamaları olarak da karşımıza çıkabilir. "Kısa süreli faydalar" sağlaması halinde tüketim harcamaları şeklinde sınıflandırılabilir (Ortaç, 2003:1). Ülkelerin zenginliği, diğer alanlardaki gelişimleri ile doğru orantılı olarak şekillenmektedir. Bir ülke ekonomik bakımdan ne kadar zenginse sosyal, kültürel vs. açılardan da o kadar gelişmiş konumdadır yani ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmada gösterdiği artışlar, tüm alanlardaki gelişmelerin iyileşmesini, ilerlemesini sağlar. Ülkeler ekonomik anlamda zengin değilseler tüm bütçeyi geçirmek odaklı kullanırlar sosyal, kültürel gibi diğer alanlara harcama yapamazlar bu durum ülkelerin gelişmelerini, kalkınmalarını yavaşlatır veya engeller (Çelikkaya, 1997:191).

İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamlarına devam etmektedir ve bu ihtiyaçlar her geçen gün artmakta ve çeşitlilik göstermektedir. Artan ve çeşitlenen ihtiyaçlar sonucu uzmanlaşma ve iş bölümü gelişmektedir. İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için var olan üretim faktörleri (toprak, emek, sermaye ve girişimci) ise oldukça kıt ve sınırlıdır. İktisat biliminin ele aldığı temel sorun kıt olan kaynakların insan ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağıdır (Şişman, 2007: 111). Toplumun temel yapısı sayılan ekonomik yapı ile toplumun gelişmesine öncülük eden eğitim arasında "organik bir bağ" vardır. "Eğitim ile ekonomi sürekli bir etkileşim içerisindedir". Mesela ekonomik yapıdaki olumlu ya da olumsuz değişiklikler eğitim yapısına etki ederken eğitim yapısındaki değişiklikler, ilerlemeler de ekonomik yapıya yön verir. Genellikle eğitim ekonomik yapıya göre şekillenir ve eğitim toplumun ekonomik kalkınmasında, büyümesinde de çok önemli bir role sahiptir. Çünkü özellikle kalkınmayı gerçekleştirecek olan bireylerdir ve bunun için bireylerin eğitilmesi şarttır. "Sosyal değişme ve ilerleme" anlamına gelen kalkınmayı sağlayan en önemli araç eğitimidir. Ancak eğitimin ekonomik kalkınmada etkili olabilmesi ise toplumun ekonomik koşullarına bağlıdır (Öztürk, 1993: 65).

1.2. Ekonomik Büyüme Kuramı

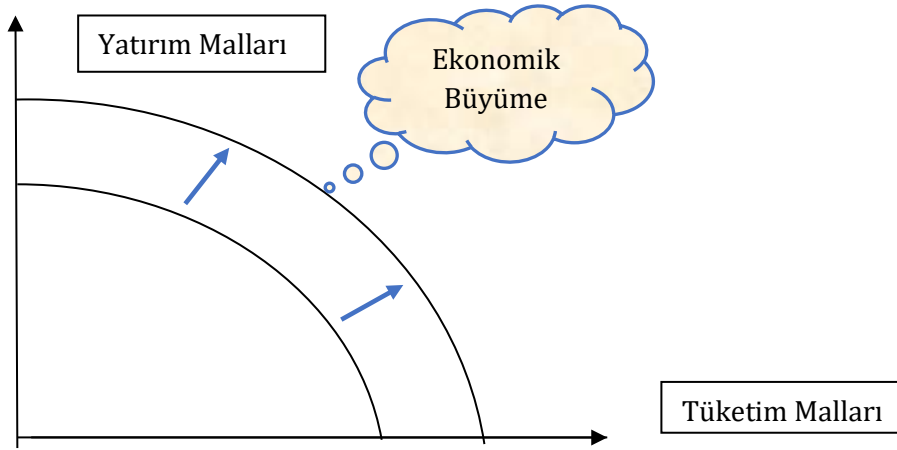
Ülkelerin en temel makroekonomik hedeflerinden biri sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir. Bu nedenle bireyin, toplumun ve gelecek neslin kalkınmasını sağlayan ve refahını yükseltmeyi amaçlayan eğitimin, ekonomik büyümede ve toplumsal kalkınmada belirleyici bir rolü olduğu kaçınılmaz gerçektir (Pamuk & Bektaş, 2014:78).

Bu kısımda öncelikle ekonomik büyümeyle ilgili tanımlamalara yer verilecek daha sonra ekonomik büyümenin çeşitlerine ve hesaplanmasında kullanılan kavramlara değinilecek olup en sonunda da ekonomik büyüme teorilerinin neler olduğu açıklanacaktır.

1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

Ekonomik büyüme bir ülkenin ekonomisinde zaman içerisinde mal ve hizmet üretimi miktarında artış olmasıdır (Ükünç, 2016:3). “Öyle ki bu artışlar, insanları ve ülkeyi bugünkünden daha sağlam ve daha kuvvetli bir güce, daha yüksek bir gelir düzeyine doğru götürebilecek aritmetik, kantitatif yani miktar ile açıklanan bir artıştır” (Özgüven, 1988:36).

Aynı şekilde ekonomik büyüme, mal ve hizmetlerin üretim kapasitesindeki genişleme ya da Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (RGSYİH)’da ya da Reel Gayri Safi Milli Hâsıla (RGSMH)’da bir önceki döneme göre meydana gelen sürekli artışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Parasız, 1997:4). Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH), belirli bir yıl içerisinde bir ülkenin vatandaşlarının ya da vatandaşların sahip olduğu firmaların yurtiçinde veya yurtdışındaki ülkelerde ürettikleri tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerine denilmektedir (Ünsal , 2004:76). Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ise (GSYİH), belirli bir yılda sadece bir ülkenin sınırları içerisinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir (Ünsal, 2004:59). Uzun dönemde üretim faktörlerinin miktarlarında yaşanan artışlar ekonomik büyümeyi sağlar ve ekonomik büyüme şeklinde üretim olanakları eğrisinin ya da uzun dönemde toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasıyla meydana gelmektedir (Kibritçioğlu, 1998:208).

Şekil 1.1. Ekonomik Büyüme (Kaynak: Parasız, 2008).

Üretim imkânları eğrisi, bir ülkenin erişebileceği en yüksek üretim seviyesini göstermektedir (Türker, 2000:8). Bir başka tanımla “üretim imkânları (olanakları) eğrisi mevcut üretim

faktörleri ve üretim teknolojisi veri iken belirli bir dönemde maksimum düzeyde üretebilecek çeşitli ürün bileşimlerini gösteren eğridir". Eğri üzerindeki bütün noktalarda üretim etkin şekilde sağlanmaktadır yani mevcut kıt kaynaklarla maksimum seviyede üretilebilecek üretim düzeyleri gösterilmektedir (Yıldırım, Şıklar, Bakırtaş, & Doğan, 2017:39-40). Şekil 1'de kaynakların tam kapasite kullanıldığı varsayımı adı altında üretim faktörlerinin nicelik ve niteliklerinde sağlanan iyileşmelerle birlikte toplam üretimde bir artış ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun sonucunda ise üretim imkânları eğrisinde bir bütün olarak sağa doğru kayma gözlemlenmektedir. Üretim imkânları eğrisinin sağa kayması üretim miktarında veya kapasitesinde artış yaşanması anlamına gelir ve bu durum ekonomik büyüme olarak açıklanır. Ekonomik büyümeyi sağlayan ya da başka bir deyişle üretim imkânları eğrisini sağa kaydıran etkenler emek, sermaye, doğal kaynak veya teknolojik gelişmede yaşanan artışlardır (Demirci & Erdoğan, 1988:60). Emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen birincil kaynaklardır. Bunlardan altyapıyı fiziksel sermaye içinde, eğitim düzeyini beşeri sermaye olarak sermaye genel tanımının içinde değerlendirmek de mümkündür (Şahin, 2019:8).

Eğitim ve ekonomi ilişkileri ele alındığında eğitimin genellikle ekonomik yapıya göre şekillendiği görülmektedir. Günümüzde de ekonomik olarak gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin özelliklerine bakıldığında bu ülkelerde okuma yazma oranının yüksek seviyelerde olduğu dikkat çekmektedir. İş faaliyetlerinin örgütlendiği kurumlar, hacimce büyüme eğilimi içerisindedirler. Hizmet ve mesleklerdeki çeşitliliğin, genişlemesinin sonucu olarak iş bölümü ülkede egemen hale gelmiştir. Özellikle üretimde kullanılan yenilikler ve teknolojik gelişmeler sayesinde toplumda yeni iş sahaları ve yeni meslekler ortaya çıkar. Böylece toplumda yapısal değişimler ve ilerlemeler yaşanır (Tezcan, 1996: 243).

Sosyal ya da ekonomik açıdan az gelişmiş toplumlara bakıldığında ise eğitim hizmetleri yetersiz kalmaktadır. Bu toplumlarda eğitim alanında yeteri kadar donanımlı, nitelikli bireyler bulunmamaktadır bununla beraber uzun süreli veya nitelikli eğitime de talep fazla değildir. Eğitim hizmetleri açısından bakıldığında ülkenin bölgeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır (Celkan, 1989: 124). Az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde ortalama gelir düzeyi düşük olmakla birlikte sanayileşme de pek gelişmediğinden okuma yazma bilenlerin sayısı azdır. Bu ülkelerde okul sayıları ve okullardaki öğrencilerin seviyelerine göre verilen eğitim programları da yetersizdir. Dinsel ve ailesel kültürel değerlerle beraber manevi değerler ön plandadır. Meslekî yeterlilikte ise genellikle kıdem ve yaş önemlidir (Tezcan, 1996:225).

Eğitim, ihtiyaçların ışığında meydana gelmiştir. Mesela, matematiğin gelişmesi, ticaret ekonomisinin gelişmesi ile ilgilidir. Üçgen, kare gibi geometrik şekillerin alan hesaplamalarına ilişkin bilgiler, astronomi bilimi ile ilgilidir. Bunun yanı sıra felsefe, ekonomi, bilim, teknik, üretim süreçleri birbirleriyle etkileşim içerisinde olan iç içe geçmiş olgulardır. İbn Haldun'un temel düşüncesine göre öğrenme bir ihtiyaçtır ve insanla doğuştan gelen bir yetenektir ve bu yetenek insanın hayatı boyunca yine insanın ihtiyaçlarına göre şekil almaktadır. İbn Haldun'a

göre sosyal hayatı gelişmesinde etkili unsurlar üretim ve iş bölümüdür. İhtiyaçlar giderildikçe yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar ve toplum bu şekilde gittikçe gelişir. Toplumdaki kazanç artışının sonucu olarak bolluk ve refah artar buna bağlı olarak da yeniden ihtiyaçlar artarak tekrar eder. Üretimde yaşanan artışlar sonucu sanayide gelişmeler görülür ve tüketim bolluğu sonucunda fiyatlar yükselir, toplum kazancı ise artmaya devam eder. Böylece İbn Haldun, toplumun ekonomik büyümesinin nasıl gerçekleşeceğini ekonomik kurallarla açıklamakta ve toplumun medenî seviyesinin bu şekilde yükseleceğine kanaat getirmektedir (Süngü, 2009: 39).

Üretimin en önemli temel faktörlerinden biri kapital de denilen sermayedir. Gelir dağılımında eşitsizlik ve adaletsizlik yaşanması, bireylerin savurgan şekilde harcamalar yapmaları ve tasarruf konusunda bilgi sahibi olmamaları nedeniyle ülkelerde sermaye eksikliği sürekli olarak devam etmiştir. Ülkeler yaşanan sermaye eksikliği nedeniyle yatırımlarını ve diğer harcamalarını gerçekleştirmekte sorunlar yaşamaktadır (Çelebi, 2002: 45).

Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarında zamanla artış olması anlamında kullanılan ekonomik büyüme, ülkedeki bireylerin yaşam standartlarını ve refah seviyelerini yükseltmedeki en önemli araçtır. Bu nedenle toplumların temel makroekonomik hedeflerinden biri ekonomik büyümeyi sağlamaktır (Ünsal, 2000:11).

1.2.2. Ekonomik Büyümenin Çeşitleri

Başlıca ekonomik büyüme türleri şu şekildedir:

- **Kapalı Büyüme:** Genel olarak ithal ikamesine önem vererek büyümeye çalışan ülkelerde görülür. Bu ülkeler başka ülkelere yardım almadan dış ticarete açılmamış ülkelerdir.
- **Açık Büyüme:** Genellikle dış ticareti serbest gerçekleştiren ve serbest piyasa ekonomisini savunan ülkelerde görülmektedir. Bu ülkeler uluslararası sermayeye çok fazla önem vermektedir.
- **Dengesiz Büyüme:** Bu büyüme türünü A. O. Hirschman savunmaktadır. O'na göre gelişmemiş ülkelerin kıtlık nedeni ülkelerinde kaynak kıtlığının yaşanması veya var olan kaynakları işletecek nitelikli insan gücünün ya da teknolojinin bulunmamasıdır. Gelişmemiş ülkeler kaynaklara sahip olsalar dahi bu kaynaklardan verimli şekilde faydalanmayı bilmemektedir. Bundan dolayı bu ülkelerde dengesiz büyüme görülmektedir.
- **Durgun Büyüme:** Bu büyüme türünde nüfus artış hızı milli gelir artış hızına eşit olmaktadır. Bundan dolayı kişi başına düşen gelir artış hızı da aynı kalmaktadır. Kısacası ekonomik büyüme sağlandığı halde kişi başına gelir artışı sağlanamamaktadır.

- **Dengeli Büyüme:** Bu büyüme türünde iç ve dış talep ile yatırım, tüketim ve sanayi malları gibi alanlarda dengenin korunması için uğraşılır. Amaç kaynak israfından olabildiğince kaçınmaktır bu nedenle dengelerin bozulmamasına dikkat edilir.
- **Planlı Büyüme:** Bu büyüme türünde kıt kaynakların üretimlerde nasıl tahsis edileceği planlanarak belirlenir. Sektörler için bu planın uygulanması zorunluluk gerektiriyorsa “otoriter planlama” geçerlidir.
- **Spontane Büyüme:** Fizyokratik, Klasik ve Neoklasik iktisatçıların teorileri içerisinde mevcuttur. Devletin ekonomiye müdahalesi minimumdur ve büyüme, üretim faktörlerinin kendiliğinden harekete geçmesiyle sağlanmaktadır (Akiş, 2010:17).

Politika yapıcılar genelde büyüme oranıyla ilgilenirken, büyümenin yapısı ve kalitesi ile pek de ilgilenmemektedirler. Hükümetlerce zamanında alınmayan önlemler neticesinde, büyüme dengesiz ve problemlili bir şekilde gerçekleşebilir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) 1996 yılında yayınladığı İnsani Kalkınma Raporu’nda kötü büyüme tiplerini beş maddede ele almış ve tanımlamıştır. Bunlar aşağıda belirtilmektedir (Kazancıgil, 2019:42):

- **İşsiz büyüme:** Ekonominin büyümesine karşın istihdam olanaklarının gelişmediği durumu gösterir.

Tablo 1.2. Bazı OECD Ülkeleri Tahmini Toplam İşsizlik Verileri (Toplam İşgücünün %si)

Ülke/Yıl	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	10,23600006	10,83860016	10,81919956	10,89019966	13,66549969
Japonya	3,400000095	3,099999905	2,799999952	2,400000095	2,400000095
Almanya	4,624199867	4,121799946	3,745500088	3,383500099	3,139100075
Fransa	10,35400009	10,03880024	9,404899597	9,016500473	8,443400383
Yunanistan	24,89710045	23,53910065	21,48760033	19,29159927	17,31299973
Brezilya	8,426699638	11,59990025	12,82240009	12,33380032	11,93330002
Kolombiya	8,298999786	8,691800117	8,87250042	9,110699654	9,961400032
Kanada	6,906499863	6,998899937	6,339700222	5,830800056	5,66260004
Avustralya	6,054200172	5,709899902	5,591100216	5,298299789	5,159999847
İspanya	22,05730057	19,63470078	17,22360039	15,25469971	14,10420036
Yeni Zelanda	5,354300022	5,078999996	4,703999996	4,299300194	4,071000099

Kaynak: (The World Bank, 2020).

Tablo 3’te OECD üyesi ülkelerden birkaçının tahmini işsizlik verileri yüzdesel bazda yıllar itibarıyla ele alınmıştır. Buna göre işsizlik oranı en düşük ülke olarak Japonya birinci sırada yer almaktadır. Ardından Almanya, Yeni Zelanda gibi ülkeler işsizlik konusunda oranı en düşük

ülkelerdir. Buna karşılık tabloda işsizlik oranı en yüksek ülkeler Yunanistan, İspanya, Brezilya, Türkiye gibi ülkelerdir.

- **Acımasız Büyüme:** Büyüme sürecinde zengin grubun gelirden aldığı payın arttığı, dolayısıyla gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilemediği kötü büyüme tipidir.
- **Köksüz Büyüme:** Büyüme sürecinde toplumun örf-adet, gelenek ve göreneklerini yitirdiği, toplumun kimlik kaybı yaşadığı büyüme türüdür.
- **Sessiz Büyüme:** Büyüme sürecinde demokratik düzelmelerin yaşanmadığı, bireysel hak ve özgürlüklerin kötüleştiği büyüme tipidir.
- **Geleceksiz Büyüme:** Büyüme sürecinde ülkelerin yenilenemeyen doğal kaynaklarını tüketerek, sağladıkları ekonomik büyüme tipidir. Gelişmekte olan ülkelerde yetersiz olan koruma düzenlemeleri bu yıkımı arttırmaktadır.

1.2.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme basit bir üretim fonksiyonu halinde aşağıdaki gibi bir denklemle gösterilebilir: (Özgüven, 1988:37).

$$Y_t = f(K_t, L_t, YT_t, T_t, E_t, S_t, M_t, P_t, D_t, X_t, \dots)$$

- Y_t : Belli bir dönemdeki üretim miktarı
- K_t : Belli bir dönemdeki sermaye miktarı
- L_t : Belli bir dönemdeki işgücü-emek miktarı
- YT_t : Belli bir dönemdeki yurtiçi tasarruf miktarı
- T_t : Belli bir dönemdeki teknoloji kullanım miktarı ve seviyesi
- E_t : Belli bir dönemdeki ülkenin eğitim düzeyi ve kalitesi.
- S_t : Belli bir dönemdeki ülkenin sağlık düzeyi ve kalitesi
- M_t : Belli bir dönemdeki ülkenin kamu maliyesi politikaları ve uygulamaları
- P_t : Belli bir dönemdeki ülkenin verimlilik süreci ve politikaları
- D_t : Belli bir dönemdeki ülkenin dış ticaret politikaları, uygulamaları ve açıklıkları
- X_t : Belli bir dönem içerisinde ülkenin üretim seviyesinde artışa yol açabilecek diğer faktörleri belirtmektedir (Aksu, 2013:7).

Denklemin sol tarafında ülkeye ait üretim seviyesi ve çıktısı yer almaktayken sağ tarafında üretime katılan faktörlerin niteliklerini ve miktarlarını gösteren girdiler yer alır. Bu girdiler

veya girdilerdeki verimlilik oranları arttıkça, bir ülkede büyüme de hızlanır ve artar. Dolayısıyla gelirden de artış meydana gelir (Özgüven, 1988:37).

Ekonomik büyüme oranının ölçülmesinde sıklıkla kullanılan yöntemlerden birincisi, reel milli geliri ya da üretim seviyesini ölçmektir. İkincisi ise, kişi başına reel milli gelir oranındaki artışları ölçmektir. Ekonomik büyüme hesaplanırken daha çok Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) kavramı kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme hesaplanırken nominal fiyatlar ile beraber GSMH'nin kullanılması ekonomik büyüme oranında gerçekleşen artış miktarının net bir şekilde hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyüme ölçülürken reel değerlerin baz alınarak ölçüm yapılması gerekmektedir. Çünkü fiyat yükselişlerinden arınmış reel GSYH gerçeği daha iyi yansıtmaktadır (Özbay, 2019:33).

Tablo 1.3. OECD Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) (Cari ABD Doları)

Ülkeler/ Yıllar	2005	2010	2015	2019
ABD	13.036.640.230.000	14.992.052.727.000	18.224.704.440.000	21.433.226.000.000
İngiltere	2.538.680.000.000	2.475.244.321.361	2.928.591.002.003	2.829.108.219.166
Türkiye	506.314.592.067	776.967.610.957	864.314.287.106	761.425.499.358
İsviçre	408.689.354.321	583.782.978.346	679.832.292.005	703.082.435.159
İsveç	392.218.088.879	495.812.558.843	505.103.781.350	530.883.869.005
İspanya	1.153.285.660.987	1.420.722.034.063	1.195.119.269.972	1.393.490.524.518
Slovak Cumhuriyeti	62.785.305.310	90.310.718.349	88.467.555.244	105.079.673.010
Slovenya	36.206.395.971	48.161.250.405	43.090.173.395	54.174.227.309
Romanya	98.452.791.983	166.309.355.235	177.729.210.875	250.077.444.017
Portekiz	197.180.330.805	237.880.908.318	199.313.894.327	238.785.085.031
Polonya	306.144.336.270	479.834.179.020	477.811.911.394	595.858.207.012
Norveç	308.884.284.051	428.757.038.467	385.801.550.067	403.336.363.636
Hollanda	685.092.650.168	846.554.894.931	765.264.949.781	907.050.863.145
Yeni Zelanda	114.720.129.550	146.619.138.359	177.467.529.071	206.928.765.544
Meksika	877.476.221.382	1.057.801.295.584	1.171.867.608.198	1.268.870.527.160
Lüksemburg	37.347.394.603	53.212.476.812	57.744.457.955	71.104.919.108
Litvanya	26.097.677.572	37.138.464.733	41.418.872.976	54.627.411.860

Letonya	16.959.313.006	23.877.564.356	27.239.653.844	34.102.913.582
Kore Cumhuriyeti	934.901.071.333	1.144.066.965.324	1.465.773.245.547	1.646.739.219.510
İtalya	1.857.524.312.896	2.134.017.843.247	1.835.899.237.320	2.003.576.145.498
İsrail	142.528.909.909	233.995.676.088	299.813.121.135	394.652.210.296
İrlanda	211.649.034.946	222.148.757.578	291.499.812.215	388.698.711.348
İzlanda	16.812.530.830	13.683.689.693	17.389.101.639	24.188.038.474
Macaristan	112.980.947.728	131.916.516.052	125.074.286.021	163.469.042.868
Yunanistan	247.783.002.114	299.361.576.293	196.591.353.872	209.852.761.133
Almanya	2.845.802.760.851	3.396.354.075.664	3.356.235.704.120	3.861.123.558.039
Finlandiya	204.809.103.345	249.181.190.476	234.440.080.998	269.296.310.180
Fransa	2.196.126.103.718	2.642.609.548.930	2.438.207.896.252	2.715.518.274.227
Estonya	14.098.326.079	19.693.608.289	23.048.864.243	31.471.100.656
Çek Cumhuriyeti	137.143.471.328	209.069.940.963	188.033.050.460	250.680.504.530
Danimarka	264.467.336.457	321.995.279.402	302.673.070.847	350.104.327.659
Şili	122.964.812.046	218.537.551.220	243.919.085.309	282.318.159.745
Kanada	1.169.357.979.865	1.613.464.422.811	1.556.129.524.418	1.736.425.629.520
Belçika	385.570.948.887	480.951.629.493	462.149.679.344	533.097.455.835
Avusturya	315.974.418.605	391.892.746.545	381.817.565.894	445.075.391.688
Avustralya	693.407.758.232	1.146.138.465.604	1.351.693.984.525	1.396.567.014.733
Japonya	4.755.410.630.912	5.700.098.114.744	4.389.475.622.589	5.081.769.542.380
OECD Üyeleri	37.479.654.616.605	45.050.470.863.514	47.286.499.263.674	53.699.374.881.340

Kaynak: The World Bank (Databank)'daki verilerden düzenlenmiştir. <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators#>

Tablo 4 'e bakıldığı zaman OECD ülkelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerleri cari olarak ABD doları cinsinden incelenmektedir. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri'nin en fazla GSYH'ye sahip olduğu görülmektedir ve her yıl aynı şekilde ABD birinci sırada yerini korumaktadır. ABD bu payı ile ayrıca küresel çaptaki ekonomi üzerinde son derece önemli etkiye sahiptir. İkinci sırada ise OECD üyesi ülkelere Japonya 5.081.769.542.380 şeklindeki hasılasıyla yer almaktadır. OECD ülkelerinin GSYH değerlerine göre üçüncü sırada Almanya ve dördüncü sırada İngiltere Birleşik Krallığı yer almaktadır. Türkiye ise kısmen bir azalışa rağmen genel

anlamda istikrarlı bir artış gösterdiği halde 2019 yılında 761.425.499.358 hasılasıyla bu ülkelerin oldukça altında kalmaktadır.

Tablo 1.5. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri

GSYH Büyümesi (%)	Kurum	2018	2019	2020
Türkiye	OECD	3,3	-0,4	2,7
	IMF	3,5	0,4	2,6
	Dünya Bankası	3,5	1,6	3,0
	Ortalama	3,4	0,5	2,8
Küresel	OECD	3,7	3,5	3,5
	IMF	3,7	3,5	3,6
	Dünya Bankası	3,0	2,9	2,8
	Ortalama	3,5	3,3	3,3
Euro Bölgesi	OECD	1,9	1,8	1,6
	IMF	1,8	1,6	1,7
	Dünya Bankası	1,9	1,6	1,5
	Ortalama	1,9	1,7	1,6

Kaynak: (TÜSİAD, 2019:7).

Tablo 1.6. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri

GSYH Büyümesi (%)	Kurum	2019	2020	2021
Türkiye	OECD	0,3	3,0	3,2
	IMF	0,2	3,0	3,0
	Dünya Bankası	0,0	3,0	3,4
	Ortalama	0,2	3,0	2,8
Küresel	OECD	2,9	2,9	3,0
	IMF	2,9	3,3	3,4
	Dünya Bankası	2,4	2,5	2,6
	Ortalama	2,7	2,9	3,0
Euro Bölgesi	OECD	1,2	1,1	1,2
	IMF	1,2	1,3	1,4
	Dünya Bankası	1,1	1,0	1,3
	Ortalama	1,2	1,1	1,3

Kaynak: (TÜSİAD, 2020:7).

Reel GSYİH büyüme hızları, bir ekonomide belli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarlarındaki değişimleri gösteren Reel GSYİH düzey değerlerinde meydana gelen değişimleri yüzde cinsinden hesaplamaktadır. Reel GSYİH büyüme hızları, ulaşılmak istenilen

amaçlara göre kısa dönemli (dönemlik) veya uzun dönemli (ortalama) olmak üzere genellikle iki farklı şekilde ölçülebilmektedir. Kısa dönemli ekonomik büyüme hızlarında, bir ekonomide belli bir dönemde (üç ayda veya genellikle bir yılda) Reel GSYİH düzey değerlerinde meydana gelen değişimler yüzde cinsinden ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, bir ekonomide belli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin bir önceki döneme göre yüzde kaç oranında değiştiğini göstermektedir. Bu yaklaşıma göre, herhangi bir dönem için kısa dönemli ekonomik büyüme hızı aşağıdaki gibi hesaplanabilmektedir. Ekonomik büyüme, reel GSYİH veya reel GSMH'deki artış hızı ile ölçülür (Karabulut & Yalçınkaya, 2018:71-93). Bir yıl içindeki (t yılında) GSYİH'deki artış hızını (ekonomik büyüme = g_t) bulmak için:

$$g_t = \frac{\text{Reel GSYİH}_t - \text{Reel GSYİH}_{t-1}}{\text{Reel GSYİH}_{t-1}} \times 100$$

formülü kullanılır (Demirez, 2020:3). Bu denklemde

- $G_{(t)}$: Belli bir (t) dönemdeki ekonomik büyüme hızı
- $\text{Reel GSYİH}_{(t)}$: (t) dönemdeki Reel GSYİH düzey değerleri
- $\text{Reel GSYİH}_{(t-1)}$: Bir önceki dönemdeki (t - 1) Reel GSYİH düzey değerlerini ifade eder.

Bu yöntemle hesaplanan ekonomik büyüme hızının pozitif değerler alması durumunda, ekonomide (t) dönemdeki üretim miktarının (t - 1) dönemine göre arttığını göstermekte ve böylece ekonomik büyümenin gerçekleştiği anlamına gelmektedir (Karabulut & Yalçınkaya, 2018:71-93).

Uzun dönemli ekonomik büyüme hızlarında ise bir ekonominin Reel GSYİH düzey değerlerinde meydana gelen değişimler, birden çok dönemi kapsayacak şekilde ortalamalar cinsinden hesaplanmaktadır. Ortalama ekonomik büyüme hızı olarak da adlandırılan bu yöntemde büyüme hızı formülü, logaritmik formda birden çok dönemi kapsayacak şekilde Eşitlik 2'deki gibi düzenlenmektedir:

$$g = \left(\frac{\text{Dönem Sonundaki Reel GSYİH Düzey Değerleri}}{\text{Dönem Başındaki Reel GSYİH Düzey Değerleri}} \right)^{\frac{1}{n}} - 1$$

- n: Dönem sonundaki ve başındaki Reel GSYİH düzey değerleri arasında geçen dönem sayısı.

Bu yöntemle hesaplanan ekonomik büyüme hızları Reel GSYİH düzey değerlerinin iki dönem arasında ortalama olarak ne ölçüde değiştiğini belirtmekte ve iki dönem arasında üretim miktarında meydana gelen değişimleri ortalama olarak göstermektedir (Berber, 2017:18-19).

1.2.4. Ekonomik Büyüme Modelleri

Bu kısımda ekonomik büyüme modelleri modern büyüme teorileri ve klasik büyüme modelleri olarak iki grupta sınıflandırılmıştır.

1.2.4.1. Modern Büyüme Teorileri

Modern büyüme teorileri dışsal büyüme teorileri ve içsel büyüme teorileri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

1.2.4.1.1. Dışsal Büyüme Teorileri

Dışsal büyüme teorileri; Harrod-Domar Büyüme Modeli, Neo-Klasik Büyüme Modeli ve Baumal Dengesiz Büyüme Modeli olmak üzere sırasıyla üç ayrı başlık halinde incelenmiştir.

Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod-Domar modeli, Keynes'in Genel Teorisinden esinlenerek ortaya çıkmıştır. John Maynard Keynes 1936 yılında Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi adlı eseriyle tam istihdamın her zaman piyasa mekanizması aracılığıyla sağlanamayacağını savunmaktadır. Bununla beraber yatırımların da sadece toplam talep üzerindeki etkilerini dikkate alırken uzun dönemde ise üretim kapasitesi yaratma gücü üzerindeki etkilerini ihmal etmiştir (Ulucak, 2015:22). Harrod ve Domar Keynesyen iktisatçılardır (Muratoğlu, 2011:12-14). Harrod-Domar büyüme modeline göre ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde yatırımların önemi vurgulanmaktadır ve yatırıma ayrılan harcamaların ekonomide iki önemli etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. Harrod-Domar, Keynes'in ileri sürdüğü yatırımların geliri artırıcı etkisi düşüncesinden yola çıkarak, yatırımların kapasite arttırıcı etkisinin de olduğunu savunmuştur (Hiç, 1994:71-72). Harrod-Domar modeline göre yatırımların üretim ve gelir arttırıcı olmak üzere iki önemli işleve sahip olduğu savunulmaktadır. Bunun temel dayanağı yatırımların çarpan mekanizmasıyla hem geliri artırması hem de ekonominin üretim kapasitesini beraberinde artırıyor olmasıdır (Domar, 1946:139).

Harrod'a göre eğer bir yıl sonra gelir seviyesinde bir artış bekleniyorsa müteşebbisler bu artışı karşılayacak üretim yapacaklardır (Demirci & Erdoğan, 1988:340). Domar modelinin hareket noktasını ise tam istihdam seviyesinde sürekli bir büyüme teşkil eder. Harrod gibi Domar da büyüyen bir ekonominin denge şartlarını inceler fakat ondan farklı olarak ekonominin denge durumunu, yatırımın iki türlü tesirini (gelir yaratıcı ve kapasite arttırıcı tesirlerini) denkleştirmede arar. Bu denge sağlandığı müddetçe büyüyen ekonomi kronik bir eksik istihdamdan olduğu kadar enflasyon baskısından da uzak bir gelişme seyri içinde tam istihdamı korumayı başarır (Demirci & Erdoğan, 1988:341).

Harrod-Domar modelinde eksik istihdam koşullarına sahip ekonominin devamlı tam istihdam dengesine nasıl varabileceğinin yöntemleri dinamik açıdan ele alınmıştır. Harrod-Domar'a göre gelişmiş bir ekonominin büyüme sürecine bakıldığında planlanmış yatırımların planlanmış tasarruflara sürekli eşit olması için gerekli koşullar önemli bir sorun teşkil etmektedir. Domar ve Harrod tasarrufun anahtar rolünde birleşmişlerdir. Çünkü, analizlerin değişmeyen ortalama ve marjinal tasarruf eğilimlerine, cari ve planlanmış tasarrufun her zaman eşit oldukları şeklindeki varsayımlara bağlamışlardır" (Peterson, 1994:526). Harrod ve Domar ikilisinin kullandıkları üretim fonksiyonlarında girdiler arasında ikame oranı küçük kabul edilmektedir. Ayrıca kapitalist sistemin kararsız bir yapı içerisinde olduğunu ifade etmektedir (Yardımcıoğlu, 2012:74).

Neo-klasik (Solow) Büyüme Modeli

Robert Solow 1956 yılında "Ekonomik Büyüme Teorisine Bir Katkı" başlıklı çalışmasında büyümenin dinamiklerini modelleştirmiş ve büyüme literatürüne yön vermiştir. Bazı kaynaklarda ise model "Neo-klasik büyüme modeli" olarak isimlendirilmektedir. Bunun nedeni modelin üretim fonksiyonuna ilişkin kullanılmış olan neo-klasik varsayımlardan ibarettir. Ancak modelin sıklıkla kullanılan adı Solow olarak bilinmektedir. Ayrıca 1987 yılında Solow bu çalışması ve büyüme literatürüne yaptığı katkılardan ötürü Nobel ödülü almıştır (Ulucak , 2015:27).

Neo-klasik büyüme modelinin başlıca özellikleri kısaca şunlardır:

- üretimin temel faktörlerinden biri olan sermayede azalan verimler yasası mevcuttur
- sermaye ve işgücü arasında ikame ilişkisi vardır
- nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin dışsal olduğu varsayılmaktadır
- işgücünün nüfusun sabit oranına eşit olduğu varsayılmaktadır yani nüfus arttıkça işgücünün de artış göstereceği varsayılmaktadır
- ölçeğe göre sabit getirinin olduğu varsayılmaktadır (Han & Kaya, 2004:278).

Modele göre ekonomide sadece homojen tek bir mal üretilmekte ve tüketilmektedir. Bu nedenle GSYİH'nın hesaplanmasında homojen tek bir mal kullanılmaktadır. Bu modele göre ekonomi dış ticarete açık olmayan dışa kapalı bir ekonomidir. Dış ticaret ve devlet harcamaları yoktur ayrıca tasarruf ve yatırım oranları birbirine eşit sayılmaktadır. Piyasada tam rekabet ve tam istihdam koşulları geçerlidir. Gelişmekte olan ülkelerin bu koşullar dahilinde uzun dönemde gelişmiş ülkelerden daha hızlı büyüyeceği varsayılmaktadır ve bu sayede gelişmekte olan ülke gelişmiş ülkenin refahına, standartlarına ulaşabilecektir. Büyümede her zaman bir denge hakimdir (Yardımcıoğlu, 2012:61).

Modelde teknoloji uzun dönemde açıklanamayan büyümenin kaynağı olarak ele alınmaktadır. Modelde tam rekabet koşulları geçerli olduğundan homojendir ve eğitimin büyümeye etkisi yoktur. Model gerçeklerle tam uyum gösteremediği için ve teknolojik gelişme önemsenmesine

rağmen model içinde açıklanamamasından dolayı içsel büyüme kuramları ortaya çıkmıştır (Jones , 2001:24-25).

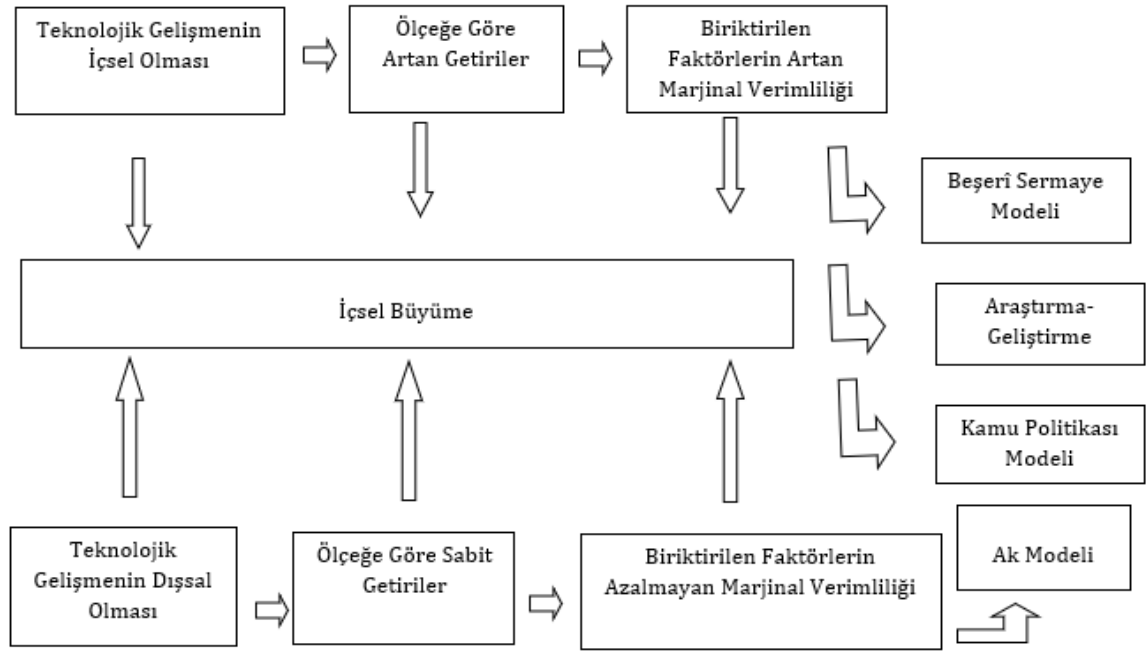
Baumol Dengesiz Büyüme Modeli

Baumol'ün dengesiz büyüme modeline göre, ekonomiyi dengesiz büyüme şekillendirmektedir. Baumol'e göre ekonomik faaliyetler, ara sıra verim artışı oluşturan faaliyetler ve teknolojik gelişim faaliyetleri olarak iki şekilde incelenmektedir. Teknolojik gelişim faaliyetleri; kişi başına düşen üretimi, icraatlar ve sermaye birikimini artıran faaliyetler olarak ele alınmaktadır (Bennett ve Johnson, 1980: 59-95). (Baumol, 1967:420-424)'a göre devlet, değişen teknolojiye ayak uydurma konusunda özel sektöre göre daha çok zorlanmaktadır. Bunun nedeni kamu hizmetinin emek-yoğun mallar olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kamu hizmetlerinin birim maliyetleri özel sektöre göre çok daha yüksektir. Bu yüzden kamu kesimi değişen teknoloji ile verimliliği arttırmada özel kesime göre yetersizdir kalmaktadır (Özbay, 2019:42).

Baumol fiili yatırımların gelirin artış oranına da bağlı olduğunu ve dolayısıyla fiili yatırımların modelde öngörüldüğü gibi davranmayacağını iddia ederek modelin tek bir gerekli büyüme oranını sağlayamayacağını ya hiç ya da birkaç denge noktası olacağını öne sürer (Ulucak , 2015:27).

1.2.4.1.2. İçsel Büyüme Modelleri

İçsel büyüme teorileri; Ak Modeli, Bilgi Üretimi ve Taşmalar, Kamu Politikası Modeli, Beşerî Sermaye Modeli ve Ar-Ge Modeli olmak üzere beş başlıkta kısaca anlatılmaktadır.

Şekil 1.2. Varsayımlarına Göre İçsel Büyüme Modelleri

Kaynak: (Berber, 2006:176).

Rebelo Modeli: Temel AK Modeli

İçsel büyüme modelleri arasında yer alan AK tipi şeklinde de adlandırılan model Rebelo tarafından geliştirilmiştir. Sergio Rebelo (1991)'nin "Long-run Policy Analysis and Long-run Growth" adlı eseriyle Rebelo Modeli geliştirilmiştir ve Romer (1981) ile Lucas (1988) tarafından savunulmuştur (Apaydın , 2013:101-102).

AK modeli olarak da bilinen bu model sermayenin azalan marjinal getirisi varsayımını dikkate almamaktadır. Bununla beraber dışsal teknolojik gelişmeler yaşanmasa dahi uzun dönemde kişi başına büyümenin devam edeceğini temel şekilde belirtmektedir (Ay & Yardımcı, 2008:42-43). AK modelinin en belirgin özelliği, neoklasik üretim fonksiyonunda dışsal faktör olarak yer alan teknolojik gelişmenin model içinde ele alınmasıdır (Apaydın , 2013:43-44).

AK tipi büyüme modelinin fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılmaktadır.

$$Y = AK$$

Rebelo modelinin diğer adınının AK tipi model olmasının nedeni üretim fonksiyonunun $Y=AK$ şeklinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bahsedilen bu fonksiyonda sermaye ve ekonomik çıktı arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı iddia edilmektedir. Modelde sermaye (K) faktörü beşerî sermayeyi de kapsayarak oldukça geniş tutulmaktadır (Yardımcı, 2006:50-51). Fonksiyonda geçen AK ifadesindeki A ise teknolojiyi temsil eden pozitif sabit bir sayıyı ifade

etmektedir. K ise fiziki sermaye, beşerî sermaye gibi tüm sermaye çeşitlerini göstermektedir (Apaydın , 2013:43-44).

Bilgi Üretimi ve Taşmalar

İlk içsel büyüme modelini Paul M. Romer (1986) ortaya çıkarmıştır ve modeli oluştururken Kenneth J. Arrow'un (1962) önerdiği "yaparak öğrenme" fikrini kullanmaktadır. Arrow (1962) zaman ilerledikçe bazı sektörlerdeki maliyetlerde düşüş, kalitede yükselme ve üretimde hızlanma yaşandığını fark etmiş ve bu duruma "yaparak öğrenme" şeklinde adlandırılmıştır. Şirketler üretimlerine devam ettikçe üretim alanlarında zamanla uzmanlaşarak ürünlerini geliştirirler ve yeni ürünler üretebilirler. Uzmanlaşan şirketler işlerine daha da hâkim olurlar ve üretimlerini daha düşük maliyetlerle gerçekleştirmeyi öğrenirler. Arrow'a göre bir şirketin üretimden elde ettiği verimlilik ülkenin toplam üretim seviyesi ile doğru orantı içerisindedir (Yülek, 1997:7-8). Ayrıca, Arrow'a göre bilgi bir maldır, bilginin özel nitelikleri vardır ve bu durum teknoloji açısından da aynıdır. Bilgi kamusal mal niteliği taşımaktadır ve son derece ucuz hatta maliyetsiz şekilde üretilen bilgi kolaylıkla paylaşılabilir (Akiş, 2010:114).

Romer (1986)' e göre ekonominin üretim ve yatırım süreçlerinde teknik bilgi yan ürün olarak üretilmekte ve yan ürün bilgiler başka firmalara "taşmalar sonucu" ulaşmaktadır. Üretilen teknik bilgi artık bedava girdi şeklinde yeni üretimlerde kullanılmaktadır. Bunun sonucunda yeni üretimlerin daha düşük maliyetle ve kalitesi yüksek şekilde gerçekleştirildiği varsayılmaktadır (Yülek, 1997:7-8). Yan ürün şeklinde üretilen teknik bilginin firmalara yayılması sonucu "pozitif dışsallıklar" ve "artan verimler" üretim süreçlerinde oluşacaktır. Oluşan bu durum "bilgi üretiminde taşmalar" veya "bilginin yayılması" şeklinde adlandırılmaktadır. Romer'e göre yatırımlarda artışlar devam ettiği sürece yatırımlardan elde edilen her verimlilik kendinden bir önceki yatırımın verimliliğinden daha yüksek olarak devam etmekte ve bu sayede "artan verimlerin" meydana geleceği belirtilmektedir (Alataş, 2014:40).

Romer'e göre üretilen bir bilgi başka şirketler tarafından tamamen saklanamaz veya patentlenemez bundan dolayı üretilen yeni bir bilginin başka şirketlerin üretim imkânları üzerinde müspet bir dışsallık oluşturacağı kabul edilmektedir (Romer, 1986:1003).

Romer kısaca bu modelde, Arrow'un çalışmalarından yola çıkarak bilgi birikiminin önemini vurgulamakta, ayrıca bilginin üretildiğini, üretim sürecinde ise üretilen bilginin bedava şekilde üretim aşamasında kullanarak yeni üretimlerin daha az maliyetle gerçekleştiğini varsaymaktadır. Romer, üretilen bu bilginin ekonomide zaman içerisinde yayıldığını ve diğer firmalara da ulaştığını ifade etmektedir. Bu durum ise diğer firmaların üretim olanakları eğrisinde pozitif bir etki yaratmaktadır (Romer, 1986: 1002-1037). (Özbay, 2019:43).

Kamu Politikası Modeli

Kamu Politikası Modeli Robert J. Barro (1990) tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde ekonomik büyüme, teknoloji ve verimliliğin kamu harcamaları arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Ölçeğe göre sabit getiri varsayılmaktadır ve rekabetçi piyasa koşulları benimsenmektedir. Kişi başına büyüme oranı, kamu harcamaları tarafından etkilenmektedir. Bu modelde de sermaye, beşerî sermayeyi de içine alarak detaylı olarak incelenmektedir (Yardımcı, 2006:53). Kamu harcamalarının ekonomide bir üretim girdisi olduğu varsayılmaktadır. Ekonomik büyüme oranları da kamu harcamaları tarafından etkilenmektedir (Yardımcı, 2006:101-102). Kamu politikası modeli, beşerî ve fiziki sermaye için devlet ve özel sektör politikalarının vergi ve sübvansiyonlar gibi ekonomik teşviklerle değişimini, Ar-Ge ve eğitime yapılan yatırımın rolünü incelemekte, bu yolla teknolojideki değişikliklerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktadır (Han & Kaya, 2004:304). Modele göre devletler, ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için bir yandan yatırım yapacak bir yandan da vergi teşvikleri ve sübvansiyonlarla özel sektörü destekleyecektir. Özel sektör yatırımları sayesinde sermaye stokunda artış olacak ve bundan dolayı artan vergi gelirleri ise kamu mal arzının artmasını sağlayacaktır. Böylelikle özel sektör yatırımları ekonomiye katkıda bulunacaktır (Özbay, 2019:45).

Barro, "Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study" başlıklı eserinde ekonomik büyümenin temel etkenlerini şu şekilde açıklamıştır (Aksu, 2013:49).

- Beşerî sermayenin durumu,
- GSMH'nın seviyesi,
- Verimlilik oranı,
- Hükümet harcamaları
- Hukuksal düzen,
- Avantajlı dış ticaret hadleri
- Yatırım Oranları
- Bölgesel Değişkenlikler (Barro, 1996:14-23).

Beşeri Sermaye Modeli

Lucas (1988) bu modelinde, tek sektörün var olduğu bir ekonomideki fiziksel sermaye ile birikim ilişkilerini ele almaktadır ((Kaya) Kıraçlar, 2005:78-79). Lucas'a göre iktisadi büyümenin temeli eğitim, eğitimle kazanılan beşerî sermaye, yeni teknolojik üretimler ve bu teknolojilerin üretimlerde kullanılmasıdır. Bunun yanısıra nüfus dinamiği dışsal faktör

şeklinde değerlendirilmekle birlikte “paraya dayalı değişim olgusu ve finansal piyasa dinamiğinin etkisi de dışlanmaktadır” (Lucas, 1988:3-6).

Robert Lucas (1988:6-8)’de Solow’un düşüncesinden etkilenerek geliştirdiği modelinde iktisadi büyümede beşerî sermayenin önemini belirtmektedir hatta fiziksel sermayeye göre beşerî sermaye birikimine daha fazla önem verilmesi gerektiğini savunmuştur (Lucas, 1988:17-18).

Robert Lucas’a göre nitelikli bireyler kazanmak için gerçekleştirilen yatırımlar olumlu dışsallıklar meydana getirir ve ölçeğe göre artan getirinin oluşmasına neden olur. Ekonomi durağan halde ve dengedeysen kişi başına büyüme oranıyla beşerî sermaye büyüme oranı birbirine eşit hale gelecektir (Ünsal, 2007:220-221).

Modelin varsayımları maddeler halinde şu şekilde belirtilebilir:

- Kapalı bir ekonomi mevcuttur ve tam rekabet piyasası hakimdir.
- Ekonomik karar birimleri gelecekteki fiyatlar konusunda rasyonel beklentilere sahiptir.
- Ekonominin teknolojisi, ölçeğe göre sabit getirilidir.
- t anında üretime ayrılan işgücü (ya da eşdeğer olarak çalışma saati) sayısı $N(t)$ ’dir. $N(t)$ ’nin büyüme oranı dışsaldır.
- Teknolojik gelişmeyi gösteren oran dışsaldır (Ateş, 1998:58).

Ar-Ge Modeli

Paul Romer, 1990 yılında yazdığı “Endogenous Technological Change” (İçsel Teknolojik Değişim) adlı eserinde teknolojinin önemini, AR-GE’ye dayalı bir büyüme modeli ile açıklamaya çalışmıştır. Romer’ in bu modeli, AR-GE’ nin içsel büyüme modeline dâhil edildiği ilk model olması açısından iktisat literatüründe büyük öneme sahiptir (Altıntaş, 2019:36-38). Romer (1990) Ar-Ge’ye dayalı içsel büyüme modelinde Ar-Ge faaliyetlerinin önemini ilk kez son dalga büyüme teorilerinin içerisinde büyümenin itici gücü olarak vurgulamaktadır. Romer’e göre büyümenin ana dinamiği teknolojik gelişmedir ve teknoloji geleneksel mal olarak değerlendirilemeyeceği gibi kamusal bir mal olarak da ele alınamaz. Teknoloji, rekabete dahil edilmeyen ve kısmen dışarıda tutulabilir niteliktedir. “Rekabete konu olmayan bir iktisadi unsur olarak teknolojik bilginin çözümlenmesi tekeli rekabet piyasasında sürdürülmekte ve tek denge çözümü gerçekleştirilmektedir.” (Aydın, 2016:34-36).

Romer’in teknolojiyi içselleştirmesinde dikkate aldığı üç tane özellik vardır. Bunlar (Romer, 1990:72);

- Teknolojik değişim, sermaye birikimini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle teknolojide meydana gelen değişimler ve sermaye birikimi işçilerin saat başına alacakları çıktının artmasını sağlamaktadır.
- Piyasa teşvikleri sayesinde insanlar uluslararası etkinliklerde bulunmaktadır. Bu sayede teknolojide yüksek oranda değişimler ortaya çıkmaktadır.
- İlk defa üretilecek bir ürünün üretimi sürecinde kullanılacak olan bilgi sadece o ürünün ilk kez üretiminde sabit bir maliyete neden olur. Bilgi sonraki üretim süreçlerinde herhangi bir maliyete neden olmadan bedava girdi olarak kullanılabilir. Bu duruma teknolojinin niteliği denilmektedir.

Modelin başlıca varsayımları şunlardır (Ateş, 1998:35-36):

- Ekonomi üç sektöre ayrılmaktadır: Ar-ge sektörü, ara mallar sektörü ve nihai mallar sektörü. Ar-ge sektörü, var olan bilgi stokunu ve beşerî sermayeyi kullanarak yeni bilgi (tasarım) üretir. Ara mallar sektörü, ar-ge sektöründen edindiği yeni bilgileri işleyerek nihai mallar sektörünün faydalanabileceği dayanıklı girdiler üretmektedir. Bu dayanıklı girdiler sayesinde nihai mallar sektörü nihai mal üretir. Üretilen nihai mal tüketilerek veya tasarruf edilerek kullanılmaktadır.
- Üretimde kullanılan dört adet girdi bulunmaktadır: Beşerî sermaye (H), fiziksel sermaye, işgücü (L) ve teknolojik düzey indeksi (A).
- Fiziksel sermaye tüketim malı cinsinden ele alınırken beşerî sermaye zaman boyutunda birikimsel eğitim olarak dikkate alınmaktadır. Modelde bilginin rekabete konu olabilen unsuru beşerî sermaye (H) ile rekabete konu olmayan teknoloji unsuru (A) farklılık taşımaktadır.
- A, sınır olmaksızın büyüyebilir. A, toplam tasarım sayısı ile ölçülmektedir. Çünkü her yeni mal üretimi için yapılan tasarımı göstermektedir.
- Nüfus ve işgücü sabittir.
- Toplam nüfusun içerisinde yer alan beşerî sermaye stoku ile piyasaya giren beşerî sermaye stoku sabit bir orandadır. Yani L ve H sabit bir miktardadır.
- Ekonomide toplam üretimden kalan tüketilmeyen kısım sermaye malı olarak kullanılmaktadır.
- Fiziksel sermaye malları farklı şekillerdedir.

Romer' e göre, ekonomide sadece sermaye birikimi ile sürdürülebilir bir büyüme sağlanamaz. Dolayısıyla ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmanın tek yolu bilgi, yenilik ve teknolojik gelişmelerdir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde büyük paya sahip olan

AR-GE sektörü, bilgi birikimi, teknolojik gelişmeler ve girişimcilerin katkılarıyla oluşmaktadır (Romer , 1990:81).

1.2.4.2. Klasik Büyüme Teorileri

Klasik büyüme teorisi, iktisadi büyüme alanında da öncülük etmekte olan bir büyüme teorisi olduğundan büyüme iktisadi şeklinde kabul edilmektedir. Klasik büyüme teorisi 19.yüzyılın başlarında Adam Smith, Robert Malthus, David Ricardo ve Karl Marx tarafından geliştirilmiştir ((Kaya) Kıracılar, 2005:19). Ekonomik büyümenin gelişmesi ve şekillenmesi aşamasında, Adam Smith (1723- 1790), Thomas Malthus (1766-1834), David Ricardo (1772-1823) ve Karl Marx (1818- 1883) gibi klasik iktisatçılar, ülkelerin iktisadi büyümelerinde büyük öneme sahiptir (Tiryakioğlu, 2006:7).

Bu bölümde Klasik Büyüme Teorileri olan Adam Smith Modeli, Thomas Malthus Modeli, David Ricardo Modeli, Karl Marx Modeli, Schumpeter Modeli kısaca açıklanmaktadır.

1.2.4.2.1. Adam Smith (1723-1790) Modeli

Adam Smith 1776'da "An Inquiry Into the Nature and Causes of Wealth of Nations (milletlerin zenginliği ve doğası ve nedenleri üzerine deneme)" adlı kitabında iktisadi büyüme konusuna verdiği önemi göstermekte ve ekonomik büyümenin kaynaklarını iş bölümüne bağlı verimliliğin artması ve hem iş bölümünü sayesinde uzmanlaşmayla ortaya çıkan hem de tasarrufların yatırıma dönmesiyle oluşan sermaye birikimi olarak belirtmektedir (Gülen, 2018:4).

Ayrıca Adam Smith'in 1776 yılında yayınlanan "Ulusların Zenginliği ve Doğası ve Nedenleri Üzerine Deneme" adlı eseri, iktisadi büyüme konusundaki düşüncelerini açıkladığı, ilk bilimsel iktisat kitabı olarak kabul edilmiştir (Taban, 2014:51). Adam Smith bu kitabında ekonomik büyümenin sağlanmasında iş bölümü, uzmanlaşma ve sermaye birikiminin önemini vurgulayarak iş bölümü ve uzmanlaşmanın üretimde verimliliği arttırdığını vurgulamaktadır (Turna, 2017:7).

İş bölümü ve uzmanlaşmanın üretimi artırmasının belirgin üç nedeni bulunmaktadır. Bunlar (Turna, 2017:7-8);

- Üretim sürecine dahil edilen toplam işgücünün tek bir alana yoğunlaşması, o işgücünün belirtilen alanda uzmanlaşmasını sağlayacaktır ve bu sayede çalışanların en üst düzeyde verimlilikle üretim yapması sağlanacaktır.
- Üretim süresince uygulanan iş bölümü ile işgücünün tek bir alanda çalışmasıyla zaman kaybı durumları ortadan kalkacaktır.

- İşçiler belirli işte uzmanlaştıktan itibaren o işin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak olan makine ve teçhizatın geliştirilmesinde ve yeni makinelerin, teçhizatların icat edilmesinde önemli etkiler meydana getirecektir.

“Klasik büyüme modeli incelendiğinde üretim sürecinde örgütsel bir iş bölümü sayesinde teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesi halinde emeğin verimliliğinde artışların meydana geleceği savunulmaktadır. Bu artışlar ekonomide hasıla artışına sebep olacak ve bunun sonucunda ekonomik büyüme ve gelişmeler yaşanacak ve refah artışı sağlanacaktır. Hasıla artışları ise pazarın büyüklüğünde genişlemeye ve taleplerde artışlara neden olacaktır. Ekonomik yapı bu rasyonel ve dengeli bir iş bölümü ile daha büyük bir pazar yapısına dönüşerek büyüme trendi içerisine girecektir” (Smith, 2008:1-30).

Adam Smith’e göre ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biri emeğin verimliliğidir ve zenginliğin kaynağı olarak emeğin verimliliğinin önemini şu sözlerle belirtmektedir: “İyi yönetilen bir toplumda, halkın en alt kesimlerine kadar ulaşan genel zenginlik, bütün çalışma alanlarında iş bölümünün yol açtığı büyük üretim sonucunda gerçekleşmektedir. Her işçi kendi ihtiyacından fazlasını elinden çıkarabileceği büyük miktarda emeğe sahiptir; diğer işçiler de tümüyle aynı durumda olduğundan, bu işçi kendine ait büyük bir miktarı, diğerlerine ait malların büyük bir miktarıyla ya da aynı şey demek olan diğerlerinin mallarının bedeliyle mübadele edebilir. Bu işçi diğerlerine gerek duyduklarını bol bol verirken, diğerleri de onun isteklerini fazlasıyla sağlarlar ve genel bir bolluk, toplumun farklı kesimleri arasında yayılmış olur” (Smith, 1997:23-24).

Adam Smith’in iktisadi büyüme ve durgunluk sürecini şu şekilde belirtmek mümkündür:

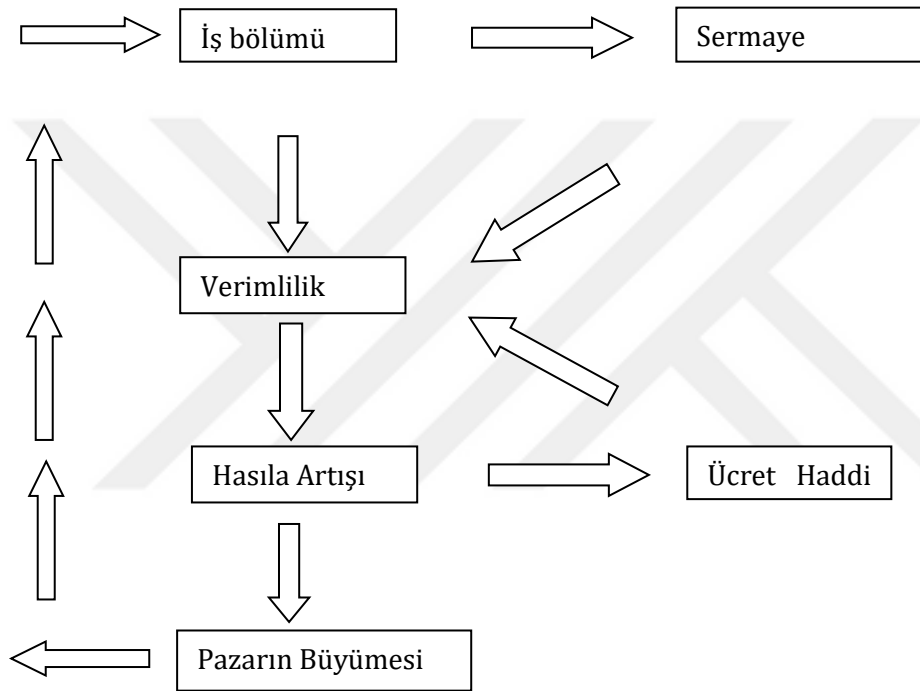
“Fazla Kaynak → Düşük Sermaye Stoku → Yüksek Kâr Oranı → Sermaye Stoku Artışı → İşgücü Talebi Artışı → Ücret Hadleri Artışı → Sermaye Stoku ve Nüfusun Maksimuma Ulaşması → İKTİSADİ BÜYÜME” (Berber, 2006:58).

“Sermayenin Azalan Verimler Kanuna Tabi Oluşu → Sermaye Birikiminin Yavaşlaması → Kar Hadlerinin Faiz Seviyesine Düşmesi → Ücretlerin Düşmesi → EKONOMİK DURGUNLUK” (Berber, 2006:58).

Adam Smith’in ekonomik büyüme konusunda önemsettiği en önemli unsur olan iş bölümüne bağlı uzmanlaşmayı veya iş bölümünün verimi artırıcı fonksiyonunu toplu iğne örneği ile açıklamaya çalışmaktadır (Smith, 2015:6-7):

“İş bölümü ile ayrı bir zanaat haline gelen bu iş için yetişmemiş; (icadına, belki aynı iş bölümünün sebep olduğu) o işte kullanılan aletlerin nasıl kullanıldığını bilmeyen bir işgücü son kertesine dek çalışmakla, günde belki bir iğneyi güç yapar; yirmi iğneyi ise hiç yapamaz. Ama, şimdiki yapılış 5 şekliyle bu iş kollara ayrılmıştır... Şu hâlde, kırk sekiz binin onda birini yapan her adam, günde, dört bin sekiz yüz iğne yapıyor sayılabilir. Oysa, birbirine bağlı olmadan, ayrı ayrı çalışsalar, bu belirli iş için yetişmemiş bulunsalardı, bunlardan her biri, günde teker teker,

kuşkusuz yirmi iğne, belki bir tek iğne bile yapamayacaklardı. Yani, uygun iş bölümü sonucunda şimdi başardıklarının iki yüz kırkta birini muhakkak, dört bin sekiz yüzde birini, ihtimal ki, beceremeyeceklerdi.” İş bölümü sayesinde aynı toplumsal emek ve maliyetle daha fazla üretim yapılabilir ve bireylerin ihtiyaçlarının daha fazla karşılanabilmesini sağlar. Adam Smith'e göre de iş bölümü sayesinde aynı işi yapan işçinin, yaptığı işteki yeteneği, becerisi daha da gelişir ve işçi o işte uzmanlaşarak çalışmaya devam eder. Böylece hem zaman tasarrufu sağlanır hem de o işte teknolojik yeniliklerin ya da buluşların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmış olunur (Berber, 2006:59).

Şekil 1.3. Adam Smith'in Büyüme Modeli: İş bölümü ve Büyüme

Kaynak: (Ünsal, 2007:45).

Smith'e göre bir ülkede iş bölümü ve sermaye birikimindeki artış, verimlilik artışına neden olmaktadır. Verimlilik artışı, ülkenin milli gelirini arttırırken bu da doğal olarak ücretleri yukarı yönde etkilemektedir. Ücret artışı ise verimliliğin ve milli gelirin yeniden yükselmesine neden olmaktadır. Bu sürecin sonucunda endüstriler ve dolayısıyla piyasadaki büyüme yeniden iş bölümünün artmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu süreç sonucunda döngü aynı şekilde izlenmektedir. Ancak bu durum piyasa koşullarının getirdiği rekabetin artışıyla birlikte, faiz ve kâr oranlarının eşitlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Yatırımcılar bu noktada net yatırımlarını durdurur, piyasanın artık büyümemesi nedeniyle iş bölümü artmamaktadır. Bu durum, hâsıla

artışındaki durmayla sonuçlanmaktadır. Sonuç olarak ücretler geçimlik düzeye düşmekte ve ülke zenginliğin arttırılamadığı durağan durum düzeyine gelmektedir (Gülen, 2018:7).

1.2.4.2.2. Thomas Robert Malthus Büyüme Modeli

İngiltere'nin ilk ekonomi profesörü olan Thomas Robert Malthus (1766–1834), 1798'de yayınladığı “An Essay on the Principle of Population” (Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme) isimli çalışmasında nüfus hareketleri üzerine eğilmiştir (Bilen, 2010:8). Ayrıca bu çalışmasında sürekli artan nüfusu ileride gıda arzında yetersizliğe yol açacağına değinmiş ve bu durumun ise toplumsal refah için ciddi bir tehlike anlamına geldiğini vurgulamıştır (Taban, 2010:16).

Malthus büyüme modelini, 1798 yılında yayınladığı “Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme” başlıklı çalışmasında nüfus ile hasıla büyüme hızları arasındaki uyumsuzluk ilişkisi üzerine kurmuştur. O'na göre üretim emeğe göre azalan ortalama verimler kanununa tabidir ve bu nedenle toprak miktarının ve teknoloji düzeyinin sabit olduğu bir ekonomide nüfus artışı durumunda üretim nüfus artışından daha az bir oranla artmaktadır. Bu da sonuç itibariyle kişi başına hasıla düzeyinin yıllar açısından azalmasına neden olmaktadır (Ünsal, 2007:51-52).

Malthus'a göre, nüfus geometrik diziyle artış göstermektedir bununla beraber gıda maddeleri ise aritmetik şekilde bir diziyle artmaktadır (Alkın, 1992:27). Malthus'a göre, ekonomide kişi başına düşen hasıla düzeyi nüfusun büyüme hızını sıfır kılan hasıla düzeyinden büyük olduğunda nüfus artışı yaşanmaktadır. Tam aksine kişi başına düşen hasıla düzeyi nüfusun büyüme hızını sıfır kılan hasıla düzeyinden küçük olduğunda ise nüfus azalması yaşanmaktadır. Bu durumun sonucunda ekonomi nüfus büyüme hızını sıfır yapan bir hasıla düzeyinde dengeye gelmektedir (Bilgin , 2012:9).

T. R. Malthus'a göre, bir mala ait gerçek değer aynı malı üretebilmek için ihtiyaç duyulan sermaye miktarının emeğe oranlanıp hesaplanmasıyla ortaya çıkmaktadır, fiyatlarda yaşanan azalışlar ücretleri düşürmekte ve bu ücret düşüşleri; çiftçinin getirisi kâr ile toprak sahibinin getirisi rantın artmasına neden olduğu savunulmaktadır (Kadah, 2019:47).

T. R. Malthus'un savunduğu teori dört madde ile özetlenebilir. Bunlar (Kazgan, 1974:89-90);

- Nüfus, kesin olarak geçimlik araçlarla sınırlanmıştır.
- Geçimlik araçlar arttığında, üzerinde çok büyük derecede baskı yoksa, nüfus da artacaktır.
- Bu baskılar pozitif etkenler ve önleyici etkenler olmak üzere iki tür sınıfta toplanabilir.
- Nüfus geometrik bir dizi ile artış eğilimi içerisinde olmasına rağmen gıda maddeleri üretimi aritmetik olarak artma eğilimi göstermektedir.

Malthus'a göre toplumun zengin kesimi genellikle gelirlerinin kullanılmayan kısmını tasarruf için ayırmaktadırlar ve elde ettikleri tasarrufların bir kısmıyla yatırımlar gerçekleştirerek nitelikli işçilerin istihdamını sağlamaktadırlar. Bunun sonucunda piyasaya yeni ürünler katılmaktadır ve çalışan sayısının yetersiz oluşu, tüketim alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçilememesi nedeniyle yeni ürünlere olan talep çok yavaş artmaktadır bu nedenle piyasada ürün bolluğu yaşanmaktadır. Zenginlerin özellikle yatırım yapabilmek için aşırı tasarruf yapma eğilimleri ekonomide efektif talep yetersizliğine yol açmaktadır. Bu durum ekonomide durgunluk ve üretim düşüşleri yaşanmasına neden olur (Malthus, 1836: 318-320).

Malthus, ilk Turgot (1776)'un ortaya koyduğu "azalan verim" kavramına "Nüfus'un İlkeleri Üzerine Bir Deneme" başlıklı çalışmasında yer vermiştir. Zamanla "azalan verim" kavramı hakkında çalışmalarını daha da ilerleterek azalan verimler yasasını ortaya koymuş, açıklamış ve bu terimi ilk kez kullanan iktisatçı olmuştur. Bu kavrama göre bir arazinin işletilme sürecinde kullanılan işgücü veya sermaye miktarı arttıkça elde edilen çıktıdaki artış oranının tam tersine azalacağı belirtilmektedir. Malthus bu çalışmalarını gerçekleştirirken özellikle nüfus büyümesi ile ilgili çalışmalarında bazı faktörlerin (teknolojik gelişme, yeni doğal kaynakların keşfi, suni gübre kullanımı gibi) olumlu yönlerini göz ardı etmiştir (Skousen, 2003:90-92).

1.2.4.2.3. David Ricardo Modeli

David Ricardo (1772-1823), 1817 yılında yayınladığı "On The Principles of Political Economy and Taxation" (Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri) başlıklı eserinin önsözünde üretimin üretim faktörleri arasındaki dağılımını belirleyen faktörlerin ortaya koyulmasının politik iktisadın temel meselesi olduğunu ifade etmektedir (Ricardo, 1817). Bunun yanısıra çalışmasında ele aldığı büyüme modelinde gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını vurgulamıştır (Ünsal, 2007:60).

Modelin temelini oluşturan varsayımlar şu şekildedir (Akiş, 2010:86):

- Kâr motivasyonu sermaye birikimin oluşmasında çok önemlidir. Yüksek kâr sayesinde daha yüksek tasarruf sağlanır ve sermaye birikiminde artış gerçekleşir.
- Sanayi kesiminde oldukça yüksek teknik ilerleme hızı sayesinde üretimde verimlilik sağlanmaktadır ve emeğin de marjinal ürün eğrisi artan fonksiyon şeklindedir.
- Ekonomide tam istihdam koşulları geçerlidir ve tam rekabet koşulları varsayılmaktadır.
- Üretim fonksiyonu veridir.

Gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını inceleyen Ricardo sayesinde gelir dağılımı iktisat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Ricardo'nun iktisat alanına kazandırdığı en değerli

yenilik de “gelir dağılımı teorisi” dir (Apaydın , 2013:25). Ricardo (1817)’nun, üretim ve dağılım konusundaki düşünceleri ise şöyledir (Ricardo, 1817): “Yeryüzünün tüm ürünleri, dünya üzerinde emek, makine ve sermayenin bir arada kullanılması sonucu elde edilen her şey, toplumdaki üç sınıf arasında bölüşülür; bu üç sınıf, toprağın maliki, toprağı ekmede gereken mal mevcudu ya da sermayenin sahibi, son olarak da çalışmalarıyla toprağı işleyen emekçiler olarak adlandırılır. Bununla birlikte, toplumun geldiğı aşamaya göre, yeryüzünün toplam ürününden bu sınıfların her birine rant, kâr ve ücret adları altında dağıtılan payların oranları da bir hayli farklı olacaktır; toprağın gerçek bereketi, sermaye ve nüfus yoğunlaşması, beceri, ustalık ve ekimde kullanılan araçlar dağılımda belirleyicidir.”

Ricardo büyüme modeli, “marjinal ilke” ve “artı ilke” olmak üzere iki ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan marjinal ilke toprak sahiplerinin elde edilen toplam hasıladan ne kadar pay aldıklarının açıklanmasında yardımcı olur. Diğer bir ilke olan artı ilke ise toplam hasılının dağıtılmasından sonra geriye kalan payın ücret ve kâr olarak nasıl dağılacığını açıklar. Gelir dağılımının üç sınıf arasında adaletli dağılımı son derece önemlidir. Bu dağılımın düzgün şekilde gerçekleştirilememesi sonucu toplumdaki üç sınıfın paylarında adaletsizce bir değişiklik yaşanır ve bunun sonucunda ekonomik büyüme yerini ekonomik durgunluğa bırakır (Akiş, 2010:86).

David Ricardo (1817)’nun dünya çapındaki toplam üretimin toplumun kesimleri arasındaki paylaşımı konusundaki görüşleri, Klasik iktisat döneminde dağılım meselesine önemli bir katkı sunmaktadır (Yıldırım, 2018:8). David Ricardo’nun üretim fonksiyonunda toprak, emek ve sermaye olmak üzere üç adet üretim faktörü bulunmaktadır. David Ricardo’ya göre toprak sabit bir doğal kaynaktır ve daha çok toprak var edilemez sadece kalite açısından farklılık göstermektedir. Toprağı dayalı sürdürülebilir bir büyüme sağlamak için ekim yapılırken daha fazla alandan faydalanılabilir ((Kaya) Kıraçlar, 2005:26).

Ricardo, nüfus artışına bağlı olarak gıda maddelerine olan talebin artacağını, artan talepler sonucu tarımsal faaliyetlerde hızlanma yaşanacağını savunmaktadır. Böyle bir durumda ilk olarak toprakların en verimlileri işlenecek ve işlenen bu topraklar ihtiyacı karşılayamayacak duruma gelince de daha düşük verimli topraklar da işlenmeye bağlayacaktır. Bunun sonucunda da tarımsal ürünler oldukça zor şartlarda ve daha yüksek maliyetlerle üretilmeye başlanacaktır. Sonuç olarak gıda maddelerinin fiyatlarına da bu durum artışlar şeklinde yansıtacaktır. Diğer taraftan nüfus artışı ve sermaye birikimi sonucu ekonomide rantın payı yükselecektir. Nüfusun artması çalışanların sayısını da yükselteceğinden toplam hasıla içinde ücretin payı da yükselecektir. Rant ve ücret paylarındaki artış sonucu kâr payları azalacak bu durumda sermaye birikimi sağlanamayacak ve yatırımlar düşecek haliyle ekonomik durgunluğun yaşanmasına neden olacaktır (Babayiğit, 2019:25).

2.4.2.4. Karl Marx Modeli

Sosyalist büyüme modeline önemli katkılar sağlayan Karl Marx, "Das Capital" başlıklı üç ciltlik bir eser hazırlamıştır. Çalışmanın ilk cildi 1867 yılında yayınlanmış olup diğerleri Marx'ın ölümünden sonra arkadaşı Friedrich Engels tarafından yayınlanmıştır. Marx'ın savunduğu görüşler, Emek-Değer Teorisi, Artı Değer Teorisi ve Kar Teorisi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Taban , 2014:71).

Karl Marx kapitalist sistem içerisinde ortaya çıkan çekişmeler üzerinde durmaktadır ve rekabetçi piyasa teorilerini eleştirmektedir. Bilimsel bir sosyalizm öğretisi oluşturmuş ve Marksist iktisat kuramını geliştirmiştir. Karl Marx'a göre iktisadın temel konusu üretim sürecinde bireyler arasında ortaya çıkan üretim ilişkileri veya toplumsal ilişkilerden ibarettir. İktisadi olarak bir ürüne değer kazandıracak olan insanın alın teridir, emeğidir. İşçilerin emek vererek ortaya çıkardıkları değerle işçilere bu emek karşılığında ödenen ücret arasında bir fark (artı değer) meydana gelmektedir. Marx'a göre kapitalizmin temel yasası bu teoridir ve işçiler kapitalistler tarafından sömürülmektedir. Marx'a göre sermaye birikimi ve üretimin genişlemesinin kaynağı da olan bu yasanın harekete geçmesiyle üretici taraf güçlenecek ve kapitalizmde tutarsızlıklar gittikçe artacaktır. Bunun sonucunda işçi sınıfı giderek yoksullaşacak, kâr oranı düşecek ve art arda iktisadi dalgalanmalar yaşanacaktır. Sonuç olarak kapitalizm yıkılacak, kapitalizmin yerini sosyalist bir toplum yapısı alacaktır (Marx, 1974).

Marx'a göre, sistem içinde ortaya çıkan çekişmeler neticesinde işsiz grubunun sefaleti artacaktır. Bunun sonucunda işçi grubu kapitalist sistemi koruyan devleti yıkmaya çalışacaktır. İşçi sınıfının korunması amaçlanan sosyalist sistemde işçilerin sömürülmesinin engellenmesi için üretim araçlarının yönetimi kamu yetkisine verilecektir. Aynı zamanda artı değer, kamunun eline geçecek ve kamuda bu artı değeri işçinin günlük ihtiyaçları ve maddi refahı için kullanacaktır. Kısacası sosyalizm ile sosyal sınıflar yok olacaktır (Hiç, 1988:22-45).

Marx'ın savunduğu ekonomik büyüme ve kalkınma teorisine göre toplumlar zamanla ekonomik açıdan da gelişerek değişim yaşarlar. Bu değişim nedeniyle toplumlar ilkel toplumken komünist toplum yapısına dönüşerek gelişimlerini tamamlarlar. Komünist toplum düzeyi bir toplumun erişebileceği en yüksek kalkınma düzeyidir. Bu aşamadaki toplumlarda artık yoksulluk ve işsizlik yaşanmayacak bireyler yetenek ve becerilerine göre üretimde yer alacak ve milli hasıladan faydalanabileceklerdir. Marx'a göre kapitalist ekonomi üretim ve tüketimden oluşan sıradan hale gelmiş bir değişim ekonomisidir ve bu durum krizlerin oluşmasına yol açmıştır. Malların satış amacıyla üretilmesi, tüketim amacının göz ardı edilmesi ekonomide dengesizliklere neden olmuştur (Akiş, 2010:87).

2.4.2.5. Joseph Schumpeter Modeli

Schumpeter'e göre ekonomide girişimcilik ve yenilikler çok önemli roller üstlenmektedir. Schumpeter ekonomide yeniliklerin ve yatırımların önemini dikkate almıştır ve ekonomide yaşanan dalgalanmaları anlatmaya çalışmıştır (Acar, 2002:73).

Schumpeter'e göre, kapitalist toplumlar üç değişik tip dalgalanmalarla karşı karşıya kalmaktadır:

- Üç, dört yıl arası süren "Kitchin" dalgaları;
- Yedi veya on bir yıl arası süren "Juglar" dalgaları;
- Elli veya altmış yıl arası süren "Kontradief" dalgaları.

Dalgalanmalara verilen adlar, bu dalgalanmaları ilk kez belirleyen yazarların adlarıdır. Schumpeter modeline göre bütün bu dalgalanmaların nedeni girişimcilerin davranışları ve yeniliklerle ifade edilebilir. Schumpeter modeline göre müteşebbis ve yenilik gibi unsurlar, ekonomide hiçbir gelişme trendi yaşanmasa bile yine de ekonomik dalgalanmalara sebep olabilecektir (Alkın, 1992:55-56).

Schumpeter'e göre yeniliklerin yapılabilmesi yatırımların yapılmasına bağlıdır. O'na göre yapılacak olan bu yatırımların etkisi zaman içerisinde kendini göstererek kapitalist sistemin gelişmesine katkıda bulunan dalgalanmalara ortam hazırlamaktadır (Acar, 2002:73).

Schumpeter'e göre, yenilik beş türden meydana gelmektedir. Bunlar;

- Yeni bir ürün üretilmesi şeklindeki yenilik,
- Yeni bir üretim sisteminin bulunması şeklindeki yenilik,
- Yeni bir piyasaya girilmesi şeklindeki yenilik,
- Yeni bir hammadde kaynağının bulunması,
- Sanayinin yeniden organizasyonu olarak ifade edilir (Özsağır, 2008).

Schumpeter'e göre yenilikler girişimciler tarafından taklit edilir ya da girişimciler tarafından geliştirilir ve bu şekilde yenilikler artmaktadır. Bu duruma "yeniliklerde kümelenme" adı verilir. Kapitalizmde yenilikler ortaya çıktıkça üretime dair eski ne varsa yıkılır ve eskinin yerini yenilikler alır. Bu süreç Schumpeter tarafından "yaratıcı yıkım" şeklinde adlandırılmaktadır. Schumpeter'e göre kapitalist bir ekonominin dinamiğini firmalar arasındaki teknolojik rekabet oluşturmaktadır (Şener, 2010:51).

1.3. Gelir Dağılımına İlişkin Kuramsal Açıklamalar

1.3.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Önemi

Gelir genel olarak "üretim faktörlerinin üretim sürecine katılmasının karşılığında elde edilen bir değerler akımıdır" ya da başka bir ifadeyle gelir "bir kimsenin muayyen bir devre başında ve sonunda aynı zenginlikte kalmak şartıyla o devre içinde tüketebileceği mal ve hizmetlerin toplamıdır" (Aksoy, 1989:154). Gelir ekonomik olarak ise "üretim kısmından başlayıp tüketim aşamasına kadar geçen ekonomik süreç içerisinde meydana gelen ve para ile ifade edilen kıymetlerdir. Gelir, kişinin ekonomik gücündeki bir artıştır". Kişi ekonomik bir unsurla ekonomiye dahil olarak ya da dahil olmadan da gelir elde edebilir (Dinçer & Kalelioğlu, 2013:86-87).

Kapitalist ekonomide; toprak, emek, sermaye ve girişimci (müteşebbis) olmak üzere dört adet üretim faktörü bulunmaktadır. Bir ülkede belirli bir dönem içerisinde elde edilen milli gelirin, o ülkenin üretim faktörleri arasındaki dağılımına gelir dağılımı adı verilir (Savaş, 2006:6). Ekonomik faaliyetlerin ilk amacı gelir yaratan mal ve hizmetler ortaya koymak, üretim yapmaktır. Elde edilen gelir düzeyi, sosyal refah düzeyini belirlemede en iyi göstergedir. Sosyal refah düzeyinde herhangi bir artış ya da azalışın tespitinde gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı ve bu dağılımın yıllara göre gösterdiği değişiklik son derece gerekli ve önemlidir. Bireyleri ekonomik olarak ilgilendirecek en temel mesele, ülkenin milli gelirinden ülkedeki kişilere ya da üretim faktörlerine ne kadar pay düşeceğidir (Özdal, 2009:23).

Gelir dağılımı politikaları sayesinde ulaşılmak istenilen hedef, düşük gelirli grupların gelirini artırarak sosyal gruplar arasındaki dengenin sağlanıp ekonomik gelişmeyi hızlandırıp ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak stratejilere yön vermektir (Karaman, 1995:155).

Gelir dağılımı konusu gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan oldukça önem taşımaktadır. Hane halklarının tüketim ve tasarruf konusundaki eğilimleri; satın aldıkları mal ve hizmetlerin nitelikleri ve elde ettikleri gelirlerinin büyüklüğüne göre farklılık gösterdiğinden gelir dağılımı ülkenin tüketim ve tasarruf hacmini etkilemektedir. Bu noktada gelir dağılımının toplumsal ve sosyal açıdan adaletsiz şekilde gerçekleşmiş olması beraberinde yine adaletsiz sonuçların meydana gelmesine sebep olacaktır. Toplumsal gruplar arasında mesafe artacak ve üretime yapılan katkı da tüketim oranlarındaki değerler de gitgide farklılaşacaktır. Böylece hem sosyal bunalım kaçınılmaz olacak hem de ekonomik istikrarda bozulmalar meydana gelecektir. Çünkü tasarruflar, belli bir güven ortamının sağlanamamasından kaynaklanan bilinçle, arzulanan yatırımları desteklemeyecektir. Günümüzde yaşanan ekonomik gelişmeler anlatılan bu duruma en iyi örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Savaş, 2006:10).

Gelir dağılımı birçok faktörü ortaya koymaktadır. Bunlar (Kubar, 2009:6):

- Sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkinin gelir eşitsizlikleri nedeniyle ne durumda olduğu

- Zamanla zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığında yaşanan değişimler
- Servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerinde gelir eşitsizliğindeki değişimler nedeniyle ortaya çıkan etkiler
- Kaynak dağılımı şeklinde açıklanabilir.

Gelir dağılımı kavramını iktisat literatürüne kazandıran ilk kez kullanan Adam Smith'tir. Daha sonra ise Ricardo tarafından yapılan çalışmalarla daha da geliştirilmiştir. Üretim sonucu elde edilen mal ve hizmetlerin dağıtımına yardımcı olan bölüşüm organları her toplumda farklılık taşımaktadır. Ayrıca toplam gelirin üretim faktörleri arasında paylaşılması ve paylaşılırken gelirden alınan payların eşitliğe ne kadar yakın olup olmadığı gelir dağılımındaki adaletin ne durumda olduğunu açıkça ortaya koyan önemli unsurlardandır (Gül , 2016:2).

1.3.2. Gelir Dağılımının Türleri

Gelir dağılımı, bir ülkede oluşan toplam gelirin toplumun farklı kesimleri arasındaki dağılımını temsil eden temel bir ölçüttür. Gelir dağılımı, belirli bir dönem içerisindeki toplam gelirin elde edilmesini sağlayan üretim faktörlerinin bu gelirden almış oldukları paylara denmektedir. Gelir dağılımının amacı, ekonomide gelir farklılıkları nedeniyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sonuçları göstermektir (Özdal, 2009:25).

1.3.2.1. Fonksiyonel/Faktörel Gelir Dağılımı

“Bir endüstri veya milli ekonomi içinde üretilen değerlerin üretime katılan faktörler arasındaki dağılımı olarak tanımlayabiliriz” (Tuncer, 1970:6). Diğer bir tanımlama ile üretilen gelirin ne kadarının emeğin getirisi olan ücret karşılığında, sermayenin getirisi faiz karşılığında, toprağın getirisi olan rant karşılığında ve girişimcinin getirisi olan kar karşılığında verilmesi halinde ortaya çıkan dağılımı göstermeye yarayan bir dağılım türüdür (Sürücü, 2007:3).

Fonksiyonel gelir dağılımı olarak adlandırılan bu dağılım türü ilk kez ortaya atıldığında emek ve mülkiyet gelirleri şeklinde iki grup halinde ele alınmış ve bu gruplar arasında gelirin paylaşılması fonksiyonel gelir dağılımı olarak ifade edilmiştir. Bu tanımlamanın çok geniş kapsamlı olması nedeniyle ilerleyen zaman içerisinde kendi içinde sınıflandırma yapılmasına yol açmıştır. Bu sınıflandırmaya göre emek gelirleri; ücret, maaş ve üst düzey ücretliler şeklinde ele alınırken mülk gelirleri; rant, faiz ve kâr payı olarak sınıflandırılmıştır (Savaş, 2006:16).

Fonksiyonel gelir dağılımı ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hakkında yüksek oranda güvenilir bilgi verebilmektedir. Örnek verilecek olursa gelişmiş ülkelerde gelişme seviyesi arttıkça ücretlilerin gelir dağılımından aldığı pay da artmakta ve tarım sektörünün gelirden aldığı pay

ise azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ücretlilerin milli gelirden aldıkları pay daha düşüktür ve tarım sektörünün payı ise gelirin önemli kısmını oluşturmaktadır (Güçlü & Bilen, 1995:162). Fonksiyonel gelir dağılımıyla sosyal yapının karmaşıklığından dolayı milli gelirden alınan paylar net olarak belirtilemez. Bu dağılım türünde çiftçiler arasında, işçiler arasında veya tüccarlar arasında fark yoktur (Uysal, 1999:7).

1.3.2.2. Kişisel/Bireysel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı ise bir ülkenin bireyleri tarafından o ülkeye ait milli gelirinin paylaşılması sonucunda bireylerin elde ettikleri gelir olarak açıklanmaktadır. Yani kişilerin bireysel olarak milli gelirden aldıkları paylarına düşen miktara denir. Kişisel gelir dağılımı hem ücret farklılıklarına hem de kişilere ait üretim faktörlerinin elde ettiği gelirlere bağlıdır. Kişisel gelir dağılımında, farklı gelir gruplarına dahil olan bireylerin elde ettikleri gelirlerin toplam gelirdeki payları ele alınmaktadır (Özdal, 2009:26).

Kişisel gelir dağılımının amacı, bir toplumu oluşturan bireyler ya da gruplar arasındaki gelir dağılımını incelemektir yani kişisel gelir dağılımı, bir toplumdaki grupların ya da grupları oluşturan bireylerin arasındaki gelir eşitsizliklerinin bir göstergesi olmaktadır (Savaş, 2006:7).

1.3.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektöre göre gelir dağılımındaki ayırmda, sosyal hasılanın veya üretim sürecinde elde edilen gelirin çeşitli üretim sektörlerine ya da üretime katkıda bulunan sektörlerle göre dağılımına sektörel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle bir ülkede üretim yapan sektörlerin (tarım, sanayi vb.) sosyal hasıladan aldıkları pay miktarlarını gösteren gelir dağılımı türüne sektörel gelir dağılımı denilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu dağılım türü “devletin ekonomiye müdahale derecesini” ortaya koymaktadır (Gül, 2016:4). Bu dağılım türü toplumların gelişmişlik seviyeleri ile ilgili doğru bilgiler verir. Ülkenin sanayileşme sürecindeki durumu, gelişmişlik seviyesi hakkında durumu ve ülkelerin nasıl politikalar uygulaması gerektiği konusunda yön verici olabilmektedir (Sürücü, 2007:3-4).

Tablo 7’de gelirin sektörlerle göre yıllık ortalama dağılımının beş yıl (2015-2019) içerisindeki durumu ele alınmıştır. TÜİK, gelir ve yaşam koşulları araştırmasına göre gelirin sektörlerle göre dağılımı incelendiğinde gelir referans dönemi olarak bir önceki takvim yılı baz alınmıştır.

Tablo 1.7. Hane halkı fertlerinin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri (2015-2019)

İktisadi Faaliyetin Kolu	Yıllar				
	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam	21 514	24 976	28 299	30 748	34 733
Tarım	14 064	17 375	16 996	18 991	21 807
Sanayi	20 757	24 616	29 292	31 414	35 174
İnşaat	18 159	21 720	24 951	27 123	32 236
Hizmet	23 724	26 852	30 407	33 029	37 169

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>

Tablo 7'ye göre hane halkının iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama gelirleri incelendiğinde en büyük payın hizmet sektöründe olduğu görülmektedir. Aksine en düşük payın ise tarım sektöründe olduğu görülmektedir. Sektörler arası gelir dağılımına bakıldığında her sektörün sosyal hasıladan aldıkları payın farklı olduğu söylenebilir. Hizmet sektörünün sosyal hasıladan aldığı pay diğer sektörler göre daha fazladır. Hizmet sektörünün ardından sıralamayı sanayi sektörü takip etmiştir. Sosyal hasıladan en düşük payı ise tarım sektörünün aldığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak Türkiye'ye ait olan bu verilerde Türkiye'nin hizmet sektörüne, hizmet sektörünün ardından sanayi sektörüne daha çok ağırlık verdiği görülmektedir.

1.3.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

"Bölgesel gelir dağılımı, ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan bireylerin milli gelirden ne kadar pay aldıklarını gösteren bir gelir dağılımı türüdür". Bu dağılım türü sayesinde bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik düzeyleri farklılıkları rahatlıkla anlaşılmaktadır. İktisadi açıdan bakıldığında gelişmiş ekonomiler bölgesel olarak incelendiğinde kişi başı düşen gelirler arasındaki farkın az olduğu görülmektedir. Buna rağmen gelişmemiş ekonomilerde ise kişi başına düşen gelirler arasındaki farkın gittikçe yükseldiği görülmektedir (Aktan, 2002:16).

TÜİK, gelir ve yaşam koşulları araştırması bölgesel sonuçlarına bakıldığında Tablo 8'deki gibi Türkiye, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) tabi tutularak bölgelere ayrılarak Gini katsayıları bakımından beş yıla ayrılarak incelenmiştir. Tablo 8'e göre gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo 1.8. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı (2015-2019)

	Yıllar				
	2015	2016	2017	2018	2019
TR Türkiye	0,386	0,396	0,400	0,403	0,387
TR1 İstanbul	0,378	0,398	0,430	0,427	0,417
TR2 Batı Marmara	0,382	0,395	0,402	0,418	0,387
TR3 Ege	0,378	0,387	0,387	0,379	0,367
TR4 Doğu Marmara	0,353	0,346	0,361	0,356	0,322
TR5 Batı Anadolu	0,385	0,394	0,374	0,387	0,360
TR6 Akdeniz	0,392	0,396	0,388	0,393	0,371
TR7 Orta Anadolu	0,362	0,386	0,358	0,370	0,368
TR8 Batı Karadeniz	0,358	0,368	0,359	0,373	0,358
TR9 Doğu Karadeniz	0,336	0,369	0,342	0,347	0,364
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,378	0,352	0,334	0,347	0,338
TRB Ortadoğu Anadolu	0,355	0,370	0,352	0,336	0,330
TRC Güneydoğu Anadolu	0,363	0,349	0,347	0,371	0,367

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820> .

Gini katsayısının bölgelere göre dağılımının ele alındığı tablo 8'e göre bölgesel olarak incelendiğinde Gini katsayısının Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde küçük çapta düşüşler göstermekte olduğu yani gelir dağılımında küçük de olsa iyileşmeler yaşandığı gözlemlenmektedir. Buna karşılık İstanbul, Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise Gini katsayı değerinin büyüdüğü yani gelir dağılımının daha da bozulduğu gözlemlenmektedir.

1.3.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Ölçüm Metotları

Gelir dağılımı eşitsizliği, belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı payın, diğer nüfus dilimlerinin aldıkları paylarla karşılaştırılarak yorumlanmasıdır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olması gelir payları arasındaki farkın yüksek olması anlamına gelir. Gelir dağılımı konusunda dikkate alınması gereken bir nokta gelir dağılımı eşitsizliğinin nasıl ölçüleceği hususudur (Özdal, 2009:28). Başka bir tanıma göre gelir dağılımı eşitsizliği, üretim sürecine dahil olan üretim faktörlerinin elde edilen toplam gelirden eşit oranlarda pay alamamaları durumu olarak ifade edilmektedir. Bir ülkedeki nüfusun yarısından fazlasının toplam gelirden daha az pay alması bu kesimin sosyal refah devletin gerekliliklerinden olan sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gibi temel hizmetlerden daha az yararlanabildiği anlamına gelmektedir. Bu durum da gelir dağılımı eşitsizliğine işaret etmektedir (Erçakar & Güvenoğlu, 2018:9).

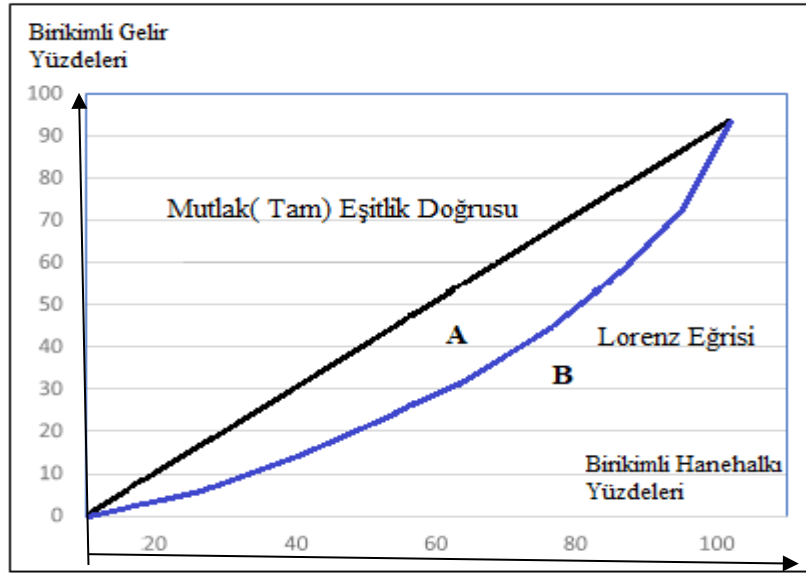
Gelir dağılımı eşitsizliği birkaç şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bir ülkedeki bireyler arasındaki eşit dağıtılamayan servet ile gelir sağlayan varlıkların oluşu gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmakta veya var olan eşitsizliği daha da arttırmaktadır. Mesela toplumun bir kısmı kendilerine ait gelir sağlayan varlıklardan daha fazlasına sahipse o kısım gelir sağlayan varlıkların da gelir getirmesiyle zenginleşmeye devam edecektir. Eğer bu kısım yaşadığı toplumun küçük bir parçasını oluşturuyorsa, bu durum gelir dağılımı eşitsizliğinin daha da artmasına sebep olur. Kısacası servet ve gelir getiren varlıklara toplumun küçük ama en yüksek gelirli kesiminin toplumun geri kalan büyük kısmının daha düşük gelirli kesimine göre daha fazla sahip olması gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır. Ayrıca maaş, kira ve kar payları gibi kazançların da dengesiz dağılımı gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaktadır. Bir ülkede üretim gerçekleştiren bireylerin üretim karşılığında elde ettikleri gelirlerin üretime olan katkıları doğrultusunda eşit bir şekilde dağılmaması halinde ya da bahsedilen bu değişkenlerin buna göre düzenlenmemesi halinde gelir dağılımı eşitsizliği artmaya devam edecektir (Ayyıldız, 2017:132-133).

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için literatürde yer alan pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden en çok tercih edilenler Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Aralık ölçüsü, Görelî ortalama sapma, Değişim aralığı, Yüzde paylar analizi, Ters U hipotezi, Pareto katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüleridir (Kubar, 2009:13).

Genel olarak ülke gelirinin paylaşılması anlamına gelen gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede en yaygın olarak “Lorenz Eğrisi” metodu ve “Gini Katsayısı” metodu kullanılmaktadır.

1.3.3.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi ölçüm yöntemleri içerisinde en çok yararlanılan yöntemlerden biri olan Gini katsayısının temelini oluşturan bir grafikte gösterilmiş halidir. Lorenz eğrisi ile toplum üyelerinin veya hane halkının toplam nüfus içerisinde belli bir yüzde ile gösterilen toplam gelirden ne kadar pay aldığı gösterilmektedir (Elveren, 2013:37). Lorenz eğrisi, üretim süreci sonucunda elde edilen millî gelirin, bu üretim sürecine katılmış olan nüfus içerisindeki dağılımını göstermek amacıyla geliştirilmiş bir ölçüm tekniğidir (Erçakar & Güvenoğlu, 2018:41).

Şekil 1.4. Lorenz Eğrisi (Kaynak: Ünsal, 2005:601).

Şekil 4'te, orijinden çıkan 45 derece açılı doğrunun üzerindeki her bir noktada birikimli hane halkı (nüfus) yüzdelerinin ve birikimli gelir yüzdelerinin (gelirden alınan pay) birbirine eşit olduğu gösterilmektedir. Bundan dolayı bu doğru mutlak eşitlik doğrusu olarak adlandırılmaktadır. Gelir dağılımının eşit olmaması halinde Lorenz eğrisi 45 derecelik doğrunun aşağı kısmında yer almaktadır ve gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça da Lorenz eğrisi ile 45 derecelik doğru arasındaki mesafe artmaktadır (Nurdemir, 2019:18).

Lorenz eğrisi birikimli nüfus dilimlerinin gelirden aldıkları paylar farklı olduğundan mutlak eşitlik doğrusu altında yer alan eğridir. Bu eğri tam eşitlikten ne kadar uzaklaşırsa yani A alanı ne kadar büyürse gelir dağılımının da o kadar bozuk olduğunu ifade eder. Tam eşitsizlik durumunda Gini katsayısı 1'e eşitken Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusuyla çakıştığı tam eşitlik durumunda ise Gini katsayısı 0'a eşittir (Çetin, 2019:28).

Lorenz eğrisi bir ekonomide oluşan toplam hasılanın, yüzdesel olarak ne kadarının kaç kişiye bölüldüğünü yani gelirin ne şekilde paylaşıldığını ele almaktadır. Kişilerin gelirlerinin aynı olması durumunda Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu (45°'lik doğru) arasında kesişim görülecektir. Bu durum mutlak eşitlik sağlanamayacağından tüm ekonomiler için neredeyse imkansızdır ve bu nedenle her zaman Lorenz eğrisi 45°'lik doğrunun alt kısmında kalacaktır. Böyle bir durumda alt gelir gruplarının gelir seviyelerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Gelir seviyelerinin en düşük olduğu sol alt köşeden gelir seviyesinin en yüksek olduğu sağ üst köşeye doğru bakıldığında eğimde azalışın olmadığı fark edilmektedir (Özdal, 2009:30).

Nüfusun en fakir diliminden başlamak suretiyle %20 lik dilimler halinde gelirin % kaçını aldığını göstermektedir. Söz konusu eğri orijinden çizilen ve 45 derecelik açığa sahip olan

mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça gelir dağılımının bozulduğunu, bu doğruya yaklaştıkça da gelirin daha adil dağıldığını göstermektedir (Altıntaş , 2017:19).

Lorenz Eğrisinin sıklıkla tercih edilmesinin iki sebebi bulunmaktadır (Saygılı, 2004:16):

- Kişisel gelir dağılımını ulusal gelir toplamından ve para biriminden bağımsız şekilde gösterebilmektedir.
- Analizde birey sayısı az olsa bile analiz sonuçları anlamlı şekilde incelenebilmektedir. Ayrıca Lorenz Eğrisi diğer yöntemlere göre daha pratik, kolay ve rahat anlaşılabilir nitelikte ve en fazla tercih edilen tekniklerden biridir.

1.3.3.2. Gini Katsayısı

Gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ölçmede kullanılan yöntemlerden birisi de Gini katsayısı yöntemidir. Gini katsayısı, İtalyan istatistikçi Corrado Gini (1992) tarafından geliştirilmiş olup dağılım ölçüsü olarak en çok kullanılan ölçütlerdendir (Çolak & Aktaş, 2010:14). Bu katsayı Lorenz eğrisinden hareketle tespit edilmektedir. Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alanın, üçgenin alanına oranlanması yoluyla Gini katsayısı hesaplanmaktadır. Gini katsayısının en küçük değeri sifıra eşittir ve bu durum Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusuna eşit olduğu anlamına gelmektedir. Kısacası Gini katsayısının sifıra eşit olması ekonomide herhangi bir gelir eşitsizliğinin olmaması anlamını taşımaktadır. Gini katsayısı arttıkça gelir eşitsizliği de artmaktadır. Bu değer 1 olduğunda ise ekonomideki tüm gelirin bir kişide toplandığı ve gelir eşitsizliğinin maksimum olduğu anlaşılmaktadır (Altıntaş , 2017:20).

Şekil 4'te gösterilen mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arasında kalan alan (A), mutlak eşitlik doğrusunun altındaki toplam alana (A+B) oranlandığında Gini katsayısı elde edilmektedir. Şekil 4'te Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alan A ile; Lorenz eğrisinin altında kalan alan ise B ile gösterilmektedir. Buna göre Gini katsayısı aşağıdaki gibi gösterilebilir (Bahtıyar, 2010:6).

$$GINI = \frac{\text{Lorenz Eğrisi ve Mutlak Eşitlik Doğrusu Arasındaki Alan(A)}}{\text{Mutlak Eşitlik Doğrusu İle Eksenler Tarafından Çevrilmış Alan(A+B)}}$$

Mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arası açıldığında bu durum Gini katsayısının yükseleceği anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda ise gelir dağılımında bozulmanın artacağını ifade etmektedir. Tam tersi durumda ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştığında Gini katsayı değerinin düşeceğini ifade etmektedir. Bundan dolayı gelir dağılımında iyileşmeler yaşanacağı anlamına gelmektedir (Tayyar, 2011:13).

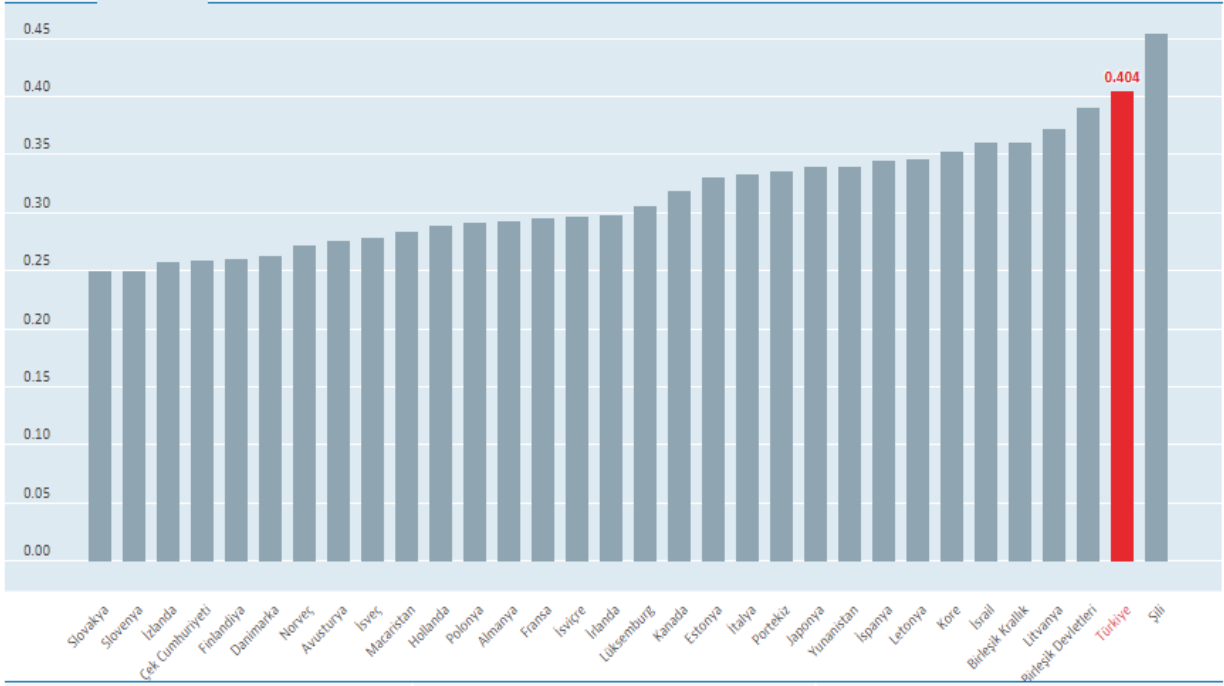
OECD ülkelerinin yer aldığı Tablo 9'a göre Gini katsayısının değerleri 0,250 ile 0,454 arasında yer aldığı görülmektedir. Tablo 9'da verilen bilgiler doğrultusunda gelir dağılımında eşitsizliğin en düşük olduğu ülkeler 0,25 Gini katsayısıyla Slovenya ve Slovakya iken en yüksek Gini katsayısına sahip ülke 0,454 katsayı ile Şili'dir. OECD ülkelerinin ortalama Gini katsayısı ise 0,296'dır.

Tablo 1.9. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı (2015)

OECD Ülkeleri	Gini Katsayıları
Slovak Cumhuriyeti	0.250
Slovenya	0.250
İzlanda	0.257
Çek Cumhuriyeti	0.258
Finlandiya	0.260
Danimarka	0.263
Norveç	0.272
Avusturya	0.275
İsveç	0.278
Macaristan	0.284
Hollanda	0.288
Polonya	0.291
Almanya	0.293
Fransa	0.295
İsviçre	0.296
İrlanda	0.298
Lüksemburg	0.306
Kanada	0.318
Estonya	0.330
İtalya	0.333
Portekiz	0.336
Japonya	0.339
Yunanistan	0.340
İspanya	0.344
Letonya	0.346
Kore	0.352
İsrail	0.360
Birleşik Krallık	0.360
Litvanya	0.372
Amerika Birleşik Devletleri	0.390
Türkiye	0.404
Şili	0.454

Kaynak: OECD (2020), <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

Tablo 1.10. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı (2015)

Kaynak: OECD (2020), <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

OECD ülkeleri arasında Türkiye 0.404 katsayısıyla ikinci sırada yer alarak Şili'den sonra en adaletsiz gelir dağılımına sahip ülkedir. Türkiye 0,404 Gini katsayısı ile OECD ülkelerinin ortalamasının oldukça üstündedir. Verilen ülkeler içinde Gini katsayısının en yüksek olduğu üçüncü ülke ABD'dir. Türkiye, ABD'nin Gini katsayısına yakın değere sahiptir ve Gini değeri ABD'den biraz daha yüksektir. İsviçre OECD ülkesinin ortalamasına eşit Gini katsayısına sahip ülkedir. İsviçre'nin ardından İrlanda, Lüksemburg, Kanada ve Kore gibi ülkelerin Gini katsayıları OECD ortalamasında seyretmektedir.

2. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNE DAİR LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Toplumların sosyal ve ekonomik gibi pek çok alanda gelişmişlik seviyelerini gösteren temel faktörlerin başında yer alan eğitim, hem bireylere sağladığı özel yararlar sayesinde hem de toplumsal açıdan oluşan pozitif dışsallıklar sayesinde ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında önemli rol oynamaktadır (Öztürk, 2015:387).

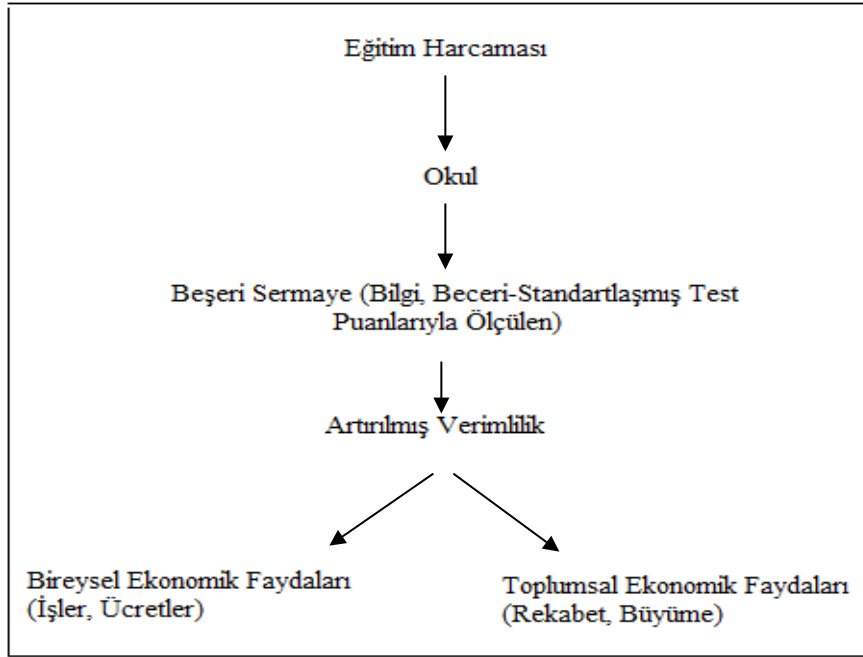
Bireylerin refah ve gelir seviyesinin yükselmesinde, eğitim yoluyla kazanılmış olan yeteneklerin, bilgilerin ciddi katkısı bulunmaktadır. Bireyler eğitim sayesinde emeğinin parasal değerini arttırmaktadır (Mutluer, Öner, & Kesik, 2013:98). Eğitim, ekonomik büyümeyi çeşitli şekillerde etkileyebilir mesela eğitim teknolojik ilerlemeyi ve yeniliği kolaylaştırarak bilgi ve beceri biriktirerek artan işgücü verimliliğe dönüştürülür (Mariana, 2015:404). Teorik büyüme literatürüne göre eğitimin ekonomik büyümeyi etkileyebileceği en az üç mekanizmanın varlığı vurgulanmaktadır. Birincisi, eğitim, işgücünün doğasında bulunan beşeri sermayeyi artırabilir, bu da emek üretkenliğini ve dolayısıyla daha yüksek bir denge çıktı düzeyine doğru geçiş büyümesini artırabilir. İkincisi, eğitim ekonominin yenilikçi kapasitesini artırabilir ve teknolojik yenilikler, ürünler ve süreçlerle ilgili yeni bilgiler büyümeyi destekler. Üçüncüsü, eğitim, yeni bilgileri anlamak ve işlemek ve başkaları tarafından geliştirilen yeni teknolojileri başarılı bir şekilde uygulamak için gereken bilginin yayılmasını ve aktarılmasını kolaylaştırabilir ve bu da ekonomik büyümeyi tekrar destekler (Hanushek & Wößmann, 2010:245).

Eğitim toplumların ilerlemesi ve gelişmesindeki en önemli faktörlerden birisidir. Eğitim harcamalarına aktarılan kaynakların oranı, ülkelerin ekonomik büyümelerini sağlamada hem kısa vadede hem de uzun vadede önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim harcamaları kısa vadede çarpan etkisi sayesinde ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Eğitim harcamaları uzun vadede ise beşerî sermayenin gelişmesinde ve toplumun teknolojik açıdan gelişmesinde, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Ekonomik büyüme hedefini gerçekleştiren ülkeler, eğitim harcamalarına aktarılan kaynakların oranını da daha rahat arttırabileceklerdir. Eğitimin bir diğer önemli boyutu ise, toplumda yaşayan insanların refahını doğrudan etkilemesidir. Eğitim sayesinde toplumda yaşayan bireyler ya daha nitelikli işlere ya da eğitim sayesinde kazandıkları özelliklerle daha iyi ücret imkânlarına sahip olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, toplumun refah seviyesinin yükselmesinde eğitimin ve dolayısıyla eğitim harcamalarının önemi çok büyüktür. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve toplumsal refahın artırılmasını isteyen ülkelerin eğitim harcamalarına büyük önem vermeleri gerekmektedir. (Akıncı, 2017:395-396).

Eğitim ile ekonomik bŸyŸme arasındaki ilişki ilk olarak Adam Smith tarafından ele alınmakta ve ‘‘Ulusların Zenginliği’’ adlı kitabında bu konudan bahsetmektedir. Eğitim harcamaları sonucunda oluşan sermaye birikimi sayesinde ekonomik bŸyŸme olumlu olarak etkilenmektedir (Atmaca, 2019:58). Eğitim ile bŸyŸme arasındaki ilişki Barro tarafından da ele alınmıştır. Barro tarafından yapılan çalışmalar sonucunda eğitim ve bŸyŸme arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ortaya konulmaktadır (alıŐkan, Karabacak & Meçik, 2013:35).

Eğitimin ekonomik bŸyŸmede oluşturduğu etkiyle ilgili sorun, beşeri sermayenin ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. 1960’lı yıllara kadar bu kadar çok vurgulanmayan beşeri sermaye kavramı, i bŸyŸme teorileriyle daha önemli hale gelmiştir. Eğitim, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin anahtarı olan beşeri sermayenin geliŐiminde önemli bir rol oynar. Eğitim aynı zamanda ekonomik refaha giden sŸrdŸrŸlebilir bir yol olarak grŸlmekte ve iŐsizlikle mŸcadelede, sosyal eşitliğin sağlanması, sağlam temellerin sağlanmasında, farkındalığın ve kŸltŸrel canlılığın sağlanmasında bŸyŸk önem taşımaktadır (Mekdad, Dahmani, & Louaj, 2014:56).

Ekonomilerde yer alan önemli Ÿretim faktörlerinden biri olan iŐgŸcŸ (emek) faktrŸ Ÿretim sŸrecinde Ÿretim gerçekleŐmesini sağlayan mevcut insan kaynağı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda iŐgŸcŸ faktrŸnŸn diğer adı beşeri sermaye olarak da kullanılmaktadır. Beşeri sermayede asıl önemli olan nitelikli, donanımlı, Ÿretimle ilgili tŸm bilgilere sahip bireylerin yetiŐtirilip ekonomiye dahil edilmeleridir. Bu nedenle beşeri sermayeye yapılan özellikle eğitim alanındaki yatırımlar, harcamalar ekonomide verimlilik artışının sağlanmasında bŸyŸk önem taşımaktadır. Ayrıca Ÿretimde verimlilik ile beraber Ÿretimde etkinlik de sağlanır ve Ÿretimde daha da etkinlik kazanan emek gŸcŸ ise ekonomik bŸyŸmenin artmasını sağlar (akır, 2019:39).

Şekil 2.1. Eğitim Harcaması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Kaynak: (National Education Assocation Research Division, 1995:8).

Eğitim harcaması ve ekonomik büyüme ilişkisi Şekil 5'te incelenmektedir. Buna göre eğitim harcaması olarak okullara yapılan her türlü yatırımlar beşerî sermayeye yönelik yatırım demektir. Beşerî sermayeye yapılan yatırımlar ekonomik verimliliği ve toplumun gelişmişlik düzeyini arttırmaktadır. Artan verimlilik ise özellikle ekonomik alanda hem bireysel faydalar hem de toplumsal faydalar sağlamaktadır (Eriçok & Yılandı, 2013:89).

Eğitim hizmeti yarı kamusal mal ve hizmetler sınıfı içerisinde bulunmaktadır. Bunun nedeni eğitimin kamu sektörüyle beraber özel sektör tarafından da sunuluyor olmasıdır. Ayrıca eğitim hizmetleriyle topluma pozitif dışsallıklar yayılmaktadır ve bu sayede toplumsal refahın artmasında önemli faydalar sağlanmaktadır. Eğitim hizmetleri sonucunda elde edilen faydalara bakıldığında kamusal faydanın özel faydadan büyük olduğu görülmektedir. Bu durum kamusal harcamaların artması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirlemede eğitime ayrılan bütçeler önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bunun nedeni toplam hasıladan eğitim hizmetlerine ayrılan pay arttıkça ülkenin sosyal refah seviyesi veya gelişmişlik seviyesi de giderek artmaktadır. Eğitim hizmetlerine daha fazla kaynak ayırarak ve etkin kullanarak eğitim hizmetlerinin standartları yükselmekte ve gelir dağılımında iyileşmeler yaşanması sağlanmaktadır (Ayrangöl & Tekdere, 2014:2). Gelişmiş ülkelere bakıldığında bu ülkelerin avantajları; yüksek eğitim kalitesi sayesinde çağın gerektirdiği bilgi ve teknoloji düzeyiyle beraber üretim sürecindeki değişimlere uyum sağlayabilen, nitelikli ve bilinçli işgücü oranıyla yüksek bilgi üretme kapasitesine sahip

olmaları şeklinde açıklanabilir. Eğitim hizmetlerindeki iyileşmelerle üretimde verimlilik artmakta ve iktisadi büyümede olumlu etkiler görülmektedir (Çalışkan, Karabacak, & Meçik, 2013:30-31).

Ülkelerin gelişmesinde fiziki sermaye ile birlikte beşerî sermaye de oldukça büyük öneme sahiptir. Beşerî sermayenin kalitesinin belirlenmesindeki en temel faktör ise eğitimidir. Eğitim ülkelerin beşerî sermayelerinin kalitesini veya niteliğini artırarak iktisadi gelişmeler açısından olumlu etkiler meydana getirmektedir (Cingi & Güran, 2003:109). Eğitim, işgücündeki mevcut beceriler ve bu becerilerin fiyatı ile küresel pazardaki ülkelerin değerini belirler (Karaçor, Güvenek, Ekinci, & Konya, 2017:256). Eğitime yatırım, ekonomik ilerlemenin anahtarıdır. Yalnızca insan sermayesi oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda benimseme maliyetlerini düşürerek yeni teknolojilerin uygulanmasına da yardımcı olur. Dolayısıyla, bir ülkenin ekonomik kalkınma politikası eğitim kurumlarına odaklanmak zorundadır. Ülkeler, herkes için eğitim sağlamanın yanı sıra yüksek kaliteli eğitime ulaşmak için çabalamalıdır. Bu, eğitim sektöründeki kamu harcamalarının artırılması yoluyla yapılabilir. Modern toplumun zorluklarını ve yenilikçi ürünlere olan yüksek talebi karşılayabilecek etkili ve modern bir eğitim sistemi oluşturarak eğitimin kalitesi iyileştirilebilir. Eğitim, hükümetin eğitim sağlama maliyetini artıracak, ancak eğitime erişim maliyetini düşürecek olan eğitim sübvansiyonu gibi herkes için karşılanabilir hale getirilmelidir (Idress & Siddiqi, 2013:182).

Beşerî sermayenin yapısı büyük ölçüde eğitim ve sağlıkla şekillenir. Aynı kişiye yapılan eğitim ve sağlık yatırımları sayesinde birey, toplumda hem üretici hem de tüketici olarak daha üretkendir. Hizmet ve üretim sistemleri daha karmaşık hale geldikçe, daha yüksek eğitim düzeyine sahip işçiler aranmaktadır. Nitelikli işçileri çekmek ve elde tutmak için, toplumlar genel eşitliği teşvik etmek ile güçlü ekonomik teşvikler sağlamak arasında doğru dengeyi sağlamalıdır. Nüfustaki artan başarı seviyeleri, daha iyi istihdam fırsatları ve eğitim seviyesi nedeniyle artan kazanımlar ile OECD ülkeleri büyümekte ve refaha katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, bazı eğitim kategorilerinde GSYH'deki işgücü gelirinin büyümesi, yüksek beceriler ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini göstermek için basit bir ölçüdür (OECD, 2012: 26). Bireyler daha fazla öğrenmek isterler çünkü daha fazla eğitim daha fazla kazanç ve daha iyi bir iş demektir. Çoğu kişi için eğitim, daha fazla eğitim ve sosyal hareketlilik kaynağı anlamına gelir. Benzer şekilde, ulus devletler ve bölgeler, nüfuslarındaki ortalama eğitim düzeyini yükseltmekle ilgilirlenirler. Çünkü işgücü verimliliğinin artırılmasının ekonomideki iş kalitesini artıracığı ve ekonomik büyümeyi tetikleyeceği düşünülmektedir (Karaçor, Güvenek, Ekinci, & Konya, 2017:256).

Eğitime yönelik olumlu dışsallıklar, insan sermayesinin sosyal açıdan istenilen miktardan daha az üretilmesine yol açar. Dolayısıyla bu piyasa başarısızlığı, en uygun düzeyde bir sosyal fayda üretmek için özel ve sosyal faydaları eşitlemek için hükümet müdahalesi gerektirir. Bu nedenle, bir ekonomideki piyasa başarısızlığı, hükümet müdahalesi için bir rasyonellik sağlar ve hükümet, ataerkillik rolünü üstlenir ve toplumu, bireylerin ve toplumun çıkarına en uygun

gördüğü bir ürünü tüketmeye zorlar. Eğitime liyakat iyi denmesinin nedeni budur. Sosyal olarak optimum eğitim düzeyine ulaşmak için, eğitimin özel maliyetlerinin düşürülmesi gerekir ve bu, eğitim için artan devlet harcamaları yoluyla yapılabilir. Eğitim için artan kamu harcamaları, vatandaşlarını eğitim maliyetlerini sübvansede ederek yüksek eğitim seviyesine ulaşmaya teşvik etmektedir. Kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesi halinde eğitim kalitesinin yükseltilmesinde de önemli bir rol oynar (Idress & Siddiqi, 2013:175).

Ünlü iktisatçı Saint Simon ülkelerin gelişmesi ve kalkınması açısından eğitimin önemini şu sözleriyle açıklamaktadır: “Fransa’nın tüm tıbbi araçları bir gecede tahrip edilse aynı düzeyi altı ay içinde yeniden kurulabilir ama tüm doktorları bir anda ortadan kaybolursa ancak yüzyıl sonra bugünkü düzeye ulaşılabilir”. Aynı şekilde ünlü iş adamı H. Ford’a göre de eğitimin önemi şu şekilde ifade edilmektedir: “Fabrikalarımı ve makinelerimi tahrip edin ama adamlarımı bana bırakın. En kısa sürede eski servetime yeniden sahip olurum” (Adem, 1993:39) cümleleriyle eğitimin ülke ekonomileri için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç olarak eğitim özellikle üretim alanında verimlilik sağlamak için nitelikli bireyler yetiştirirken ülkenin ekonomisine göre şekillenmekte veya ekonomiden etkilenmektedir. Nitelikli işgücü yetiştirilirken ekonominin ihtiyaçları göz önüne alınarak eğitim hizmeti sağlanmaktadır. Eğitim sayesinde nitelikli, bilinçli üreticiler ve tüketiciler ekonomide var olur bu sayede üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi, niteliği artar. Bu durumun sonucunda üretimde verimlilik gerçekleşmektedir ve ekonomik büyüme ve kalkınmada olumlu etkiler meydana getirmektedir (Kızılloluk, 2007).

2.2. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Eğitim hem bireylerin ömür boyu elde edecekleri kazançları etkilemekte hem de gelir dağılımında adaletin sağlanmasında en temel politika araçlarından biri olmaktadır. Günümüzde özellikle uluslararası ticaret hacminin hızla yükselişi, teknolojiye sürekli meydana gelen gelişmeler, nitelikli ve donanımlı işgücünün çağdaş dünya ekonomisindeki önemi nedeniyle taleplerin bu doğrultuda oluşması nitelikli ve niteliksiz işgücü arasında kazanç farklılıklarını artırmıştır. Ekonomide üretim sürecinde fiziki sermaye kadar beşerî sermaye de üretimin gerekli unsurlarından biridir. Beşerî sermayenin önemli sosyal ve ekonomik etkiler meydana getirmesi nedeniyle artık nitelikli, donanımlı bireyler arasında da gelir eşitsizlikleri artmaktadır (Çiftçi & Kangallı, 2015:149).

Eğitim toplumsal yapının gelişmesine olanak sağlarken aynı zamanda gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmada uygulanabilecek en temel politika araçlarından biridir. Ülkeler için sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanması, nitelikli ve donanımlı işgücü (emek) denilen beşerî sermayenin kazanılması ve gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılması sonucunda gelişmiş ülke standartları düzeyine ulaşmak en temel hedeftir. Tüm

bunların sağlanabilmesi için eğitimin niteliği ve eğitime yapılan harcamalar son derece önemlidir (Çiftçi & Kangallı, 2015:141).

Bir toplumdaki yoksul kesimlerin gelir düzeylerinin yükselmesi eğitim düzeylerinin yükselmesine bağlıdır yani eğitim düzeyleri yükselen yoksul kesimlerin gelir düzeyleri de yükselecektir. Eğitim hizmetleri sonucunda gelir artışı yaşayanların transfer harcamalarına eğitim öncesindeki kadar ihtiyaç duyulmayacaktır. Bundan dolayı transfer harcama kalemlerinde azalışlar beklenir. Kısacası eğitim sayesinde ülkede yoksul sayısı azalır ve kişilerin gelir düzeyleri, refah seviyeleri yükselmektedir (Öztürk, 2005:34).

Eğitim, ekonomik büyümeyi ve gelir dağılımını açıklamaya yardımcı olan önemli faktörlerden biridir. Eğitim sayesinde üretim sürecinde yer alan emeğin nitelikli veya niteliksiz şeklinde ayrımı söz konusudur. Bu durumda ücret olarak bakıldığında nitelikli bir elemanın üretime katkısı daha fazla olacağı için nitelikli elemanın ücreti niteliksizlere göre daha yüksektir. Nitelikli elemanlar yüksek ücretler kazandığı halde sayı olarak niteliksizlere göre daha az oldukları için gelir dağılımında bozulmaya neden olur. Gelir dağılımında ortaya çıkan bu bozukluk ise daha fazla nitelikli eleman yetiştirilerek ve üretime kazandırılarak iyileştirilebilir (Sarı, 2003:180). Tinbergen (1975)'e göre teknoloji ve eğitimin bir yarış içerisinde olduğu belirtilmektedir ve teknoloji ücretler arasındaki farkı yükseltirken eğitim ise bu farkı azaltmada önemli bir etkidir.

Gelir eşitsizliğinin temel sebeplerine bakıldığında eğitimdeki başarı durumu, eğitimin kalitesindeki farklılıklar, toplumun sosyal ve ekonomik yapısı, yeterli istihdam olanaklarının yaratılamaması gibi faktörler yer almaktadır. Bu faktörler nedeniyle aynı eğitim düzeyindeki insanlar arasında da gelir eşitsizlikleri ortaya çıkabilmektedir. Eğitimli bireyler arasında ortaya çıkan işsizlik ve eksik istihdamın nedenleri aşağıda maddeler halinde belirtilmektedir:

- Eğitim çeşidinin ihtiyaca göre uygun olmayışı,
- Eğitim sistemi sonucunda istenilen sonuçların elde edilememesi
- Kalite olarak düşük bir eğitim hizmetinin verilmesi
- Eğitimli bireylerin ülkenin ekonomik durumu veya işgücü piyasasındaki aksaklıklar nedeniyle iş bulamamaları
- Yüksek pozisyonlarda çalıştırılmak için eğitimli, nitelikli bireyler aranırken bu süreçte işsizliğin yaşanmasının mümkün olması.

Günümüzde gelir dağılımında meydana gelen eşitsizlikler eğitimli, nitelikli, yüksek gelirli bireylerin lehine gerçekleşmektedir. Buna rağmen gelir dağılımında eğitimli bireyler arasında da önemli eşitsizlikler görülmektedir. Bu duruma neden olan faktörlerden biri bireylerin aldıkları eğitimler sonunda oluşan gelir beklentileridir. Ayrıca yapmak istedikleri kariyer konusunda risk alma dereceleri de bu faktörlerdendir. Eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocukları yüksek gelir beklentisi içinde olmaktadır. Yüksek yaşam standartlarına sahip ailelerin çocukları da

yüksek gelirli kariyerler tercih etmek istemektedirler. Düşük yaşam standartlarındaki ailelerin çocukları ise daha garantili ve risksiz işlerde daha makul ücretlerde çalışmaya razı olmaktadır (Caner & Okten, 2010). Kısacası eğitimin hem kişilerin gelir düzeylerini etkilemekte hem de kişilerin sahip olduğu çocukların meslek tercihlerinde bile etkili olmaktadır. Dolayısıyla eğitim süreçlerinin sonucunda bireylerin kariyer tercihleri aldıkları eğitimlere göre şekil almakta ve emek piyasasında katma değeri daha yüksek işlerde çalışma olanağı elde etmektedirler (Öztürk, 2005:35).

Genellikle gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımının gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere göre daha adaletli dağılmış olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden bir tanesi, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki düşük eğitim seviyesi sonucunda nitelikli işgücünün yetersiz kalmasıdır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğu bu ülkelerde kişisel ve bölgesel gelir dağılımında düzelmeler sağlanabilmesi için eğitim hizmetlerinden daha fazla bireyin faydalanması gerekmektedir (Demiryürek, 2018:53). Kısa süreli bir girişimle mali birtakım önlemlerle gelirin daha adil paylaşımı sağlanabilir ama kişisel ve bölgesel gelir dağılımı bakımından uzun süreli adil bir paylaşımı sağlamanın yolu eğitim olanaklarını arttırmaktan geçmektedir (Öztürk, 2005:36).

Sanayileşmeye kadar olan dönemde ekonomiye hakim olan sektör tarım sektörüydü ve haliyle sektör olarak toplam hasıladan en fazla pay alan kesim de tarım sektörüydü. Bundan dolayı tarım sektörü sanayileşme öncesinde ekonomideki ağırlığı nedeniyle gelir dağılımında belirleyici faktörlerdendir. Günümüzde sanayileşmenin artması, teknolojik gelişmeler, uluslar arası ticarete artış, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin yükselmesi nedeniyle artık ekonomilerde hakim olan sektör tarım değildir. Gelir dağılımında belirleyici olan en önemli unsur üretim faktörlerinden beşeri sermayedir. Bu nedenle beşeri sermayenin nitelikli işgücünden oluşması için bireylerin hizmet kalitesi yüksek bir eğitimle eşit olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Bu durumun sonucunda gelir dağılımındaki eşitsizlikler azalabilecektir (Aktan & Vural, 2002:8).

Gelişmiş, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere bakıldığında açıkçası eğitim hizmetlerinde “mutlak bir fırsat eşitliği”nin sağlanabilmesi neredeyse imkansızdır. Çünkü eğitim hizmeti alacak bireylerin herbirinin gelir seviyeleri, yaşam koşulları farklılık göstermektedir. Bu nedenle eğitim hizmetlerinden en çok gelir seviyesi yüksek bireyler yararlanmaktadır. Bölgesel olarak ele alındığında eğitim hizmetlerinden en fazla şehirde yaşayanlar faydalanmaktadır. Kırsal yerleşim yerlerinde eğitim seviyesinin daha düşük olduğu ve eğitim hizmetlerinin kısıtlı olduğu belirtilmektedir. Bu bölgelerde bu nedenle göç oranı fazladır. Göç edilmesi sonucunda fonksiyonel gelir dağılımındaki emek ile sektörel gelir dağılımındaki tarım olumsuz etkilenmektedir ve kişisel gelir dağılımında bozulmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak gelir dağılımı türleri de birbirinden etkilenmekte ve bu nedenle gelir dağılımı politikaları oluşturulurken bu etkilerin de göz önüne alınarak uygulanması gerektiğine ulaşılmaktadır (DPT, 2001:76-78).

2.3. Eğitim , Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi İle İlgili Yapılan Çalışmalar

2.3.1. Eğitim ve Ekonomik Büyüme ile İlgili Literatür

Lin (1998), tarafından yapılan çalışmada kamu eğitim harcamaları ve beşerî sermaye arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada kamu eğitim harcamalarındaki artış göz önüne alındığında faiz oranı veri iken beşerî sermayede artış olacağı tespit edilmiştir. Bununla beraber kamu eğitim harcamalarındaki artışların faiz oranlarında artışlara neden olması sonucunda öğrenim içi harcamalarda azalışlar saptanmıştır. Bunun sonucunda eğitim harcamalarında artışlar hem beşerî sermayede azalışa neden olacak hem de reel faiz oranlarında artışa yol açacaktır. Bundan dolayı kişiler yüksek pozisyonlu ve gelirli meslek hayallerinden vazgeçmektedirler. Bu durumun sonucunda ekonomik büyümede uzun dönemde olumsuz etkiler meydana gelmektedir.

Altundemir (2008), tarafından yapılan çalışmada Türkiye'yle birlikte OECD ülkeleri tarafından gerçekleştirilen eğitim harcamaları karşılaştırmalı şekilde incelenmektedir. Çalışmada OECD ülkelerinin 1995, 2000 ve 2004 yıllarına ait verilerinden faydalanılmaktadır. Araştırmada eğitim harcamalarında, öğrenci sayılarında, öğrenci başına eğitim harcamalarında ve milli gelirden meydana gelen değişimler belirtilmektedir. Ayrıca eğitim harcamalarının GSYH'ya oranı, eğitimin finansmanında kullanılan kaynaklar, eğitimin kademelerine göre öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları şeklindeki değişkenler ile ülkeler ve yıllar arasında gerekli karşılaştırmalar yapılarak çalışmada sonuca varılmıştır. Sonuç olarak OECD ülkelerinde eğitim harcamaları sürekli artış göstermektedir. OECD ülkelerinin ortalamalarına göre yükseköğretimdeki eğitim harcamaları artışları ilköğretim ve ortaöğretimdeki artıştan oldukça yüksektir. Buna karşılık Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretimdeki artış daha yüksektir.

Doğrul (2009), tarafından yapılan çalışmada 1990-2001 yılları arasında Türkiye'ye ait gelir seviyeleri farklı olan illerde gerçekleştirilen eğitim harcamaları ve ekonomik büyümedeki etkileri incelenmektedir. Analiz yöntemi olarak panel veri analizi yöntemi uygulanmaktadır. Değişken olarak toplam eğitim harcamaları, ilköğretim ve ortaöğretim harcamaları kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır. Gelir düzeylerine göre bakıldığında gelir seviyesi en düşük illerde ortaöğretim harcamalarının, gelir seviyesi en yüksek illerde ise ilköğretim harcamalarının büyümede daha yüksek etki oluşturduğu saptanmıştır.

Doğrul (2009), tarafından gerçekleştirilen çalışmada Türkiye'nin bölgelerinden Marmara ve Güneydoğu Anadolu'da eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Zaman serisi olarak 1990-2001 yılları arasındaki dönem incelenmiştir. Çalışmada eğitim harcamaları ilköğretim, ortaöğretim ve toplam harcamalar şeklinde ele alınmıştır ve yöntem olarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında bütün eğitim harcamalarının katsayılarının pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bununla

birlikte Marmara Bölgesi'nde ilköğretime yapılan harcamalar ile Güneydoğu Anadolu'da ise ortaöğretime yapılan harcamaların iktisadi büyüme üzerinde etkisinin daha büyük olduğu görülmektedir. Eğitim yoluyla beşerî sermaye artmakta ve artan beşerî sermaye fiziksel sermaye gibi diğer unsurlarla desteklenirse ekonomik açıdan ilerlemelerin sağlanacağı vurgulanmaktadır.

Özsoy (2009), tarafından yapılan çalışmada temel amaç Türkiye'de eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünün ve büyüklüğünün incelenmesidir. Araştırmada ele alınacak zaman dilimi 1923-2005 yılları arasındadır. Değişkenlerden eğitim, öğrenci sayılarıyla ifade edilirken ekonomik büyüme ise reel GSYİH ile ifade edilmektedir. Türkiye'de ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretimde öğrenim gören öğrenci sayısı ile GSYİH arasındaki ilişki VAR modeli ile test edilmiştir. Eşbütünleşme testi sonucunda elde edilen bulgulara göre değişkenler arasında uzun dönemli, istikrarlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre de eğitim seviyesi arttıkça eğitimin büyüme üzerindeki etkisinin azaldığı saptanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de eğitim hizmetleri ile büyüme arasında pozitif ilişkinin bulunduğu belirtilmektedir.

Afşar (2009), tarafından yapılan çalışmada eğitim yatırımlarıyla büyümenin ilişkisi incelenmektedir. Çalışmada 1963-2005 yılları arasındaki dönem ve Türkiye ele alınmaktadır. Çalışmada eğitim yatırımları ve GSMH olmak üzere iki değişken kullanılmaktadır. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin varlığı Granger Nedensellik Testi ile incelenmektedir. Yapılan test sonuçlarına göre Türkiye'de eğitim yatırımlarıyla büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Nedenselliğin yönünün eğitim yatırımlarından büyümeye doğru olduğu saptanmıştır.

Telatar ve Terzi (2010), tarafından oluşturulan çalışmada nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeyle ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Zaman serisi olarak 1968-2006 dönemi arasındaki veriler çalışmada kullanılmıştır ve ülke olarak Türkiye ele alınmıştır. Yöntem olarak Granger nedensellik testi ve VAR analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyümeden eğitimin değişkenlerinden olan yüksek öğretim mezun sayısına doğru pozitif bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Bunun yanısıra meslek lisesi mezun miktarından büyümeye doğru pozitif bir nedensellik ilişkisi daha görülmektedir.

Yahya, Muhammad, Abu-Hussin ve Razak (2012), tarafından yapılan çalışmada eğitimdeki hükümet harcamaları ile Malezya ekonomisindeki ekonomik büyüme arasında uzun vadeli ilişki ve nedensellik üzerine odaklanmaktadır. Zaman serisi verileri, yetkili kaynaklardan elde edilen 1970-2010 dönemi için kullanılmaktadır. Hedefe ulaşmak için Vektör Oto Regresyon (VAR) yöntemi tahmin edilmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular, ekonomik büyümenin (GSYİH), sabit sermaye oluşumu (OTP), işgücüne katılım (LAB) ve eğitim için devlet harcamaları (EDU) gibi seçilen değişkenlerle pozitif olarak eş-bütünleştiğini göstermektedir yani pozitif uzun vadeli bir ilişki ortaya koymuştur. Sonuçlar, eğitimin ekonomik büyüme ile uzun vadeli bir ilişkiye sahip olduğunu doğrulamaktadır.

Idrees ve Siddiqi (2013), tarafından oluşturulan çalışmada kamu eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyle ilişkisinin uzun vadeli durumu incelenmektedir. Çalışmada, heterojen panel veri analizi kullanılmıştır. Durağanlığı kontrol etmek için panel birim kök testleri uygulanmıştır. Panel eşbütünleşmesinin tek denklemlilik yaklaşımı (Kao, 1999); Pedroni'nin Artık Tabanlı Panel Eşbütünleşme Testi (1997; 1999), kamu eğitim harcamaları ile gayri safi yurtiçi üretim arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Son olarak, kamu eğitim harcamalarının ekonomik büyümedeki etkisini belirlemek için Tam Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemi uygulanarak eğitim parametreleri hesaplanmaktadır. Çalışma, eğitimin kamusal finansmanının ekonomik büyüme üzerinde etkili bir belirleyici olduğu sonucuna varmaktadır.

Eriçok ve Yılcı (2013), tarafından oluşturulan çalışmada Türkiye'de ekonomik büyümenin eğitim harcamalarıyla ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yöntem olarak Eşbütünleşme Sınır Testi Yaklaşımı kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda eğitim harcamalarının ekonomik büyümede kısa dönemde olumlu etki meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışkan, Karabacak ve Meçik (2013), tarafından oluşturulan çalışmada 1923-2011 arası dönemde Türkiye'de eğitimin ekonomik büyümede oluşturduğu etki incelenmektedir. Eğitim değişkenleri olarak, ilköğretim, lise, meslek lisesi ve yükseköğretimde okuyan öğrenci sayıları ile GSYH ele alınmaktadır. Yapılan Eşbütünleşme Analizi sonucuna göre lise ve yükseköğretimde okuyan öğrenci miktarındaki artışın büyümede anlamlı ve pozitif etkiler meydana getirdiği saptanmaktadır.

Akçacı (2013), tarafından oluşturulan çalışmada eğitim harcamaları ile ekonomik büyümenin ilişkisi incelenmektedir. Zaman serisi olarak 1998-2012 dönemi baz alınmıştır. Yöntem olarak Toda-Yamamoto nedensellik testiyle birlikte durağanlık analizi için birim kök testleri uygulanmıştır. Sonuç itibarıyla eğitim harcamalarından GSMH'ya doğru anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. GSMH'dan eğitim harcamalarına doğru anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sonuç olarak bahsedilen değişkenler arasında sadece eğitim harcamalarından GSMH'ya tek yönlü nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu görülmektedir.

Pamuk ve Bektaş (2014), tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde oluşturduğu etkiler incelenmiştir. Zaman olarak 1998-2013 dönemi arasındaki veriler kullanılmaktadır. Yöntem olarak Granger nedensellik testi, birim kök testleri ve sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim harcamalarının büyüme ile eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Granger nedensellik testi sonucu değerlendirildiğinde ise eğitim harcamalarıyla büyüme arasında tek yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Kızılkaya ve Koçak (2014), tarafından gerçekleştirilen çalışmada 11 OECD ülkesi baz alınarak bu ülkelerdeki kamu eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki

incelenmektedir. Çalışmada Panel veri analizi kullanılmaktadır. Analizde bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH kullanılırken bağımsız değişken olarak kamu eğitim harcamaları ile sabit sermaye yatırımları baz alınmıştır. Sonuç olarak bakıldığında eğitim harcamalarının ekonomik büyümede pozitif etkiler meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Ayrançöl ve Tekdere (2014), tarafından yapılan çalışmada eğitim harcamaları Türkiye'yle birlikte kalan OECD ülkeleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çalışmada Türkiye'yle birlikte kalan OECD ülkelerinin eğitim harcamalarının GSYH'daki payı, eğitim harcamalarının toplam bütçe içerisindeki payı, eğitim harcamalarının kamu veya özel fonlar içerisindeki dağılım ve öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları açısından karşılaştırılarak ele alınmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin toplam milli gelirinden eğitime ayrılan payda ve öğrenci başına yapılan harcamalarda OECD ve AB21 ortalamasının altında kaldığı tespit edilmiştir. Kamu bütçesinden eğitime ayrılan paylar ve kamu/özel fon dağılımı değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin OECD ve AB21 ülkeleriyle aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

Selim, Purtaş ve Uysal (2014), tarafından yapılan çalışmada 2000-2011 yılları arası dönem için eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyle kısa ve uzun dönemli ilişkisi G20 ülkeler bazında incelenmektedir. Çalışmada uzun dönemli ilişkinin durumu Pedroni panel eşbütünlük testi ile kısa dönemli ilişkinin durumu Havuzlanmış Ortalama Grup Regresyonu ile incelenmektedir. Çalışmada değişken olarak Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) ve eğitim harcamaları (EH) kullanılmıştır. Analiz sonuçları ele alındığında eğitim harcamalarıyla büyüme arasında uzun ve kısa dönemde pozitif ve anlamlı ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Yardımcıoğlu, Gürdal ve Altundemir (2014), tarafından yapılan çalışmada eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmeye çalışılmaktadır. Çalışmada 1980-2008 yıllar arasındaki veriler 25 OECD ülkesi dahilinde kullanılmaktadır. Çalışmada Panel eşbütünlük analizi ve değişken olarak ise kişi başına düşen kamu eğitim harcamaları oranı ve işçi başına düşen GSYH verileri araştırmada kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Grup ortalama istatistik değerlerine göre ise büyümeden eğitime tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak uzun dönemde eğitim harcamalarıyla büyüme arasında uzun vadede anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu değişkenlerden ekonomik büyümenin eğitim harcamaları üzerinde daha büyük etki yarattığı da söylenebilmektedir.

Mariana (2015), tarafından ele alınan çalışmada, 1980-2013 yılları arasında Romanya'da eğitim, özellikle yüksek öğrenim ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Eğitimle büyümenin arasındaki uzun dönemde oluşan ilişkiyi ortaya koymak nedeniyle bir vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Ekonomik büyümenin bir ölçüsü olarak kişi başı GSYİH ve eğitim için yüksek öğretim kurumlarına kayıtlı öğrenci sayısını ve eğitime yapılan kamu harcamalarını kullanılmıştır. Bu değişkenler için Dünya Bankası, Eurostat ve Romanya Ulusal İstatistik Enstitüsü'nden temin edilebilen veri serileri

kullanılmıştır. Ekonometrik yaklaşımda ADF ve Phillips-Perron testlerini kullanarak veri serilerinin durağanlığını kontrol edilip analiz edilen değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı incelenmiştir. Sonuçlara göre, yüksek öğrenimin büyümede olumlu etkiler meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

Gövdeli (2016), tarafından hazırlanan çalışmada Türkiye’de eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1923-2014 arası dönem için ele alınmıştır. Çalışmada sırasıyla geleneksel birim kök testleri ve yapısal kırılmalı birim kök testleri, maki eşbütünleşme testi, FMOLS eşbütünleşme katsayı tahmincisi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre eğitimle büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı saptanmıştır. Okullarda belli düzeylerde eğitim gören öğrenci miktarıyla büyüme arasında uzun vadede pozitif ilişki mevcuttur. Bununla beraber ilköğretimdeki öğrenci sayısından büyümeye doğru tek yönlü ilişki tespit edilmiştir. Aynı şekilde ekonomik büyümeden de lisedeki öğrenci sayısına doğru aynı ilişki görülmektedir.

Yalçınkaya ve Kaya (2016), tarafından yapılan çalışmada gelir düzeylerine göre gruplandırılan ülkelerin sağlamış oldukları eğitim hizmetlerinin büyümede meydana getirdiği etkiler ele alınmıştır. Çalışmada panel veri analizi kullanılmaktadır ve analiz sonucunda ise gelir seviyelerine göre gruplandırılan tüm ülkelerde eğitimin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler meydana getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca meydana gelen bu pozitif etkilerdeki artışın ülkelerin gelir seviyelerindeki artışla paralel olarak ilerlediği belirtilmiştir.

Başar, Künü ve Bozma (2016), tarafından gerçekleştirilen çalışmada Türkiye’de sağlık ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümede oluşturduğu etkiler incelenmiştir. Analize konu olan dönem ise 1998-2016 yılları arası incelenmiştir. Sonuç olarak elde edilen bulgular neticesinde eğitim harcamalarıyla büyüme arasında uzun dönem için anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun nedeni olarak Türkiye’de eğitim harcamalarının artış göstermesine karşın nitelikli işgücüne dahil edilecek seviyede ara personel ihtiyacının eğitimle giderilememesi şeklinde belirtilebilir.

Uçan ve Yeşilyurt (2016), tarafından oluşturulan çalışmada Türkiye’de eğitim harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Zaman olarak 2006-2015 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak Granger Nedensellik Testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucuna göre ekonomik büyümeyle eğitim harcamalarının uzun dönemli bir ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır. Yapılan Granger nedensellik sonucu incelendiğinde büyüme ve eğitim harcamalarının çift yönlü nedensellik ilişkisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada Türkiye’de eğitime yapılan harcamaların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmektedir. Ayrıca eğitim harcamaları ile büyüme arasında çift taraflı nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu görülmüştür.

Akıncı (2017), tarafından gerçekleştirilen çalışmada eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada 2006-2017 yılları arasındaki veriler analizde kullanılmıştır. Analiz olarak Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli (ARDL) testi kullanılmıştır.

Analiz sonuçları incelendiğinde eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyle uzun dönemli anlamlı bir ilişkisinin varlığı saptanmıştır. Eğitim hizmetlerine yönelik harcamalar büyümeyi kısa ve uzun dönemde olumlu olarak etkilemektedir.

Karaçor, Güvenek, Ekinci ve Konya (2017), tarafından ele alınan çalışmada, seçilmiş 19 OECD ülkesi için eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisi "Panel Veri Yöntemi" ile incelenmektedir. Buna göre değişkenler arasındaki ilişkinin analizinde ilk olarak zaman serileri ve kesit serilerinden oluşan panel veri sistemi kullanılmıştır. Sonraki adımda, panel verileri kullanılarak, bahsedilen değişkenlerde panel birim kökünün varlığı araştırılmıştır. Test sonuçları, değişkenlerde bir birim kökün varlığına işaret etmiştir. Bu aşamadan sonra panel eşbütünleşme testi yapılmış ve 19 OECD üye ülkesi için elde edilen verilerden oluşan değişkenler arasında panel eşbütünleşme ilişkisinin olduğu bildirilmiştir. Daha sonra Hausman Testi istatistikleri kullanılmıştır. Test istatistiklerinin sonuçlarına göre, sabit etkiler modelinin çalışmaya konu olan tüm ülkeler için daha etkili sonuçlar verdiği bildirilmiştir. Yapısal ve tanısız testlerin yapıldığı son modele göre, 19 OECD üye ülkesinin katıldığı bu çalışmada, eğitim harcamalarının GSYİH üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışkan, Karabacak ve Meçik (2017), tarafından yapılan çalışmada Türkiye'ye ait eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyle ilişkisi incelenmiştir. Zaman serisi olarak 1998-2014 arasındaki yıllar çalışmaya dahil edilmiştir. Bahsedilen dönemde eğitim harcamalarının büyüme ile ilişkisi Toda-Yamamoto nedensellik testi ile incelenmektedir. Sonuç olarak eğitim harcamaları ile büyüme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçınkaya ve Kaya (2017), tarafından gerçekleştirilen çalışmada eğitimin ekonomik büyümede yarattığı etkiler incelenmiştir. Çalışmada PISA üyesi ekonomilerden faydalanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen dönem 1990-2014 arası dönemlerdir. Çalışmada PISA sonuçlarının 2012 yılına ait PISA'ya katılan ekonomilerde eğitim ile ekonomik büyümenin ilişkisini açıklayıcı ve geçerlilik durumu ekonometrik olarak ele alınmıştır. Analizde değişken olarak kişi başına reel GSYH, kişi başına düşen eğitim endeksi, istihdam edilen işgücü ve reel sabit sermaye yatırımları kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda PISA katılımcısı ekonomilere ait ülkelerin eğitim hizmetlerinin uzun vadede büyümedeki etkilerinin pozitif ve istatistiksel olarak da anlamlılığı tespit edilmiştir. Bununla beraber PISA sonuçlarının PISA 2012'ye dahil ekonomilerde eğitimin büyüme ile ilişkilerini açıklamada geçerli olduğu belirtilmektedir.

Durmuş (2017), tarafından yapılan çalışmada eğitim harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir. Yapılan analizde veri olarak Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, İran ve Güney Kıbrıs ülkelerine ait veriler kullanılmıştır. Analiz türü olarak ise panel eş-bütünleşme analizi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme dahilinde Türkiye ve İran için pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktayken Güney Kıbrıs ülkesi

için ise negatif ve anlamlı ilişki saptanmıştır. Azerbaycan ve Ermenistan için anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şeker (2019), tarafından yapılan çalışmada eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyle ilişkisi açıklanmıştır. Çalışmada Türkiye'ye ait 1997-2017 yılları arasındaki veriler baz alınmıştır. Çalışmada Zaman Serileri Analizi kapsamında Vektör Otoregresif (VAR) Model oluşturulmuş ve değişken olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Eğitim Harcamaları, Okullaşma Oranı, Eğitim Endeksi, AR-GE Harcamalarının ve Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı çalışmada kullanılmıştır. Analiz sonucunda ise ekonomik büyüme (GSYH) ile eğitim harcamaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ve eğitim harcamalarındaki değişimlerin ekonomik büyümenin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.3.2. Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi ile İlgili Çalışmalar

Sylwester (2000), tarafından yapılan çalışmada 1960-1990 dönemlerini esas alarak kamu eğitim harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğindeki olumlu ya da olumsuz etkisi karşılaştırılarak ölçülmüştür. Çalışmada 50 tane ülke yer almaktadır. Gelir eşitsizliğini ölçmede GINI katsayılarından faydalanılmıştır. Analizde regresyon analizi ve en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ülkeler milli gelirinin ne kadarını eğitim harcamalarına ayırırsa bu ülkelerin gelir dağılımlarındaki eşitsizliklerde de ayrılan oran doğrultusunda azalışlar meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra eğitime ayrılan harcamalar beşerî sermayede artış meydana getirmekte ve bu sayede ekonomik büyümenin sağlanması hızlanmaktadır. Ayrıca OECD ülkelerinde eğitim düzeyi yükseldikçe gelir eşitsizliğinde daha çabuk iyileşmeler yaşandığı gözlemlenirken gelişmekte olan ülkelere ise bu iyileşmenin daha yavaş olduğu belirtilmiştir.

Goodspeed (2000), tarafından gerçekleştirilen çalışmada eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi doğrudan ya da gelir dağılımı vasıtasıyla etkileyebileceği savunulmuştur. Gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler vergi ve harcamalarda değişimlere neden olabilir. Çalışmada ABD'ye ait 1973-1997 yılları arasındaki veriler ele alınmıştır. Panel veri setleriyle regresyon analizi uygulanmıştır. Yoksulluk endeksi ile gelir eşitsizliği ölçümü gerçekleştirilmiştir. ABD'de eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımıyla ilişkisi ele alınmış sonuç olarak eğitim harcamalarının büyümeye pozitif katkı sağladığı, gelir eşitsizliğinde de azalışlar sağlayarak düzelmeler gösterdiği çalışma sonunda belirtilmektedir.

Baş (2001), tarafından gerçekleştirilen çalışmada 19 ile ait ekonomik büyüme (kişi başı GSYİH), gelir dağılımı, eğitim ve nüfus artışının birbiriyle ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada yatay-kesit verileri kullanılmış ve analiz olarak Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucuna göre eğitime ayrılan yatırımların hem büyümede hem de gelir dağılımında olumlu etkiler meydana getirdiği görülmektedir.

Tomul (2007), tarafından yapılan çalışmada ailelere ait gelirin çocukların eğitime katılım üzerinde yarattığı etki incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntem lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre gelir düzeyi yüksek ailelere ait çocukların eğitime katılımları da yüksek olmaktadır. Bölgesel ve gelir düzeyleri açısından bakıldığında erkeklerin eğitim hizmetlerine dahil olma durumu kadınlara oranla daha yüksektir ve gelir artışı en fazla kadınların eğitimi üzerinde etkili olmaktadır. Analiz sonuçlarına göre gelir artışının eğitime katılımdaki katkısı hem bölge hem de cinsiyet olarak farklı etkiler sağlamaktadır. Analiz sonuçlarına göre gelirden yaşanan artışın eğitime katılımdaki payı Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kadınlar açısından çok düşükken İç Anadolu ve Ege’de ise 18-23 yaş arasındaki kadın nüfusunun eğitime katılımdaki etkisinin çok fazla olduğu görülmektedir.

Duman (2008), tarafından yapılan çalışmada Türkiye’deki eğitim değişkenleri ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Türkiye’de eğitim hizmetlerinin kalitesinin artması sonucu gelir dağılımındaki eşitsizlik de azaltılabilir. Çalışmada zaman serisi olarak 1987-2005 dönemleri arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışmada eğitim harcamaları GSYH’nin yüzdesi şeklinde ele alınmıştır ve eğitim harcamaları; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’de 1987-2005 arasındaki dönemlerde ilköğretim ve ortaöğretim harcamalarında giderek azalış görülmekteyken yükseköğretime ayrılan harcamalarda ise artışlar tespit edilmiştir. Yükseköğrenim harcamalarının katkısı incelendiğinde bireysel faydasının daha çok olduğu görülmektedir. İlköğretim ve ortaöğretime yapılan harcamalarda ise hem bireysel hem de sosyal anlamda fayda sağladığı görülmektedir. Analiz olarak Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde bağımlı değişken olarak eğitim düzeyine yapılan yatırımın maliyeti baz alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ise baz alınan yıllar, eğitim kategorisi, özel ve sosyal maliyetler kullanılmıştır. Sonuç olarak gelir dağılımı ve eğitim harcamaları arasındaki ilişki ilköğretim ve ortaöğretim için olumlu etki, yüksek öğretim içinse olumsuz etki şeklinde bulunmuştur.

Akça ve Ela (2012), tarafından yapılan çalışmada eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi hem dünya açısından hem de özellikle Türkiye açısından ele alınmıştır. “Türkiye’de Toplam İşsizlik İçinde Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı” tablosu genel olarak değerlendirilmiş ve sonucunda Türkiye’de istihdam edilenlerin artık daha eğitilmiş donanımlı bireylerden oluştuğu, eğitim seviyesi yüksek bireylerin öncelikli istihdam edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra eğitim seviyesi düşük bireylerin (lise öncesi gibi) istihdam edilmekte zorlandıkları hatta bu düzeyde işsizlik oranının arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca işsizlikteki en düşük seviyenin yükseköğretim seviyesinde olduğu görülmektedir. Veri olarak TÜİK istatistik göstergelerine ait 1923-2010 verileri kullanılarak hesaplanmıştır. Ayrıca “Türkiye’de Eğitim Düzeyi ve Yıllık Ortalama Brüt Kazanç Profili (2010)” tablosu ele alındığında ortaya çıkan sonuç kadın ve erkek işgücündeki eğitim düzeyi sonucu oluşan gelir farklılıklarının benzerlik taşımasıdır. Her ne kadar benzerlik olsa da erkek işgücünün yıllık ortalama geliri kadın işgücüne göre daha

yüksektir ve erkekler yıllık ortalama gelir baz alındığında kadınlara göre daha fazla gelir elde etmektedir. Eğitim arttıkça kadın ve erkek işgücünün de gelirlerinde artış görülmektedir.

Palaz, Şenergin ve Öksüzler (2013), tarafından yapılan çalışmada 2008 yılına ait Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılmaktadır. Çalışmada genelleştirilmiş entropi ayrıştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı farklı eğitim düzeylerindeki gelir dağılımına etkilerinin grup türlerine etkisi açısından araştırılmasıdır. Araştırma sonucuna bakıldığında toplam gelir eşitsizliğinin %20,51'lik kısmı grup içinden, %79,51'lik kısmı ise gruplar arası eşitsizlikten meydana gelmektedir. Gelir dağılımını bozucu en büyük etkinin ilköğretim seviyesinde olduğu belirtilmektedir. Gelir dağılımını bozucu etkinin, ortaokul ve sekiz yıllık ilköğretim düzeylerinde ise azaldığı görülmektedir. Eğitim grupları arasındaki gelir eşitsizlikleri toplam gelir eşitsizliğinin yaklaşık %80'lik bölümünü oluşturmaktadır. Çalışma sonucu değerlendirildiğinde Türkiye'deki eğitim düzeyleri arasında oluşan farklılığın gelir dağılımında olumsuz etkiler yaratması nedeniyle eğitim hizmetlerinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Çelebi ve Gökmen (2015), tarafından yapılan çalışmada gelir dağılımındaki bozulmanın eğitim hizmetlerine katılımı ne yönde etkilediği ele alınmaktadır. Bu nedenle çalışmada Türkiye'yle beraber kalan OECD ülkelerinin eğitim harcamalarıyla gelir dağılımı ilişkisinin karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın sonucuna göre gelir dağılımıyla eğitim harcamalarının çift yönlü ilişkisinin varlığı saptanmıştır. Sonuç olarak eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi içerisinde ekonomik ve politik etkenlerin de yer aldığı dinamik bir ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akbulut (2015), tarafından oluşturulan çalışmada ülke olarak Türkiye ele alınmıştır. Zaman serisi olarak 1994-2013 arasındaki dönem incelenmiştir. Çalışmada Regresyon Analizi tekniğiyle eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımında oluşturduğu etki incelenmiştir. Analiz yöntemi olarak En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) kullanılarak veri analizi uygulanmıştır. Analizde bağımlı değişken olarak GINI katsayısı ele alınmış, 1994- 2005 yılları arasında ait GINI katsayısı verileri kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak eğitim harcamaları ve sağlık harcamaları ile iç faiz ödemeleri ve enflasyon kullanılmıştır. Sonuç olarak kamu sağlık harcamalarının gelir dağılımında olumlu etki meydana getirmekteyken; yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların ise gelir dağılımını olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır.

Çiftçi ve Kangallı (2015), tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2012 yılına dair Denizli'deki ebeveynlerin eğitim düzeylerinin hanehalkı geliri üzerinde meydana getirdiği etki analiz edilmektedir. Çalışmada Denizli ilinde 2011-2012 eğitim öğretim dönemi sonunda üniversite sınavına giren liselilere dair anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu anketlere ait verilere ise Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin desteğiyle ulaşılmıştır . Çalışmada bağımlı değişken olarak hanehalkı geliri baz alınırken bağımsız değişken olarak da anne ve babanın eğitim düzeyleri ele alınmıştır. Çalışmada analiz metodu olarak En Küçük Kareler Yöntemi ve Kantil Regresyon Tekniği kullanılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan

bulgulara göre annenin eğitim düzeyinin gelirden oluşturduğu etki dağılımında yer alan farklı noktalar için büyük bir farklılık taşımadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra babanın eğitim seviyesi ele alındığında ise gelir üzerinde oluşan etki incelendiğinde dağılımın orta noktası (q50)'nda en yüksek seviyeye ulaşmakta ve bu noktadan sonra babanın eğitim seviyesi arttıkça gelirin daha az arttığı gözlemlenmektedir.

Ulusoy, Karakurt ve Akbulut (2015), tarafından oluşturulan çalışmada gelir eşitsizliğindeki adaletsizliğin azaltılmasında eğitim harcamalarının etkisi incelenmektedir. Çalışmada baz alınan ülke Türkiye'dir. Zaman serisi olarak 1994-2013 dönemleri arasındaki veriler ele alınmıştır. Yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerinde ortaya çıkardığı etki regresyon analizi yöntemiyle incelenmektedir. Çalışmada veriler yöntem olarak En Küçük Kareler Yöntemi (SEK) ile analiz edilmiştir. Analiz edilirken de Eviews-8 programından faydalanılmıştır. Yapılan ampirik analiz sonucuna göre yükseköğretime yapılan harcamaların gelir dağılımında bozucu etki yarattığı ortaya çıkmıştır.

Kalaycı ve Öztürk (2017), tarafından oluşturulan çalışmada 1980 - 2013 yılları arasındaki veriler çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada çoklu regresyon analizi yöntem olarak kullanılmıştır. Ayrıca Johansen eş-bütünleşme testi ile VAR analizi yapılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak GINI_THEIL baz alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise eğitim harcamaları, GSMH, doğrudan yabancı yatırımcı, enflasyon, dış borçlanma, GSMH ve işsizlik olarak belirlenmiştir. Analizde GSMH dışında kullanılan diğer tüm değişkenlerin p-değeri sonuçları 0.05'ten düşük çıkmıştır. Test sonuçlarına göre gelir dağılımı eşitsizliği, eğitim harcamaları, enflasyon ve işsizlik arasında uzun vadeli ilişki bulunmaktadır.

Bilen ve Çalışır (2019), tarafından gerçekleştirilen çalışmada gelir dağılımının yıllar içerisindeki durumu ve bu durumun şekillenmesinde önemli etkisi olan ekonomi politik bazda analiz edilecektir. Analizde yöntem olarak ARDL sınır testi kullanılmıştır. Çalışmada 1977-2014 arasındaki dönemlerde ilköğretimden, orta öğretimden ve üniversiteden mezun öğrenci sayısındaki artışın gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etki değerlendirmektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında ele alınan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Bunun yanı sıra değişkenler arasındaki ilişkide yer alan katsayıların tahmini sonuçlarına bakıldığında eğitim değişkeninde oluşacak bir artışın GINI katsayı değerinde düşüşe neden olduğu şeklindedir. Yani eğitim endeksinde meydana gelen her bir artış gelir dağılımında iyileştirici etkiler meydana getirmektedir. Türkiye'de eğitime ayrılan harcamalar ile gerçekleştirilen yatırımların gelir dağılımının iyileşmesine önemli düzeyde katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Önal (2019), tarafından gerçekleştirilen çalışmada 1975-2015 yılları arasındaki dönemler için ekonomik büyüme ile gelir dağılımı ilişkisi, üst gelir grubu (Amerika Birleşik Devleti, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, Kıbrıs (Güney Kıbrıs) ve Singapur), üst orta gelir grubu (Ekvador, Güney Afrika, İran, Kolombiya ve Türkiye) ile alt orta gelir grubuna (Bolivya, Endonezya, Filipinler, Hindistan ve Kenya) ait seçilmiş bazı ülkeler için

Granger Nedensellik Testi yöntemiyle analiz edilmiştir. Değişkenlere ait veriler yıllık bazda ele alınıp bağımlı değişken olarak Gini Endeksi, bağımsız değişken olarak da ekonomik büyüme verileri kullanılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlara göre ülke grupları içindeki bazı ülkelerin değişkenleri arasında tek yönlü Granger nedensellik bulunmuştur. Ayrıca ülkelerin korelasyon matrislerine göre de değişkenler arasında ülkelerden bazıları için pozitif bir ilişki bazıları içinse negatif bir ilişki bulunmuştur.

3. BÖLÜM

EĞİTİM HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK UYGULAMA İLE ANALİZİ

3.1. Ekonometrik Yöntem: Panel Veri Analizi

3.1.1. Panel Veri Analizinin Uygulanması

Bu bölümde OECD üyeleri ülkelerine ait verilerle eğitim harcamaları ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisi Panel Veri Analizi yöntemlerinden Havuzlanmış Regresyon Modeli veya Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli (POLS) ile analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Analizde belirtilen 35 OECD ülkesine (İsviçre, Kolombiya ve Kosta Rika hariç) ait 2000-2020 dönemine dair aylık veriler OECD.stat sitesinden elde edilmiş ve analiz SPSS ve Eviews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir. Analizde göstergelere ait aylık veriler yeterli olduğundan verilerin logaritmik değerlerinin alınmasına gerek kalmamıştır.

3.1.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Analize ilk olarak bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerine bakılarak başlanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklere ait tablonun oluşturulmasında SPSS programından yararlanılmıştır. Aşağıdaki tabloda bu istatistikler yer almaktadır.

Tablo 3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Sapma	Skewness	Std. Hata	Kurtosis	Std. Hata
EGT-ORT	35	4,8484	5,1807	5,024113	,0938494	,010	,501	-,728	,972
GINI-ORT	35	,3136	,3228	,318118	,0022395	,102	,501	,744	,972
GSYH-ORT	35	49792,40	97223,72	74236,7343	15412,88647	-,065	,501	-1,214	,972

Yukarıdaki tabloda 2000-2020 dönemine yönelik yıllık olarak incelenen verilerin betimleyici istatistiklerine yer verilmiştir. Buna göre; tablodan yola çıkarak elde edilen bazı gözlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Kişi başına düşen eğitim harcamaları (EGT-ORT):** Kişi başına düşen eğitim harcamaları ile ilgili değişkene ait veriler incelendiğinde 2000-2020 döneminde EGT-ORT değişkeni minimum

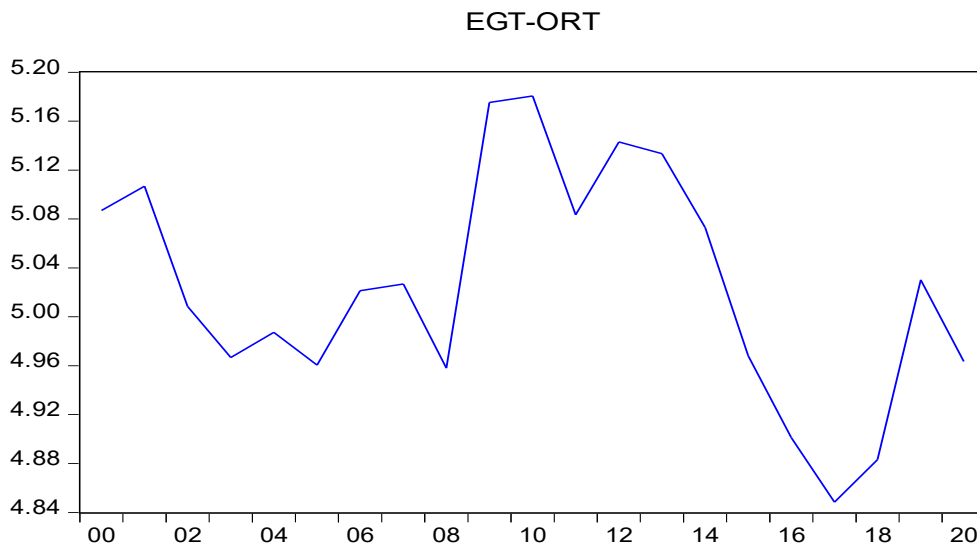
4,84 değerindeyken maksimum 5,18 değerini almıştır. Çalışan kişi başına düşen eğitim harcamaları 20 yıl ortalaması 5,02 olarak gerçekleşmiş ve standart sapması ise 0,93'tür.

- **Gelir dağılımını(eşitsizliğini) belirten GINI değeri (GINI-ORT):** 2000-2020 döneminde gelir dağılımı ile ilgili değişkene ait veriler incelendiğinde GINI-ORT değişkeni minimum 0,31 değerini alırken maksimum ,32 değerini almıştır. Gelir dağılımını(eşitsizliğini) belirten GINI değişkeninin bahsi geçen dönemde ortalaması ,318 olarak gerçekleşmiş ve standart sapması ise 0,002'dir.

- **Ekonomik büyüme için işçi başına düşen GSYH (GSYH-ORT):** Ekonomik büyümenin ölçülmesinde kullanılan GSYH-ORT değişkenine ait veriler incelendiğinde 2000-2020 döneminde minimum 49.792,40 değerini alırken maksimum 97.223,72 değerini almıştır. Ekonomik büyüme için işçi başına düşen GSYH değişkeninin söz konusu dönemde ortalaması 74.236,73 olarak gerçekleşmiş ve standart sapması ise 15.412,88'dir.

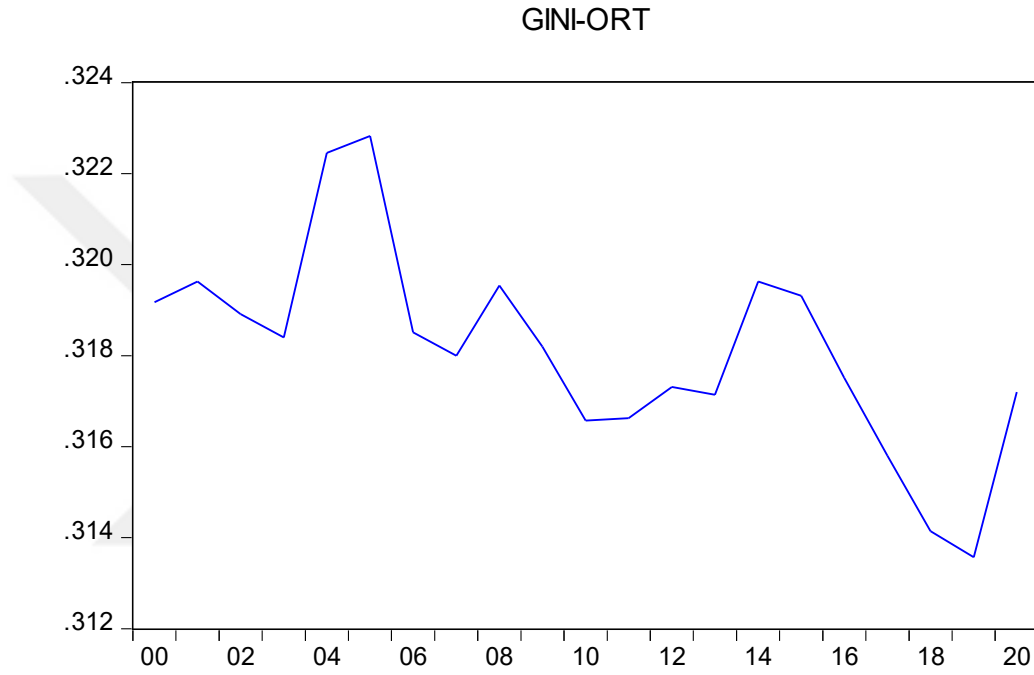
Analizde kullanılmış olan göstergelerin dağılımının normal olup olmadığı Skewness ve Kurtosis istatistiklerine göre incelenmiştir. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değeri +1.5 ile -1,5 arasında olduğu görülmektedir. Araştırma ölçeği analizinde, Tabachnick ve Fidell'e göre de çarpıklık ve basıklık değeri +1.5 ile -1,5 arasında olduğu zaman parametrik test olarak kabul edilip ona göre işlem yapılabileceğini ifade etmektedir (Tabachnick vd., 2013). Diğer yandan George ve Mallery'e (2010) göre ise çarpıklık ve basıklık değeri +2 ile -2 arasında olduğunu zaman parametrik test olarak kabul edilip ona göre işlem yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu anlamda 2000-2020 dönemlerine ait kullanılan verilerin normallik varsayımına göre uygun olduğu görülmektedir.

2000-2020 dönemi arası modelde kullanılan değişkenlerin grafikleri aşağıda bulunmaktadır.

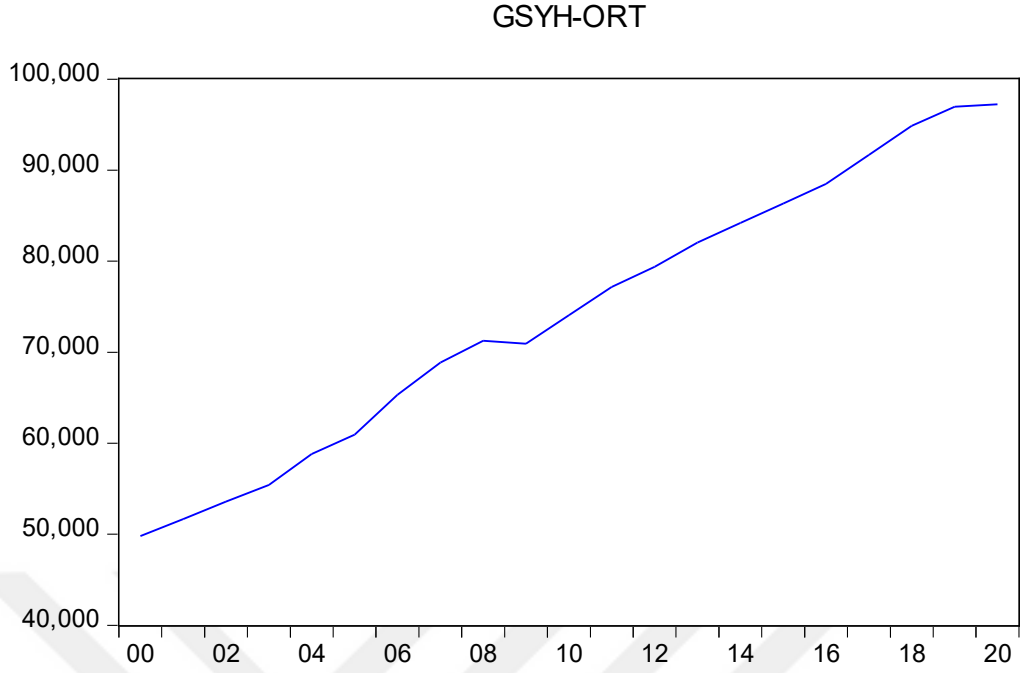
Şekil 3.1. Yıllara Göre Kişi Başına Düşen Eğitim Harcamaları Değişkeni (EGT-ORT)

Kişi başına düşen eğitim harcamaları (EGT-ORT) grafiğine bakıldığında genel olarak 2008-2012 yılları arasında yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Diğer yandan 2017 yılında düşüş olduğu görülmektedir. Çalışan kişi başına düşen eğitim harcamaları gerek ekonomik dalgalanmalardan gerekse siyasi gelişmelerden en fazla etkilenen değişkendir ve ara ara ciddi kırılmalar da yaşayabilir. Bu kırılmalar doğru olarak analiz edildiğinde dip ve zirve yaptığı noktalar rahatlıkla anlaşılabilir. Kişi başına düşen eğitim harcamaları, ülkelerin eğitime ayırdığı kaynak ve gelişmişlik düzeyleri arasında ilişkiyi de göstermektedir.

Şekil 3.2. Yıllara Göre Gelir Dağılımını Eşitsizliğini Belirten GINI Değeri Değişkeni (GINI-ORT)

Gelir dağılımını belirten GINI değerine ait grafiğe bakıldığında 2019 yılı haricinde çoğunlukla istikrarlı devam eden bir dalgalanma yaşandığı söylenebilmektedir. Enflasyonda tek haneli rakamların görülmesinden sonra başta faiz olmak üzere pek çok göstergede yaşanan olumsuz durum gelir dağılımını belirten GINI değerinin değişmesinde etkili olmuştur. Özellikle 2019 yılında yaşanan tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi nedeniyle bu gelir dağılımı eşitsizliğinin dipten kadar geldiğini göstermektedir. 2020 yılı başlarında tekrar düzelmeler olduğu da görülmektedir.

Şekil 3.3. Yıllara Göre Ekonomik Büyüme İçin İşçi Başına Düşen GSYH Değişkeni (GSYH-ORT)

Ekonomik büyüme için işçi başına düşen GSYH Değişkeni grafiğine bakıldığında artan bir grafik görülmektedir.

3.1.1.2. Ekonometrik Bulgular

Çoklu regresyon analizinden önce serilerin durağanlığı test edilmiştir. Çalışmada durağanlık testleri olarak literatürde en çok kullanılan ADF – PP birim kök testleri kullanılmıştır.

Tablo 3.2. ADF-PP Birim Kök Testleri

VARIABLES	Augmented Dickey-Fuller (ADF)		Philip Pheron (PP)	
	Constant	Constant&Trend	Constant	Constant&Trend
EGT-ORT	0,255	0,630	0,233	0,587
GINI-ORT	0,072	0,001*durağan	0,297	0,310
GSYH-ORT	0,947	0,454	0,916	0,407
Birinci Dereceden Farkları				
EGT-ORT	0,0001*		0,0001*	
GINI-ORT	0,0001*		0,0001*	
GSYH-ORT	0,0031*		0,0078*	

$P < 0,01$ $P < 0,05$ *veriler durağan,

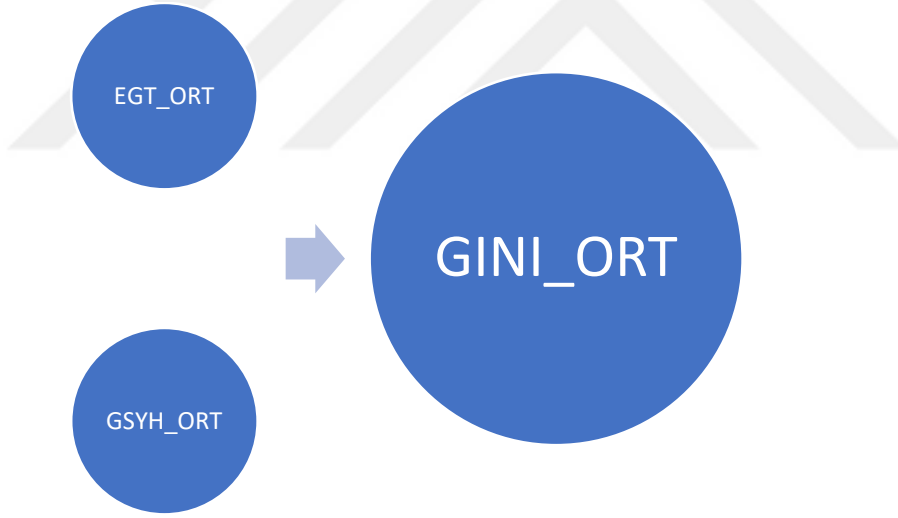
H_0 seri durağan değildir. H_1 : seri durağandır

Yukarıdaki tabloda görülen ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre; sabit ve sabit trendli modellerde değişkenlerin çoğunlukla düzey değerlerinde birim köklü iken birinci dereceden farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Yani verilerin ilk halinde durağan olmadıklarını ancak 1.dereceden farkları alındığında durağan oldukları hem grafik ile hem de analiz ile tespit edilmiştir.

3.1.2. Çoklu Regresyon Modeli

Analizin ikinci aşamasında regresyon analizi yapılmış olup, En küçük kareler yöntemi ile regresyon analiziyle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Eğitim harcamaları ve çalışan kişi başına düşen GSYH'nin gelir dağılımı endeksi üzerine etkisi incelendiğinde;

Şekil 3.1. Gelir Dağılımı Modeli

Tablo 3.2. Gelir Dağılımına Ait Çoklu Regresyon Modeli

Dependent Variable: GINI_ORT
Method: Least Squares
Date: 01/18/22 Time: 11:46
Sample: 2000 2020
Included observations: 21

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGT_ORT	-0.004054	0.004275	-0.948314	0.3555
GSYH_ORT	-1.04E-07	2.60E-08	-4.000096	0.0008
C	0.346215	0.022121	15.65081	0.0000
R-squared	0.471406	Mean dependent var		0.318118
Adjusted R-squared	0.412673	S.D. dependent var		0.002239
S.E. of regression	0.001716	Akaike info criterion		-9.765769
Sum squared resid	5.30E-05	Schwarz criterion		-9.616552
Log likelihood	105.5406	Hannan-Quinn criter.		-9.733385
F-statistic	8.026295	Durbin-Watson stat		1.241723
Prob(F-statistic)	0.003222			

Modeldeki Prob (F-Statistic) değeri 0,05 ten küçük olduğu için modelimiz anlamlıdır. Buna göre GINI Endeksi'ne etki eden bağımsız değişkenlerin çalışan kişi başına düşen GSYH olduğu görülmektedir. Tablodaki R Squared, bağımlı değişkenin yüzde kaçlık kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını gösterir. Dolayısıyla, bağımlı değişken olan GINI Endeksi'nin %47,1'lik kısmı modele dahil edilen değişkenler tarafından açıklanmıştır. Geri kalan %42,9'luk kısım ise hata terimi aracılığıyla modele dahil edilmeyen değişkenlere aittir.

3.1.2.1. Gelir Dağılımı (GINI) Regresyonuna Ait Varsayımlar

Modelde bakılması gereken varsayımlar sırayla test edilmektedir. Öncelikler çoklu doğrusal bağlantı varsayımı yönüyle modelin incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 3.3. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı

Variance Inflation Factors

Date: 01/18/22 Time: 18:20

Sample: 2000 2020

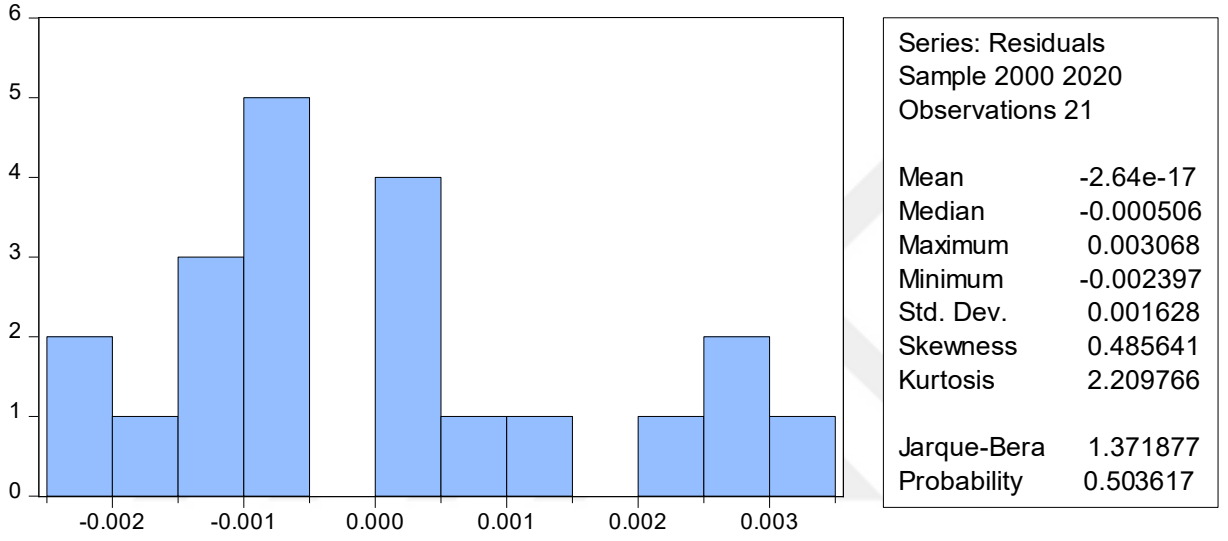
Included observations: 21

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
EGT_ORT	1.83E-05	3289.712	1.092869
GSYH_ORT	6.78E-16	27.71405	1.092869
C	0.000489	3488.745	NA

VIF değeri 1 ile 5 arasında olması gerekmektedir. Yukarıdaki tabloya göre çoklu doğrusal bağlantı varsayımı sağlanmış olmaktadır.

Yukarıdaki tabloya göre birinci varsayım olan Çoklu doğrusal bağlantı varsayımı gerçekleşmiştir. İkinci varsayım olan normallik testine, artıkların normal dağılmasına bakılmaktadır.

Tablo 3.4. Normallik Testi

Jarque-Bera değeri 1,371 çıkmıştır. Jarque-Bera değeri 0,05 ten büyükse veriler normal dağılım gösteriyor demektir. Bu sonuca göre ikinci varsayım da gerçekleşmiştir. Üçüncü varsayım olan oto-korelasyon varsayımına bakılmaktadır. Bunun için önce gecikme uzunluğu için 2'ye bakılmaktadır. Bütün gecikme uzunluklarında oto-korelasyon olmaması gerekmektedir.

Tablo 3.5. Oto-korelasyon Varsayımı

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	4.759402	Prob. F(2,16)	0.0239
Obs*R-squared	7.833238	Prob. Chi-Square(2)	0.0199

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 01/18/22 Time: 18:40

Sample: 2000 2020

Included observations: 21

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGT_ORT	-0.000723	0.003646	-0.198320	0.8453
GSYH_ORT	7.53E-09	2.20E-08	0.342373	0.7365
C	0.003136	0.018846	0.166386	0.8699
RESID(-1)	0.608402	0.224298	2.712472	0.0154
RESID(-2)	-0.595850	0.238340	-2.500001	0.0237
R-squared	0.373011	Mean dependent var		7.96E-18
Adjusted R-squared	0.216264	S.D. dependent var		0.001628
S.E. of regression	0.001441	Akaike info criterion		-10.04212
Sum squared resid	3.32E-05	Schwarz criterion		-9.793424
Log likelihood	110.4423	Hannan-Quinn criter.		-9.988146
F-statistic	2.379701	Durbin-Watson stat		1.923615
Prob(F-statistic)	0.095150			

Bu varsayım analizinde ters madde kuralı işlemektedir. 0,05 ten küçük olduğu için oto-korelasyon sorunu var demektir. Daha sonra tek tek gecikme uzunluğuna bakmak yerine hepsine birden bakılmaktadır. Oto-korelasyon otomatik 16 gecikme için tekrar bakılmaktadır. Dördüncü varsayım ise değişen varyans varsayımıdır.

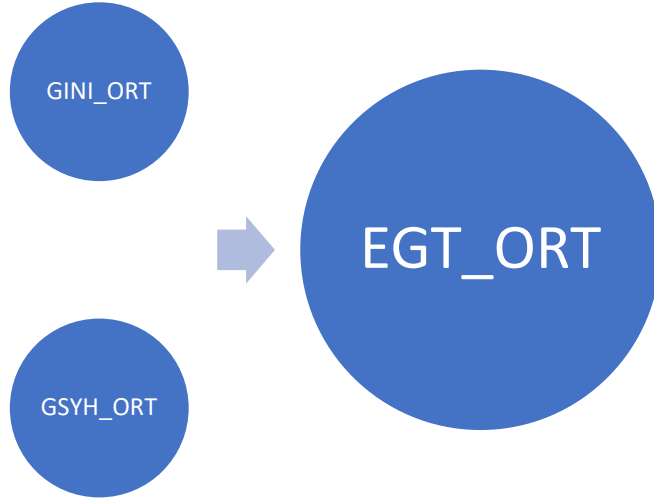
Tablo 3.6. Değişen Varyans Varsayımı

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.413761	Prob. F(5,15)	0.2753
Obs*R-squared	6.726459	Prob. Chi-Square(5)	0.2418
Scaled explained SS	2.989263	Prob. Chi-Square(5)	0.7016

White yöntemi kullanılmıştır. Burada ters madde yani 0,05 ten büyükse değişen varyans yoktur. Bu sonuçlar istenen bir durumdur. Diğer bir ifade ile sabit varyans vardır. Böylelikle bu varsayımda sağlanmış olmaktadır.

Gelir dağılımı endeksi ve çalışan kişi başına düşen GSYH'nın eğitim harcamaları üzerine etkisi incelendiğinde;

Şekil 3.2. Eğitim Harcamaları Modeli

Tablo 3.7. Eğitim Harcamalarına Ait Çoklu Regresyon Modeli

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GINI_ORT	-11.73774	12.37748	-0.948314	0.3555
GSYH_ORT	-2.91E-06	1.80E-06	-1.619578	0.1227
C	8.974331	4.027843	2.228073	0.0389
R-squared	0.128518	Mean dependent var		5.024113
Adjusted R-squared	0.031686	S.D. dependent var		0.093849
S.E. of regression	0.092351	Akaike info criterion		-1.794887
Sum squared resid	0.153515	Schwarz criterion		-1.645670
Log likelihood	21.84631	Hannan-Quinn criter.		-1.762503
F-statistic	1.327231	Durbin-Watson stat		0.779649
Prob(F-statistic)	0.289953			

Modeldeki Prob (F-Statistic) değeri 0,05 ten büyük olduğu için modelimiz anlamlı çıkmamıştır. Diğer bir ifade ile eğitim harcamaları değişkeni üzerine gelir dağılımı olan GINI endeksi ile çalışan kişiler üzerine düşen GSYH değişkenlerinin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

3.1.2.2. Eğitim Harcamaları Regresyonuna Ait Varsayımlar

Modelde bakılması gereken varsayımlar sırayla test edilmektedir. Öncelikler çoklu doğrusal bağlantı varsayımı yönüyle modelin incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 3.8. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı

Variance Inflation Factors

Date: 01/18/22 Time: 18:46

Sample: 2000 2020

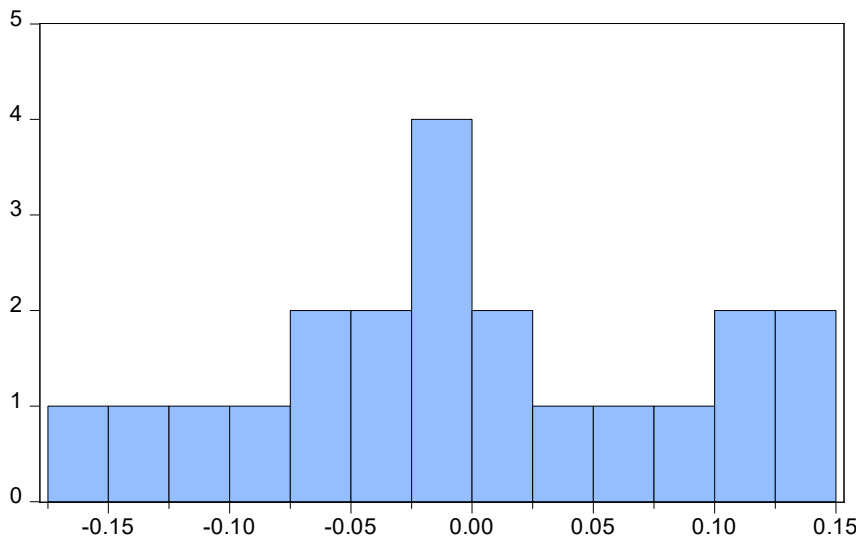
Included observations: 21

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
GINI_ORT	153.2020	38177.09	1.801791
GSYH_ORT	3.23E-12	45.69158	1.801791
C	16.22352	39947.14	NA

Tabloda Centered adı altında yer alan VIF değerinin 1 ile 5 arasında olması gerekmektedir. Yukarıdaki tabloya göre çoklu doğrusal bağlantı varsayımı sağlanmış olmaktadır.

Yukarıdaki tabloya göre birinci varsayım olan Çoklu doğrusal bağlantı varsayımı gerçekleşmiştir. İkinci varsayım olan normallik testine, artıkların normal dağılmasına bakılmaktadır.

Tablo 3.9. Normallik Testi

Jarque-Bera değeri 0,792 çıkmıştır. Jarque-Bera değeri 0,05 ten büyükse veriler normal dağılım gösteriyor demektir. Bu sonuca göre ikinci varsayım da gerçekleşmiştir. Üçüncü varsayım olan oto-korelasyon varsayımına bakılmaktadır. Bunun için önce gecikme uzunluğu için 2'ye bakılmaktadır. Bütün gecikme uzunluklarında oto-korelasyon olmaması gerekmektedir.

Tablo 3.10. Oto-korelasyon Varsayımı

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	5.408866	Prob. F(2,16)	0.0161
Obs*R-squared	8.470976	Prob. Chi-Square(2)	0.0145

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 01/18/22 Time: 18:48

Sample: 2000 2020

Included observations: 21

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GINI_ORT	-4.893387	10.26133	-0.476877	0.6399
GSYH_ORT	-4.95E-07	1.48E-06	-0.334474	0.7424
C	1.593173	3.339185	0.477114	0.6397
RESID(-1)	0.739783	0.245644	3.011603	0.0083
RESID(-2)	-0.189012	0.244404	-0.773359	0.4506

R-squared	0.403380	Mean dependent var	-2.53E-16
Adjusted R-squared	0.254225	S.D. dependent var	0.087611
S.E. of regression	0.075660	Akaike info criterion	-2.120885
Sum squared resid	0.091590	Schwarz criterion	-1.872190
Log likelihood	27.26930	Hannan-Quinn criter.	-2.066912
F-statistic	2.704433	Durbin-Watson stat	1.999813
Prob(F-statistic)	0.067861		

Bu varsayım analizinde ters madde kuralı işlemektedir. 0,05 ten küçük olduğu için oto-korelasyon sorunu var demektir. Daha sonra tek tek gecikme uzunluğuna bakmak yerine hepsine birden bakılmaktadır. Oto-korelasyon otomatik 16 gecikme için tekrar bakılmaktadır. Dördüncü varsayım ise değişen varyans varsayımıdır.

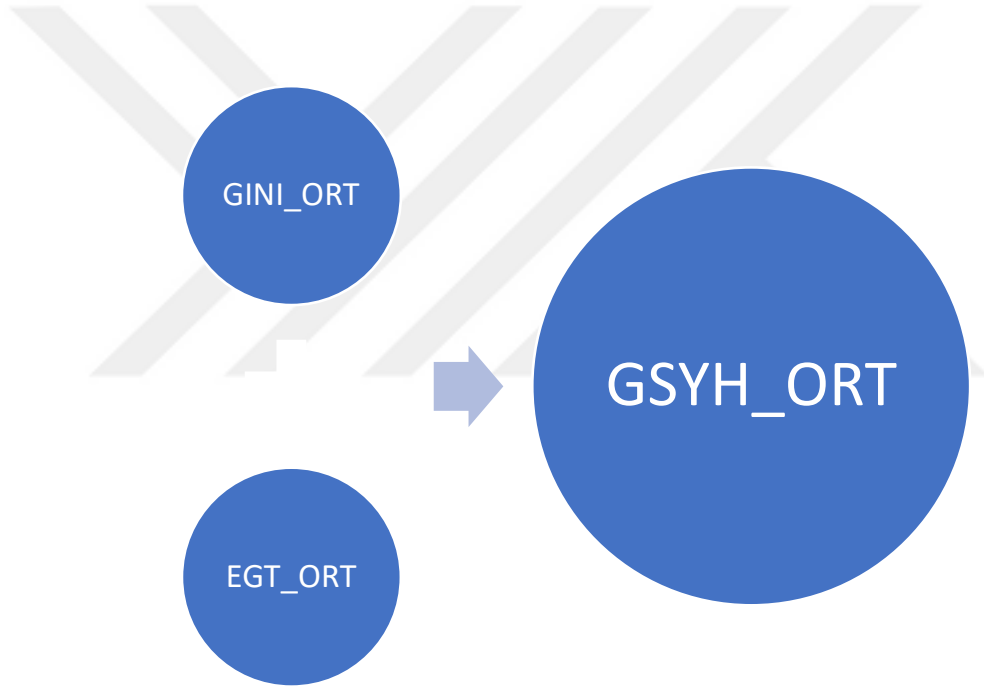
Tablo 3.11. Değişen Varyans Varsayımı

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.216988	Prob. F(5,15)	0.3486
Obs*R-squared	6.060428	Prob. Chi-Square(5)	0.3004
Scaled explained SS	2.449197	Prob. Chi-Square(5)	0.7841

Değişen varyans varsayımı değerleri incelenirken White yöntemi kullanılmıştır. Burada ters madde yani 0,05 ten büyükse değişen varyans yoktur. Bu sonuçlar istenen bir durumdur. Diğer bir ifade ile sabit varyans vardır. Böylelikle bu varsayımda sağlanmış olmaktadır.

Gelir dağılımı endeksi ve Eğitim harcamaları değişkenlerinin çalışan kişi başına düşen GSYH değişkeni üzerine etkisi incelendiğinde;

Şekil 3.3. Çalışan Kişi Başına Düşen GSYH Modeli

Tablo 3.12. Çalışan Kişi Başına Düşen GSYH'ya Ait Çoklu Regresyon Modeli

Dependent Variable: GSYH_ORT				
Method: Least Squares				
Date: 01/18/22 Time: 11:58				
Sample: 2000 2020				
Included observations: 21				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.

EGT_ORT	-43667.33	26962.17	-1.619578	0.1227
GINI_ORT	-4519727.	1129905.	-4.000096	0.0008
C	1731435.	379152.4	4.566592	0.0002
R-squared	0.515587	Mean dependent var		74236.73
Adjusted R-squared	0.461764	S.D. dependent var		15412.89
S.E. of regression	11307.60	Akaike info criterion		21.63590
Sum squared resid	2.30E+09	Schwarz criterion		21.78512
Log likelihood	-224.1770	Hannan-Quinn criter.		21.66829
F-statistic	9.579198	Durbin-Watson stat		0.589283
Prob(F-statistic)	0.001469			

Modeldeki Prob (F-Statistic) değeri 0,05 ten küçük olduğu için modelimiz anlamlıdır. Buna göre Ekonomik büyüme için işçi başına düşen GSYH değişkenine etki eden bağımsız değişkenlerden gelir dağılımı olan GINI endeksi değişkeni olduğu görülmektedir. Tablodaki R Squared, bağımlı değişkenin yüzde kaçlık kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını gösterir. Dolayısıyla, bağımlı değişken olan Ekonomik büyüme için işçi başına düşen GSYH değişkeninin %51,5'lik kısmı modele dahil edilen değişkenler tarafından açıklanmıştır. Geri kalan %48,5'lik kısım ise hata terimi aracılığıyla modele dahil edilmeyen değişkenlere aittir.

3.1.2.3. GSYH Regresyonuna Ait Varsayımlar

Modelde bakılması gereken varsayımlar sırayla test edilmektedir. Öncelikler çoklu doğrusal bağlantı varsayımı yönüyle modelin incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 3.13. Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı

Variance Inflation Factors

Date: 01/18/22 Time: 18:50

Sample: 2000 2020

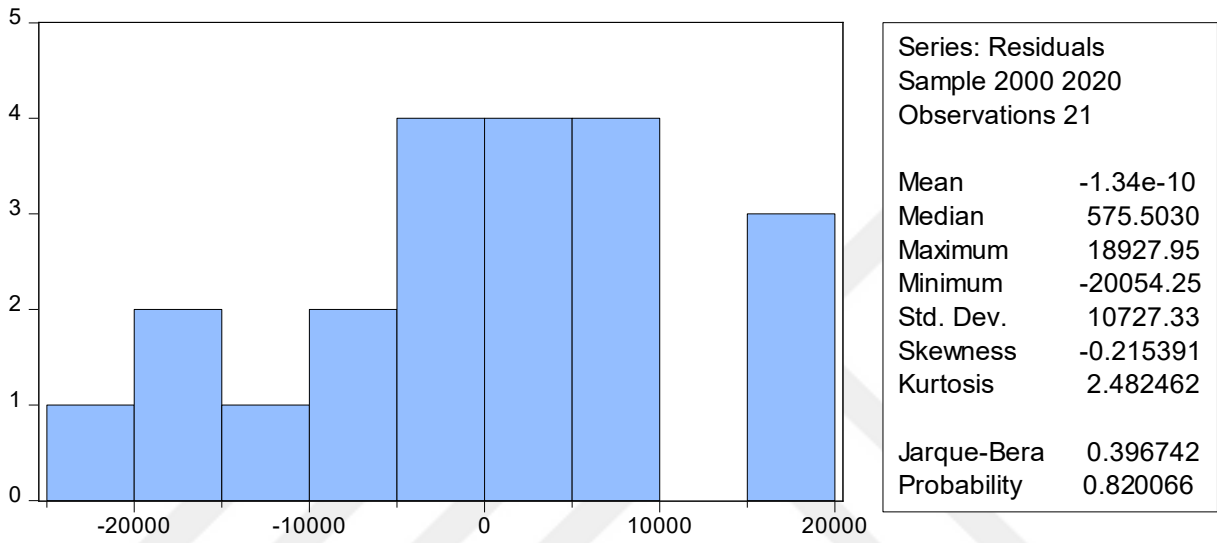
Included observations: 21

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
EGT_ORT	7.27E+08	3014.748	1.001524
GINI_ORT	1.28E+12	21220.70	1.001524
C	1.44E+11	23610.54	NA

VIF değeri 1 ile 5 arasında olması gerekmektedir. Yukarıdaki tabloya göre çoklu doğrusal bağlantı varsayımı sağlanmış olmaktadır.

Yukarıdaki tabloya göre birinci varsayım olan Çoklu doğrusal bağlantı varsayımı gerçekleşmiştir. İkinci varsayım olan normallik testine, artıkların normal dağılmasına bakılmaktadır.

Tablo 3.14. Normallik Testi

Jarque-Bera değeri 0,396 çıkmıştır. Jarque-Bera değeri 0,05 ten büyükse veriler normal dağılım gösteriyor demektir. Bu sonuca göre ikinci varsayım da gerçekleşmiştir. Üçüncü varsayım olan oto-korelasyon varsayımına bakılmaktadır. Bunun için önce gecikme uzunluğu için 2'ye bakılmaktadır. Bütün gecikme uzunluklarında oto-korelasyon olmaması gerekmektedir.

Tablo 3.15. Oto-korelasyon Varsayımı

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	5.907193	Prob. F(2,16)	0.0120
Obs*R-squared	8.919920	Prob. Chi-Square(2)	0.0116

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 01/18/22 Time: 18:51

Sample: 2000 2020

Included observations: 21

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGT_ORT	4276.343	22034.73	0.194073	0.8486
GINI_ORT	392519.1	1112528.	0.352817	0.7288
C	-145888.4	377950.0	-0.385999	0.7046
RESID(-1)	0.797813	0.268349	2.973038	0.0090
RESID(-2)	-0.170264	0.317623	-0.536056	0.5993
R-squared	0.424758	Mean dependent var		-1.34E-10
Adjusted R-squared	0.280948	S.D. dependent var		10727.33
S.E. of regression	9096.452	Akaike info criterion		21.27341
Sum squared resid	1.32E+09	Schwarz criterion		21.52211
Log likelihood	-218.3708	Hannan-Quinn criter.		21.32739
F-statistic	2.953596	Durbin-Watson stat		1.437905
Prob(F-statistic)	0.052731			

Bu varsayım analizinde ters madde kuralı işlemektedir. 0,05 ten küçük olduğu için oto-korelasyon sorunu var demektir. Daha sonra tek tek gecikme uzunluğuna bakmak yerine hepsine birden bakılmaktadır. Oto-korelasyon otomatik 16 gecikme için tekrar bakılmaktadır. Dördüncü varsayım ise değişen varyans varsayımıdır.

Tablo 3.16. Değişen Varyans Varsayımı

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	2.479990	Prob. F(4,16)	0.0856
Obs*R-squared	8.037017	Prob. Chi-Square(4)	0.0902
Scaled explained SS	4.376781	Prob. Chi-Square(4)	0.3574

White yöntemi kullanılmıştır. Burada ters madde yani 0,05 ten büyükse değişen varyans yoktur. Bu sonuçlar istenen bir durumdur. Diğer bir ifade ile sabit varyans vardır. Böylelikle bu varsayımda sağlanmış olmaktadır.

SONUÇ

Kamu kesiminin yaptığı sosyal harcamalar arasında eğitim harcamaları son derece önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni eğitimin diğer birçok alan ve disiplinin temelini oluşturması, kalkınma ve ekonomik büyüme açısından etkilerinin olması ve ekonomik istikrara, adaletli bir gelir dağılımının oluşmasına katkı sağlamasıdır.

Bugün gelinen noktada birçok ülke, gelir dağılımı ve çalışan başına düşen GSYH'nin düşüklüğüne ilişkin geliştirdikleri politikalarda eğitimi ilk sıraya koymakta ve eğitim hizmetlerini hem nitelik hem de nicelik olarak iyileştirmeye çalışmaktadır. Bunu sağlamak için yürütülen faaliyetler sonucunda kamu kesimi eğitim harcamalarında artış görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda hazırlanan bu çalışmada, çalışmada seçilen OECD ülkelerinin verileri dikkate alınarak ülkelerin eğitim harcamalarının gelir dağılımı ve çalışan başına GSYH üzerinde nedensel bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile olan ilişkisi Türkiye dâhil seçilmiş 35 OECD üyesi ülkelerinin 2000-2020 dönemine ait aylık veriler Panel Veri Analizi yöntemlerinden Havuzlanmış Regresyon Modeli veya Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli (POLS) ile analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Analizde belirtilen 35 OECD ülkesine (İsviçre, Kolombiya ve Kosta Rika hariç) ait 2000-2020 dönemleri aylık verileri OECD.stat sitesinden elde edilmiş ve analiz SPSS ve Eviews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir.

İncelenen OECD ülkelerinde çalışan bireyde kişi başına düşen GSYH miktarları arttıkça gelir dağılımının bundan etkilendiği ve artış gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle, kamu harcama politikaları belirlenirken daha çok yoksul (alt gelir gruplarının) kesimin faydalanacağı (gelir dağılımını iyileştirici) şekilde düzenlenmesi önemlidir. Türkiye'de genel olarak kamu eğitim harcamalarının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Ancak, harcamalardaki artışın, gelirin daha adil dağılabilmesi açısından pozitif yönde işleyebilmesi için eğitim hizmetinden daha çok yararlanan kesimin alt gelir gruplarında yer alan bireylerden olması gerekmektedir. Eğitimin zorunlu olması, toplumun bütün bireylerine eşit denebilecek şartlarda fırsat sağladığı kabul edilebilir. Bunun yanında, daha çok eğitime yüksek bütçe ayırabilen üst gelir gruplarındaki bireyler faydalanmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'de birçok kamu üniversitesi açılması ile neredeyse her kesimin lisans düzeyinde eğitim alma imkânı artmasına rağmen; kırtasiye, barınma ve ulaşım gibi cepten yapılan harcamalar dolayısıyla ve yükseköğretimin zorunlu olmaması nedeniyle yoksul kesimde yer alan bireylerin yeterince yükseköğretim kurumlarına katılımının sağlanamadığı düşünülmektedir. Bu nedenle ilköğretime yapılan harcamaların gelir dağılımına yansımaları artan oranlı iken, yükseköğretime yapılan harcamaların yansımaları azalan oranlı, başka bir deyişle gelirin eşitsiz dağılımını daha da bozmaktadır. Yani, ekonometrik modeli, çalışmanın eğitime yapılan harcamalarında gelir eşitsizliğini etkilemediği onun yerine çalışanların kişi başına düşen GSYH miktarları arttıkça gelir eşitsizliği de bundan pozitif yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Son yıllarda, OECD ülkelerin genelinde toplam eğitim harcamalarının GSYH'ye oranında bir artış görülse de bazı OECD ülkelerinde düşüş olduğu

araştırma verilerinde görülmektedir. Bunun yanında, yoksul kesiminde yer alan fertlerin eğitim düzeyinin artırılmasına olanak sağlanarak, gelir dağılımı çarpıklığı ile mücadele edilebilmesi için yapılan kamu harcamalarının eğitim kurumlarından çok bireylere yönelik olması gerekmektedir. Çalışmadaki ekonometrik modelde, çalışmanın eğitime yapılan harcamalarında gelir eşitsizliğini etkilemediği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, ilave olarak da eğitim harcamaları ile gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için eğitim imkanları bireylere eşit şekilde dağıtılmalı ve farklı eğitim seviyelerine sahip bireyler arasındaki ücret uçurumları asgari düzeye indirilmelidir.

OECD ülkelerinin GINI katsayısına bakıldığında geçmişe göre bir düzelme görülse de hala eşitsiz bir gelir dağılımına sahip olduğunu göstermektedir. Bu görece iyileşmenin, gelir artışıyla daha yakından ilgili olduğu ifade edilebilir. Çalışan kişi başına düşen GSYH miktarının artırılmasının yanısıra özellikle de eğitim imkânlarındaki genişlemenin ve bu kurumlara ayrılan paydaki artışın etkisi ise daha uzun bir zaman diliminde gözlemlenebilir. Bu etkiyi kısa sürede ve yüksek düzeyde elde etmek için, düşük gelir gruplarına yönelik burs programları ve kredi sistemi geliştirilmelidir.

Analiz sonucunda gelir dağılımını etkileyenin çalışan başına düşen GSYİH olduğu görülmektedir. Çalışan başına düşen GSYİH payına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle, gelir dağılımındaki eşitsizliği, eğitim harcamalarını artırmaya yönelik güçlü kurumsal yapılara dayalı politikalar; etkin ve kapsamlı kamu destekleri, çalışan başına düşen GSYİH miktarının artırılması ve iyileştirilmesi için önemlidir. Ayrıca bu politikaların çalışan kişi başına düşen GSYİH miktarının artırılmasına, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan istihdam sorunlarının ve ekonomik sorunların aşılmasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye başta olmak üzere, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde verilen eğitim hizmetleri, işgücü piyasasında beklenen beceri, bilgi ve niteliklerle donatılmış çalışanları yetiştirmek için yeterli değildir. Bu durumun aşılabilmesi için hem özel sektör hem de devlet tarafından eğitim harcamalarına ilişkin yeni düzenlemeler yapılması önerilebilir.

Ayrıca tez çalışmasıyla ilgili olarak sadece 35 OECD ülkesi ile sınırlı kalmıştır bu nedenle yapılacak çalışmalar için daha farklı ülkeler de analize katılarak daha geniş çaplı bir çalışma yapılabilir. Aynı şekilde dönem olarak da 2000-2020 arası dönem için aylık verilerle sınırlı kalmıştır farklı dönemler de dahil edilerek çalışmanın genişletilmesi önerilebilir. Değişken olarak eğitimle ilgili kişi başına düşen eğitim harcamaları, gelir dağılımıyla ilgili GINI değeri ve ekonomik büyümeyle ilgili işçi başına düşen GSYH değerleri analizde kullanılarak çalışma sınırlandırılmıştır bu nedenle farklı değişkenler de eklenerek çalışmanın genişletilebileceği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme Ve Büyüme Modelleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Vipas Yayınevi.
- Adem, M. (1993). *Ulusal Eğitim Politikamız*. III. İzmir İktisat Kongresi, 39-53.
- Afşar, M. (2009). Türkiye'de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 85-86.
- Akbulut, E. (2015). *Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akça, H., & Ela, M. (2012). Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 241-260.
- Akçacı, T. (2013). Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(5), 65-79.
- Akıncı, A. (2017). Türkiye'de Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Maliye Dergisi*, (173), 387-397.
- Akiş, E. (2010). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İktisat Lisans Programı. Erişim adresi: https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Guz/iktisadi_buyume_ve_kalkinma/index.html.
- Aksoy, Ş. (1989). *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksu, L. (2013). *Türkiye'de İktisadi Büyümenin Kaynakları*. (Doktora Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). *Gelir Dağılımında Adalet (söz) lük ve Gelir Eşit (söz) liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri-Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ed. C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. (2002). *Türkiye'de Gelir Dağılımında Adaletsizlik Sorunu*. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, 15-16.
- Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: A. Ü. EBF Yayınları.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2013* (25. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Alataş, S. (2014). *Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkın, E. (1992). *Gelir ve Büyüme Teorisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Altıntaş, N. (2017). *Finansal Gelişme İle Gelir Dağılımı İlişkisi*. (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altıntaş, S. (2019). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi (1996-2014 Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi), Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altundemir, M. E. (2008). Eğitim Harcamalarında Türkiye ve OECD Ülkeleri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51-70.

Apaydın , F. (2013). *Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, S. (2015). *Eğitim ve Etik*. Turkish Studies, 10(7), 111-124.

Ateş, S. (1998). *Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi*. (Doktora Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atmaca, Z. (2019). *Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Eğitim Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ay, A., & Yardımcı, P. (2008) . Türkiye’de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı Ak Tipi İçsel Ekonomik Büyümenin Var Modeli İle Analizi (1950-2000). *Maliye Dergisi*, (155), 39-54.

Aydın, A. (2016). *Ar-Ge'ye Dayalı İçsel Büyüme Modelinin Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayrangöl, Z., & Tekdere, M. (2014). Türkiye ve Oecd Ülkelerinde Yapılan Eğitim Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-30.

Ayyıldız, F. V. (2017). Gelir Adaletsizliğinin Sebeplerinin Araştırılması=Ampririk Analiz. *Karadeniz Dergisi*, (34), 131-141.

Babayiğit, R. (2019). *Türkiye’de Eğitim ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahtıyar, G. (2010). *İktisadi Büyüme- Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bakır, K. (2011). *John Dewey’in Eğitim Felsefesi Üzerine*. Pegem Akademi.

Bank, T. W. *World Bank Group*. Veri Bankası /Dünya Kalkınma Göstergeleri. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators#>.

Barro, R. (1996). Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study. *NBER Working Paper Series*, (5698), 1-118.

Baş, K. (2001). Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı , Eğitim ve Nüfus Artışı İlişkileri: Türkiye Örneği. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 47-60.

- Başar , P. (2007). *Eğitimin Tarihsel Temelleri*. Ed. Ş. Ada , E. Başar vd. Eğitim Bilimine Giriş (2. b., ss. 23-66). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Başar, S., Künü, S., & Bozma, G. (2016, Ekim). Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 189-204.
- Başaran, İ. E. (1982). *Temel Eğitim ve Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Başaran, İ. E. (2011). *Türk Okul Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Baumol, W. (1967). Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis. *American Economic Review*, 57(3), 415-426.
- Baydar, M. (1981). *Atatürk diyor ki*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berber, M. (2017). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.
- Bilen, İ. E. (2010). *Araştırma-Geliştirme (AR-GE) ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilen, M., & Çalışır, M. (2019). Türkiye'de Gelir Dağılımı ile Eğitim Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi ile Analizi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(2), 1-30.
- Bilgin , D. (2012). *1980 Sonrası Türkiye'de Büyüme Modelleri ve 1980 Sonrası Türkiye'de İçsel Büyüme Modelleri ve Kalkınma Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bruner, J. (2009). *Eğitim Süreci*. Çev. T. Öztürk, Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükdüvenci, S. (2019). Demokrasi, Eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 583-597.
- Caner, A., & Okten, C. (2010). Risk and Career Choice: Evidence from Turkey. *Economics of Education Review*, 29, 1060-1075.
- Celkan, H. (1989). *Eğitim Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Cingi, S., & Güran, M. C. (2003). Türkiye'de İktisadi Kalkınmayı Tehdit Eden Sorun: Eğitim. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2), 109-137.
- Çakır, B. (2019). *Dış Ticaret Hadleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M., & Meçik, O. (2013). Türkiye'de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım). *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 29-48.

- Çalışkan, Ş., Karabacak, M., & Meçik, O. (2017). Türkiye Ekonomisinde Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Yaklaşımı. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 45-56.
- Çelebi, E. (2002). Atatürk'ün Ekonomik Reformları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri(1923-2002). *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (5), 17-50.
- Çelebi, N., & Gökmen, B. (2015). Gelir Dağılımı ve Eğitim Harcamaları. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 4(14), 151-177.
- Çelikkaya, H. (1997). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çetin, M. E. (2019). *Türkiye'de Gelir Dağılımının İncelenmesi (1998-2015)*. (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçi, C., ve Kangallı, S. G. (2015). Eğitim ve Gelir. *Ege Akademik Bakış*, 15(1), 141-152.
- Çolak, Ö. F., & Aktaş, A. (2010). *Makro Ekonomik Göstergelerin Yorumlanması* (2. b.). Ankara: Efil Yayınevi.
- Demirci, R., & Erdoğan, İ. (1988). *Genel Ekonomi (Mikro-Makro)*. Ankara: Ecdad Yayım.
- Demircioğlu, A. (2019). Okul Öncesi Eğitimde Şiddete Hayır: İbn Haldun Örneği. Ed. M. Minaz , *Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar* (1. b., ss. 12). Ankara: Gece Akademi.
- Demirel, Ö. (1987). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara.
- Demiryürek, Ü. (2018). *Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinçer, M. R., & Kalelioğlu, M. H. (2013). Gelirin Tespiti ve Vergilendirilmesi: Safi Artış Teorisi, Kaynak Teorisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 85-104.
- Doğrul, A. N. (2009). Ekonomik Büyümede Eğitim Harcamalarının Etkisi: Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 175-184.
- Doğrul, N. (2009). Gelir Seviyeleri Farklı İllerde Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23).
- Domar, E. (1946). Capital Expansion, Rate of Growth and Employment. *Econometrica*, 14(2), 137-147.
- Dornbusch, R., Fischer, S., & Startz, R. (2016). *Makro İktisat* (1. b.). Çev. S. Ak. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Dönmez, B., Ağaoğlu, E., Özdemir, S., Çalık, T., Sezgin, F., Şirin, H., & Kurt, T. (2007). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ed. S. Özdemir . Ankara: Nobel Yayıncılık.
- DPT. (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. Erişim tarihi :16 Ocak 2021. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Atta>.

- Duman, A. (2008). Education and Income Inequality in Turkey: Does Schooling Matter? *Financial Theory and Practice*, 32(3), 369-385.
- Durmuş, S. (2017). Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(629), 9-18.
- Ekinci, Y. (2007). *Eğitimin Ekonomik Temelleri*. Ed. Ş. Ada, E. Başar vd. Eğitim Bilimine Giriş (2. b). (ss. 163-195). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Elveren, A. Y. (2013). Gelir dağılımı çalışmaları için bir alternatif: Texas Üniversitesi eşitsizlik projesi veri setleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 35-42.
- Erçakar, M. E., & Güvenoğlu, H. (2018). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi*, (1), 38-53.
- Erendil, M. (1989). Atatürk Çağdaş Eğitimden Yana. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(4), 523-534.
- Ergül, M. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. Erişim tarihi: 29 Ocak 2021. <http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf>.
- Eriçok, R. E., & Yılcı, V. (2013). Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8(1), 87-101.
- Eroğlu, E. (1998). XXI. Yüzyılda Öğretmen, Bilgi Çağında Öğretmenimiz. *Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını*, 46-47.
- Ertürk, S. (1975). Eğitimde Program Geliştirme. *Eğitim Dergisi*, 13.
- Fields, G. S. (1980). *Education and income Distribution in Developing Countries: A Review of The Literature*. Ed. T. King. Education and income: A Background Study.
- Gezer, İ. (2012). *Değişen Dünyada Eğitim*. Malatya: Bilsam Yayınları.
- Goodspeed, T. J. (2000). *Education Spending, Inequality and Economic Growth: Evidence From Us States*. Mimeo.
- Gövdeli, T. (2016, Temmuz). Türkiye'de Eğitim- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırımlı Birim Kök ve Eşbütünlük Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 223-238.
- Güçlü, M., & Bilen, S. (1995). 1980 sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerinde Etkili Olan Sebepler. *Yeni Türkiye Dergisi*, (6), 162.
- Gül, E. (2016). *Türkiye'de 1990-2010 Dönemi Gelir Dağılımı Problemleri ve Problemlerin Çözümünde Kullanılan Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, G. (2004). Birey Toplum Eğitim ve Öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 223-236.

- Gülen, H. (2018). *İsithdam Edilmiş Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, D. (2018). Türkiye'de Lisansüstü Eğitim ve Lisansüstü Eğitime Felsefi Bir Bakış. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 71-88.
- Gürak, H. (2016). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma* (1.b.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Haldun, İ. (1970). *Mukaddime* (Cilt II). Çev. Z. Ugan. İstanbul: MEB Yayınları.
- Han, E., & Kaya, A. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Ed. E. Kutlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2010). *Education and Economic Growth* (Cilt 2). Oxford: Elsevier, ABD: International Encyclopedia of Education.
- Hiç, M. (1988). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Mentuş Kitabevi.
- Hiç, M. (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Hoşgörür, V., & Gezgin, G. (2005). Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Hoşgörür, Y. (2007). *Eğitimin Toplumsal Temelleri*. Ed. Ş. Ada, E. Başar vd. Eğitim Bilimine Giriş (2. b.), (ss. 25-63). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Hoşgörür, Y., & Taştan, Y. (2007). Eğitimin İşlevleri. Ş. Ada, E. Başar vd. Eğitim Bilimine Giriş, (ss. 283-305). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Idress, A. S., & Siddiqi, M. W. (2013). Kamu Eğitim Harcamaları Ekonomik Büyümeye Neden Olur Mu? Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırması. *Pakistan Ticaret ve Sosyal Bilimler Dergisi (PJCSS)*, 7(1), 174-183.
- Işık, A., & Koç, E. (2019). *Türkiye ve OECD Ülkelerinin Eğitim Harcamaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Ed. M. Minaz. Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar (s. 48). Ankara: Gece Akademi.
- Jean-Jacques, R. (2017). *Emile* (8. b.). Çev. Y. Avunç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jones, C. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş*. Ed. S. Ateş, & İ. Tuncer. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kadah, H. (2019). *Yeni-Ricardocu Sermaye ve Bölüşüm Kuramının Genel Bir Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, T. (2011). *Eğitim Sistemimizdeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri Konulu Komisyon Raporu*. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Ankara: TBMM Basımevi. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>.
- Kalaycı, S., & Öztürk, A. (2017). *Türkiye'de Eğitim, İşsizlik ve Enflasyona Dayalı Gelir Dağılımı Adaletsizliği*. Turkish Studies (Elektronik), 12(31), 151-168.

- Kara, N. N. (2012). *Atatürk ve Eğitim*. Ege Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü.
- Karabulut, K., & Yalçınkaya, Ö. (2018). *Ekonomik Büyüme Bağlamında Ağrı İlinin Ulusal Hesaplar Profili: Nominal ve Reel Göstergeler Üzerinden Bir Değerlendirme (1987-2016)*. Ed. F. Kaya, K. Karabulut vd. Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili (ss. 71-93). Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Karaçor, Z., Güvenek, B., Ekinci, E., & Konya, S. (2017). Relationship With Education Expenditure and Economic Growth in OECD Countries: A Panel Data Analysis. *DIEM: Dubrovnik Uluslararası Ekonomik Toplantısı*. 3 (1), (ss. 255-269). Hırvatistan: Sveučilište u Dubrovniku. <https://hrcak.srce.hr/187384>.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin Finansmanı. *Milli Eğitim Dergisi*, (171), 219-242.
- Karakütük, K. (2011). *Eğitimin Ekonomik Temelleri, Eğitim Bilimine Giriş*. Ed. V. Sönmez. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaman, İ. (1995). Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı. *Yeni Türkiye Dergisi*, (6), 155.
- Karaman Kepenekci, P. D., & Taşkın, D. Ö. (2017). *Eğitim Hukuku*. Ankara.
- Karlı, M. (2012). *Eğitim Biliminin İki Temel Kavramı*. Ed. M. D. Karlı, B. Yiğit vd. Eğitim Bilimine Giriş (4. b.), (ss. 1-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, U. (2017). Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib'in Eğitimle İlgili Görüşleri. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Kaya, V. H., Bahçeci, Z., & Kaya, E. (2016). Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(3), 297-303.
- Kayadibi, P. D. (2006). Atatürk Döneminde Eğitim ve Bilim Alanındaki Gelişmeler. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 1-21.
- Kaygısız, İ. (1997). *Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*. Erişim adresi: <http://www.belgeler.com/blg/2j17/turk-egitim-felsefesi>.
- Kazancıgil, D. (2019). *Beşeri Sermaye Ekonomik Büyüme İlişkisi ; Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazgan, G. (1974). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4), 207-230.
- Kıraçlar, F. (2005). *Ekonomik Büyüme Modellerinde Beşeri Sermaye: İçsel Büyüme Modelinin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılkaya, O., & Koçak, E. (2014). Kamu Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 6(1), 17-32.
- Kızıloluk, H. (2007). Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 21-30.

- Kubar, Y. (2009). *Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levent, Y. (2018). *Eğitim, Birey ve Değişim*. Erişim adresi: <http://mimoza.marmara.edu.tr/~etemlevent/makaleler/01/01.htm>.
- Lin, S. (1998). Government Education Spending and Human Capital Formation. *Economics Letters*, 61(3), 391-393.
- Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 1-42.
- Mariana, D. R. (2015). *Education as a Determinant of The Economic Growth*. The Case of Romania. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 404-412.
- Marx, K. (1974). *Kapital: Ekonomi Politîğin Eleştirisi*. Çev. M. Selik. Odak Yayınları.
- McMillan, L. K. (2010). What's in a Right ?Two Variations for İnterpreting the Right to Education. *International Review of Education*, (56), (ss. 533-542).
- Mekdad, Y., Dahmani, A., & Louaj, M. (2014). Cezayir'de Eğitim ve Ekonomik Büyüme İçin Kamu Harcamaları: Nedensellik Testi. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2(3), 55-70.
- Muratoğlu , Y. (2011). *Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. International Conference On Eurasian Economies ,(s. 12-14). Bishkek-Kyrgyzstan.
- Mutluer, M., Öner, E., & Kesik, A. (2013). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi* (3.b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- National Education Association Research Division. (1995). *How Education Spending: Matters to Economic Development*. Washington, D.C.
- Nurdemir, S. (2019). *Türkiye'de 2000 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi), Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OECD. (2016). *Education at a Glance 2016*. OECD İndicators, OECD Publishing.
- OECD. (2020). *OECD*. Erişim adresi: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>.
- Orta, F. R. (2003, Bahar). Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1.
- Ottaway, A. (1968). *Education and Society*. London.
- Ozankaya, Ö. (1980). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önal, H. N. (2019). *Ekonomik Büyüme İle Gelir Dağılımı İlişkinin Ekonometrik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özbay, E. (2019). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Özdam, H. (2009). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği (1994-2008)*. (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özguven, A. (1988). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Özsağır, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (14).
- Özsoy, C. (2009). Türkiye'de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin VAR Modeli ile Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 71-83.
- Öztürk, H. (1993). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Hatiboğlu .
- Öztürk, N. (2005, Haziran). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 1(1), 27-44.
- Öztürk, N. (2015). *Maliye Politikası* (3.b.). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Palaz, S., Şenergin, Ö., & Öksüzler, O. (2013). Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 119-131.
- Pamuk, M., & Bektaş, H. (2014). Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 77-90.
- Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Peterson, W. (1994). *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. Çev. T. Güllap. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ricardo, D. (1817). *On The Principles of Political Economy and Taxation* (1 st b.). London: John Murray.
- Romer, P. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, (94), 1002-1037.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 70-101.
- Sarı, R. (2003). Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 177-189.
- Savaş, O. (2006). *Gelir Dağılımı ve Şiddet İlişkisinin Sosyo-Ekonomik Politikalar Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saygılı, S. (2004). *Adil Bir Gelir Dağılımında Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği*. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Selim, S., Purtaş, Y., & Uysal, D. (2014). G-20 Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 93-102.

Senemoğlu, N. (2001, Nisan). *Atatürk ve Eğitim. Eğitim Dünya Dergisi*, Erişim adresi: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~n.senem/makaleler/ataturk.htm>.

Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.

Skousen, M. (2003). *Modern İktisadın İnşası*. Ed. M. Acar . Çev. M. Acar, E. Erdem, & M. Toprak. Ankara: Liberte.

Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliği*. Çev. A. Yunus, & M. Bakırcı. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Smith, A. (2008). *Milletlerin Zenginliği* (2. b.). Çev. H. Derin. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Smith, A. (2013). *Milletlerin Zenginliği*. Çev. H. Derin. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Smith, A. (2015). *Milletlerin Zenginliği* (1.b.). Çev. H. Derin. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Soydan, T. (2007). *Küreselleşme Sürecinin Eğitim Alanına Etkileri*. Küreselleşme ve Eğitim (ss. 181-213). Ankara: Dipnot Yayınları.

Süngü, A. (2009). *İbn Haldûn'un Eğitim Felsefesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sürücü, Z. (2007). *Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sylwester, K. (2000). Income Inequality, Education Expenditures, And Growth. *Journal of Development Economics*, 63(2), 379-398.

Şahin, F. (2019). *İstihdam Yaratmayan Büyüme*. (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Şener, S. (2010). *Makro İktisat II*. İstanbul Üniversitesi, Ortak Ders Lisans Programı. İstanbul: Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Erişim adresi: <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/makroiktisat2.pdf>

Şirin, H. (2008). *Eğitimin Siyasal İşlevleri ve Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin bu işlevlere ilişkin görüşlerinin analizi*. (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş* (3. b.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Taban , S. (2014). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Taymaz, H. (1984, Nisan 5-6). *Hizmet İçi Eğitim Elemanı Yetiştirme*. Ed. C. Kavcar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

Tayyar, A. E. (2011). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TDK. (2002). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>.

Telatar, O. M., & Terzi, H. (2010). Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 197-214.

Tezcan, M. (1991). *Eğitim Sosyolojisi* (6. b.). Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Feryal Matbaa.

The World Bank. (2020). World Development Indicators. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Type/TABLE/preview/on#>.

Tinbergen, J. (1975). *Income Differences: Recent Research*. Amsterdam: North-Holland Publishing Co.

Tiryakioğlu, M. (2006). *Araştırma Geliştirme – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tolstoy, L. (2008). *Eğitim Üzerine. Alternatif Eğitim*. Ed. M. Hem. Çev. Ç. Babaoğlu. İstanbul: Kalkedon Yayınevi.

Tomul, E. (2007). Türkiye’de Eğitime Katılım Üzerinde Gelirin Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 122-131.

Tozlu, P. D. (2003). *İnsandan Devlete Eğitim*. Yeni TR Yayınları.

Tozlu, P. D. (2014). *Eğitimden Felsefeye-1: Eğitim felsefesi eğitim üzerine düşünceler ve insandan devlete eğitim*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Tuğal, E. (2019). *Rousseau'da Toplum ve Eğitim Felsefesi: Emile'de İnsan Tasavvuru ve Kadına Bakış*. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuncer, İ., & Yüksel, C. (2011). *Kamu Ekonomisi*. Çev. A. Kökocak. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Tuncer, S. (1970). *Gelirin Yeniden Dağılımı*. İstanbul: İktisadi Araştırma Vakfı Yayını.

Tural, N. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Turna, Y. (2017). *Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle Fiziki Sermaye, Beşeri Sermaye ve Enerji Tüketimi Arasındaki İlişki: NARDL Yaklaşımı*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (2006). *Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme ; Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar*. TÜSİAD. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri Anonim Şirketi.

Türker, T. (2000). *İktisadi Büyüme Beşeri Sermaye ve Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayenin Gelişimi*. (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>.

TÜSİAD. (2019). *2019 Yılına Girerken Türkiye ve Dünya Ekonomisi*. İstanbul: TÜSİAD.

TÜSİAD. (2020). *2020 Yılına Girerken Türkiye ve Dünya Ekonomisi*. İstanbul: TÜSİAD.

Uçan, O., & Yeşilyurt, H. (2016, Nisan). Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 179-185.

Ulucak, R. (2015). *Ekonomik Büyüme Modellerinde Çevre : Ekolojik Ayak İzini Esas Alan Bir Uygulama*. (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulusoy, A., Karakurt, B., & Akbulut, E. (2015). Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye'de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 45-75.

Uras, M. (2002). *Eğitimin Toplumsal Temelleri, Eğitim Üzerine*. Ed. E. Toprakçı. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Uysal, Y. (1999). Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olacak İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği. *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 7.

Ükünç, F. (2016). *Eğitim Ekonomisi (Education Economics)*. (Yüksek Lisans Tezi), Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünsal, E. (2000). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Ünsal, E. (2004). *Makro İktisada Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ünsal, E. M. (2005). *Mikro İktisat* (6. b.). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Ünsal, E. M. (2007). *İktisadi Büyüme* (1. b.). Ankara: İmaj Yayınları.

Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, (ss. 159).

Varış, F. (1994). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ed. F. Varış. Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Yahya, M. H., Muhammad, F., Abu-Hussin, M. F., & AbdulRazak, A. (2012). Education Expenditure and Economic Growth: A Causal Analysis for Malaysia. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 3(7), 71-82.

Yalçınkaya, Ö., & Kaya, V. (2016). Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Düşük, Orta ve Yüksek Gelirli Ülkeler Üzerinde Bir Uygulama (1991-2011). *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 27-60.

Yalçınkaya, Ö., & Kaya, V. (2017). Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: PISA Katılımcıları Üzerinde Bir Uygulama (1990-2014). *Sosyoekonomi*, 25(33), 11-35.

Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisi'nde İçsel Büyümenin Dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 96-115.

Yardımcı, P. (2006). *İçsel Büyüme ve Türkiye'de İçsel Büyüme Etkileyen Faktörlerin Ampirik Analizi*. (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yardımcıoğlu, F. (2012). *Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi*. (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yardımcıoğlu, F., Gürdal, T., & Altundemir, M. E. (2014). Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Eşbütünleşme Analizi (1980-2008). *Eğitim ve Bilim*, 39(173).

Yiğit Koyunkaya, Y. (2015). *Eğitimin Amaçları ve Okul*. Erişim adresi: http://melikeyigit.weebly.com/uploads/1/2/4/7/12475408/2_hafta-son.pdf.

Yıldırım, A. E. (2018). *Fonksiyonel Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ücret Çekişli Büyüme Yaklaşımı ile Analizi*. (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü.

Yıldırım, K., Şıklar, İ., Bakırtaş, İ., & Doğan, B. (2017). *Mikro İktisada Giriş* (13. b.). Ed. K. Yıldırım. Eskişehir: Nisan Yayınları.

Yılmaz, Z. (2004). Aristoteles'in Eğitim Anlayışı. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 148-159.

Yülek, M. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, (6), 1-15.

